

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

H. PAUTS

PÕLLUMAJANDUS-
SAADUSTE
VARUMINE
NSV LIIDUS

2.

TARTU 1964

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

KAUBANDUSÖKONOOMIKA KATEEDER

H. PAUTS

PÕLLUMAJANDUS-
SAADUSTE
VARUMINE
NSV LIIDUS

2.

TARTU 1964

Тартуский государственный университет

СССР, г. Тарту, ул. Пилкооли, 18

Х. Пауто

ЗАГОТОВКА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОДУКТОВ

В СССР II

На эстонском языке

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU
ARHIIVKOGU

1. t e e m a .

MUUTUSI VARUMISE JUHTIMISES AASTAIL 1962 - 1964.

Põllumajandussaaduste tootmise ja varumise kiireks arendamiseks on NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu üknes ajavahemikul 1958. - 1961. a. rakendanud terve rea tähtsaid abinõusid.

Kuid edusammud ei kindlustanud veel kasvanud nõudmiste täieliku rahuldamise. Seda arvestades töötasid kesksed organid aastail 1962 - 1964 välja mitmeid täiendavaid abinõusid. Nimetatud ajavahemikul vastuvõetud otsustest on vundamentalsamateks neli: 1) NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 22. märtsist 1962. a. - põllumajanduse juhtimise ümberkorraldamisest; 2) NLKP Keskkomitee 1962. a. novembripleenumi otsused NSV Liidu majanduse arendamise ja rahvamajanduse parteilise juhtimise kohta; 3) NLKP Keskkomitee 1963. a. detsembripleenumi otsus "Keemiatööstuse forsseeritud arendamine on põllumajandusliku tootmise kasvu ja rahva heaolu tõusu tähtsamaid tingimusi"; 4) NLKP Keskkomitee 1964. a. veebruaripleenumi otsused põllumajandusliku tootmise intensiivistamise kohta.

NLKP Keskkomitee 1962. a. märtsipleenum märkis, et põllumajanduse juhtimise olemasolev struktuur ei vasta kujunenud olukorrale, uutele nõudmistele ja ülesannetele. Selle juhtimisstruktuuri peamiseks puuduseks loeti sotsialistlikus

põllumajanduses peituvate reservide kasutamise võimaluste piiramist. Nimelt näitas praktika, et vaatamata mitmetele varasematele põllumajandusliku tootmise juhtimise ja põllumajandussaaduste varumise aparadi ümberkujundamistele puudus tegelikult ikka veel organ, kes oleks põllumajandust juhtinud nii nagu vaja. Eriti ilmes see tootmise liinis. Vastavalt sellele pööras NLKP Keskkomitee 1962. a. märtsi-pleenum ja selle otsuste alusel avaldatud partei ja valitsuse ühine määrus peamise tähelepanu kolhooside ning sovhooside tootmistegevuse juhtimise täiustamisele. Põllumajanduse juhtimise põhjalikul ümberkorraldamisel peeti silmas rida eesmärke, millest olulisemateks olid järgmised: 1) viia juhtimine tootmisele lähemale, muuta see konkreetsemaks ja operatiivsemaks; 2) parteiorganisatsioonid, nõukogud ja põllumajandusorganid peavad oma praktilises töös jõudma iga kolhoosi ja sovhoosini, aktiivselt taotlema iga majandi võimaluste täielikumat kasutamist; 3) peavad olema organid, kes tegeleksid põllumajanduse tootmise ja varumise planeerimisega, teostaksid vajalikku kontrolli ja vastutaksid meie maa varustamise eest põllumajandussaadustega. Vastavalt sellele muudeti põllumajanduse juhtimise organeid ja nende funktsioone põhjalikult nii rajoonides, oblastites, kraides ja autonoomsetes vabariikides kui ka liiduvabariikides ja üleliiduliselt.

Põllumajanduse juhtimise alg- ja ühtlasi põhilülideks kujunesid territoriaalsed kolhoosi- ja sovhoositootmise või sovhoosi- ja kolhoositootmise valitsused (sõltuvalt sellest, missugune majandivorm on antud territooriumil ülekaalus). Esialgu loodi territoriaalsed tootmisvalitsused kas mitme või ühe rajooni peale - olenevalt kolhooside ja sovhooside arvust, saaduste tootmise mahust, kokkuostu ulatusest ja muudest majanduslikest ning territoriaalsetest iseärasustest, kusjuures esimesed domineerisid. Hiljem vähendati administratiivrajoonide arvu järsult väiksemate likvideerimise ja nende territooriumide naaberrajoonide külge liitmise teel. Teisest küljest jätkus kolhoosi- ja sovhoositootmise

valitsuste esialgse arvu suurendamine. Nii oli neid 1962. a. novembris kokku ligi tuhat, kuid kavatsus oli nende arvu tõstmine, mida vahepeal on osalt teostatud, ligemale poolteise tuhandeni. Seega muutusid nimetatud valitsused oma enamikus rajoonidevahelistest organitest rajoonilisteks, mis nende ülesannete täitmisele on muidugi kasuks.

Eesti NSV-s on praegu 14 kolhoosi- ja sovhoositootmise valitsust: Haapsalu, Harju, Jõgeva, Kingissepa, Kohtla-Järve, Paide, Põlva, Rakvere, Rapla, Tartu, Viljandi, Valga ja Võru Territoriaalne Kolhoosi- ja Sovhoositootmise Valitsus. Tootmisvalitsuste piirkonnad langevad ühte vastavate rajoonidega. Erandiks on praegu Haapsalu tootmisvalitsus, kelle alla peale Haapsalu rajooni kuulub ka Hiiumaa rajoon.

Territoriaalse tootmisvalitsuse kui põllumajanduse juhtimise põhilüli kogu tegevus peab olema suunatud põllumajandussaaduste tootmise suurendamisele selleks, et tingimata tagada riiklike kokkuostuplaanide täitmine ning vajalike riiklike reservide, samuti kolhoosi- ja sovhoosifondide loemine. Iga tootmisvalitsuse suurest ja vastutusrikkast ülesannete kompleksist märgime eraldi tähtsamatena järgmisi:

- 1) partei ja valitsuse poolt põllumajanduse, põllumajandussaaduste tootmise ja varumise kohta tehtud otsuste täitmise organiseerimine ning kontroll nende elluviimise üle, riiklikust distsipliinist range kinnipidamise kindlustamine;
- 2) põllumajandussaaduste tootmise ja varumise organiseerimise juhtimine, tootmisplaanide ja riiklike kokkuostuplaanide täitmise tagamine iga kolhoosi ja sovhoosi poolt;
- 3) põllumajandussaaduste tootmise ja varumise planeerimine ja arvestamine, vastava aruandluse korraldamine, kolhooside ja sovhooside tootmis- ja finantsplaanide ning aastaaruannete läbivaatamine;
- 4) ratsionaalsete maaviljelussüsteemide, samuti efektiivse külvipinnastruktuuri väljatöötamine ja rakendamine selleks, et tagada kõige rohkem toodangut põllumaa hektari kohta;

5) kolhoosides ja sovhoosides masinate ja muude tootmisvahendite kasutamisel suure tootlikkuse kindlustamine;

6) seemnekasvatuse organiseerimine ja kontroll selle üle, et majanditel oleks emakasvatatud kvaliteetne seeme;

7) taimahaiguste ja põllukultuuride kahjurite tõrje, samuti umbrohutõrje juhtimine;

8) igas kolhoosis ja sovhoosis tugeva söödabaasi organiseerimine ja loomine, s.o. loemakasvatusele söötade külluse loomine maisi, suhkrupeedi, herne, hübriidkaalika ja muude kõrge saagikusega kultuuride laialdase kasutuselevõtmise abil;

9) iga liiki loomade ja lindude arvu suurenemise ja nende produktiivsuse tõusu tagamine, tõuaretustöö ja veterinaarteenistuse organiseerimine;

10) abinõude rakendamine kolhooside ja sovhooside organisatsiooniliseks ja majanduslikuks tugevdamiseks, nende muutmiseks suure kaubatootanguga rentaabliteks põllumajandusettevõteteks; kolhoosidevaheliste ettevõtete ja organisatsioonide juhtimine;

11) varumisorganisatsioonide ja kolhooside ning sovhooside vaheliste kontraheerimislepingute sõlmimise organiseerimine;

12) kontroll selle üle, kas vastuvõtupunktid ja ettevõtted määravad õigesti kokkuostetavate põllumajandussaaduste ja toorainete kogust ja kvaliteeti, samuti selle üle, kas varujad teostavad õigesti ja õigeaegselt arveldusi kolhooside ja sovhoosidega;

13) kontrolli kindlustamine põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoositootmise juhtimise demokraatlikest alustest kinnipidamise, samuti kolhoosnike isiklike ja ühiskondlike huvide õige kooskõlastamise üle;

14) kontrollimiste ja revisjonide kerraldamine kolhoosides ja sovhoosides, nende kaitsmine kuritarvituste ja vara riisumise vastu;

15) tootmise, töö normeerimise ja tasustamise õige organiseerimine kolhoosides ja sovhoosides, lisatasu maksmise laialdane juurutamine kõigis kolhoositootmise harudes ja töötasu akordpremiaalsüsteemi juurutamine kõigis sovhoositootmise harudes. Tuleb rõhutada, et partei ja valitsus loevad kolhoosnikute ja sovhoositööliste ning põllumajanduse spetsialistide materiaalse huvi töstmist teravilja, liha, piima ja muude saaduste tootmise suurendamise vastu põllumajanduse eduka arendamise üheks tähtsamaks tingimuseks, mida kogu põllumajanduse juhtimisega tegelev kaader peab tingimata arvestama;

16) teaduse saavutuste, näidismajandite ja muude paremate majandite kogemuste laialdane juurutamine tootmisse, s.o. nimetatute abil põllukultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse pideva tõusu tagamine kõigis kolhoosides ja sovhoosides;

17) kolhooside ja sovhooside tugevdamine kaadriga, majanditele juhtiva kaadri ja spetsialistide valik, kaadrile eesrindlike töömetodite õpetamine; niisuguste nähtude likvideerimine, kus kaader põhjustab nõrkade ja keskmiste kolhooside olemasolu ja takistab nende jõudmist eesrindlike tasemele;

18) oma funktsioonide täitmisel bürokraatia vältimine ja operatiivsuse tagamine; jõupingutuste suunamine eeskätt ja eelkõige sinna, kus täheldatakse nõrka organiseerimist ja tootmistööd; õigeaegse abi ja elava organiseerimistöö kindlustamine tootmisvalitsuse töötajate, inspekterite-organisatorite ja teiste põllumajanduse spetsialistide saatmisega sovhoosidesse ja kolhoosidesse, nende brigaadidesse ja osakondadesse.

Et täita ülesandeid, peab tootmisvalitsusel olema vajalik spetsialistide kaader, kelle erialane koosseis ja suurus oleneb mitmesugustest kohalikest tingimustest ja ülesannete ning töö mahust. Põhijoonetes võib tootmisvalitsuse struktuuri iseloomustada järgmiselt:

- 1) tootmisvalitsuse juhataja ja tema asetäitja;
- 2) plaani-finantsosakond eesotsas selle juhataja ja asetäitjaga (kokku 5-7 inimest);
- 3) raamatupidamine koos revidentidega (viimaseid on 4-5 inimest);
- 4) agronoomid (peaagronoom, vanemagronoom ja agronoom, viimane töökohaga plaanosakonnas);
- 5) zootehnikud (peazootehnik, vanemzootehnik ja zootehnik, viimane töökohaga plaanosakonnas);
- 6) paar maakorraldajat, insenerid (näit. peainsener-ehitaja), sekretariaadi töötajad jt.

Nimetatuile lisaks tuleb eraldi märkida ja ühtlasi eriti rõhutada juba eespool vihjatud i n s p e k t o r e i d - o r g a n i s a a t o r e i d, kes on kohtadel, s.o. kolhoosides ja sovhoosides peamised organiseerimistöö tegijad. Nad määratakse tööle teatud arvu kindlate kolhooside ja sovhooside peale,¹ kusjuures kinnistatud majandite arv oleneb jällegi töömahust ja teistest kohalikest teguritest. Eesti NSV-s ühe inspektori-organisaatori kohta keskmiselt 4-6 majandit, mis annab tootmisvalitsusele umbes 10-12 sellenimelist töötajat.

Inspektori-organisaatori põhikohustusteks on:

- 1) organiseerida kolhooside juhatuste ja sovhooside direktioonide kaudu põllumajandussaaduste tootmise ning riigile müümise plaanide täitmist vastavalt kontraheerimislepingutele;
- 2) tundma õppida kolhooside ja sovhooside põllumajandusliku tootmise seisukorda ja edasiarendamise perspektiive ning välja töötada teaduse seisukohtade, samuti eesrindlike kolhooside ja sovhooside majapidamise konkreetsete eeskujude ja näidete varal soovitusi põllumajandusliku tootmise parandamiseks;
- 3) organiseerida koos varumisorganisatsioonidega põllumajandussaaduste kontraheerimislepingute sõlmimist kolhooside ja sovhoosidega ning teostada kontrolli kontraheerimisle-

---

¹ Tundub, et edaspidi hakkab juurduma instruktorite-organisaatorite tootmisalane spetsialiseerumine vastavalt N.S.Hruštšovi sellekohasele väga veenvale ettepanekule 1964.a. kevadest.

pingute täitmise üle;

4) töötada tihedas kontaktis näidis-(muster-)majandite, katsejaamade ja teadusliku uurimise asutustega; vajaduse korral kutsuda nimetatute või teiste organisatsioonide spetsialiste konsulteerima tootmise organiseerimise ja põllumajandussaaduste varumise küsimustes.

Oma ülesannete täitmiseks peavad inspekterid-organisatorid suurema osa ajast viibima vahetult kolhoosides, sovhoosides, nende brigaadides ja farmides. Sealjuures ei tohi nad asendada kolhooside esimehi või sovhooside direktoreid. Majandite tootmis- ja finantsalase ning majandusliku seisukorra eest vastutavad vahetult kolhooside juhatused ja sovhooside direktorid, kellele kuulub ka viimane sõna tootmisküsimuste otsustamisel.

Tootmisvalitsuse tööd abistab nõuandva organina tootmisvalitsuse nõukogu. See aitab veelgi kindlustada kolhooside ja sovhooside juhtimist demokraatlikul alusel. Tootmisvalitsuse nõukogu koosseisu kinnitavad juhtivad oblastiorganid, oblastiteta liiduvabariikides aga liiduvabariigi kommunistliku partei keskkomitee ja ministrite nõukogu. Tootmisvalitsuse nõukogu koosseisu kuuluvad: tootmisvalitsuse juhataja, kes ühtlasi on nõukogu esimees; mõned tublimad kolhoosiesimehed ja sovhoosidirektorid antud tootmisvalitsuse tööpiirkonnast; rajooni täitevkomitee esimees (või rajoonide täitevkomiteede esimehed); tootmisvalitsuse parteikomitee sekretär; näidismajanditest juhtivad töötajad; koondise "Põllumajandustehnika" osakondade juhatajad jt.

Nõukogu kutsutakse kokku umbes kord kvartalis, et arutada ja lahendada kollektiivselt põllumajandussaaduste tootmise ja varumise, kolhooside ja sovhooside majanduse arendamise ja tugevdamise, töö organiseerimise ja tasustamise põhilisi küsimusi. Nõukogu ettepanekud viib ellu kolhoosi- ja sovhoositootmise valitsus.

Territoriaalsete kolhoosi- ja sovhoositootmise valitsuste moodustamisega likvideeriti endised rajooni või rajoonide-

vahelised riiklikud kokkuostuinspektsioonid. Tootmisvalit-
suste alluvusse on peale kolhooside ja sovhooside antud
nende piirkonnas tegutsevaid muid mitmesuguseid põllumajan-
duslikke asutusi ja ettevõtteid, nagu rajoonide veterinaar-
ravilad, seemnekontrolli- ja agrokeemia laboratooriumid,
tõuaretuse ja loomade kunstliku seemendamise jaamad, haude-
ja linnukasvatusjaamad, taimehaiguste ja põllukultuuride
kahjurite tõrje punktid.

O b l a s t i s , k r a i s j a a u t o n o o m -
s e s v a b a r i i g i s on põllumajandussaaduste toot-
mise ja varumise juhtimisega tegelevateks kesksseteks organi-
teks a) põllumajanduskomitee ja b) viimase alluvusse kuuluv
oblasti (krai) põllumajandussaaduste tootmise ja varumise
valitsus või vastav ministerium (autonoomses vabariigis).

P õ l l u m a j a n d u s k o m i t e e eesotsas on
põllumajandusliku tootmise juhtimise oblasti-(krai-)komitee
esimene sekretär (autonoomses vabariigis - partei keskkomi-
tee põllumajandusliku tootmise juhtimise büroo esimees).
Edasi kuuluvad komitee koosseisu: oblasti (krai) põllumajan-
dusliku tootmise alase TSN täitevkomitee esimees ja ühtlasi
oblasti (krai) põllumajandussaaduste tootmise ja varumise
valitsuse juhataja (juhul kui oblastis või kraisis on olemas
veel eraldi tööstusliku tootmise alane tööraha saadikute
nõukogu ja vastav täitevkomitee) või oblasti (krai) TSN täi-
tevkomitee esimehe esimene asetäitja põllumajanduslike küsi-
muste alal ja ühtlasi oblasti (krai) põllumajandussaaduste
tootmise ja varumise valitsuse juhataja; autonoomses vaba-
riigis - ministrite nõukogu esimehe esimene asetäitja põllu-
majanduse alal, s.o. põllumajandussaaduste tootmise ja varu-
mise minister; oblasti (krai, autonoomse vabariigi) koondise
"Põllumajandustehnika" esimees; oblasti (krai, autonoomse vaba-
riigi) katsejaama direktor; oblasti (krai, autonoomse vaba-
riigi) veemajanduse valitsuse juhataja (kui selline valitsus
on antud administratiivsel territooriumil olemas) jt.

Oblasti (krai, autonoomse vabariigi) põllumajanduskomi-
tee põhiülesandeks on:

1) organiseerida partei ja valitsuse otsuste täitmist põllumajanduse ja varumise küsimustes; teostada kontrolli kolhooside, sovhooside ja varumisorganisatsioonide tootmisplaanide ja põllumajandussaaduste kokkuostuplaanide täitmisel vajalikust riiklikust distsipliinist kinnipidamise üle;

2) vastutada oblasti (krai, autonoomse vabariigi) põllumajanduse arendamise, põllumajandussaaduste tootmise ja varumise suurendamise ning varutud saaduste korraliku säilitamise eest.

Peale oblasti (krai) põllumajandussaaduste tootmise ja varumise valitsuse või autonoomse vabariigi samanimelise ministeeriumi kuuluvad põllumajanduskomitee alluvusse antud administratiivterritooriumil töötav koondis "Põllumajandustehnika", katsejaamad ja muud põllumajanduse ja varumisega tegelevad organisatsioonid.

O b l a s t i (k r a i) p õ l l u m a j a n d u s s a a d u s t e t o o t m i s e j a v a r u m i s e v a l i t s u s e ja autonoomse vabariigi põllumajandussaaduste tootmise ja varumise ministeeriumi ülesannetes kuulub alluvate rajoonide või rajoonidevaheliste tootmisvalitsuste tegevuse juhtimine ja kontrollimine, seemnekasvatuse küsimuste lahendamine (mõnede eranditega), samuti taimekaitse, tõuaretustöö, veterinaaria, mullastiku kaitse ja parandamise ning maakasutuse küsimused.

Ülesannete täitmiseks on oblasti (krai, vabariigi) põllumajandussaaduste tootmise ja varumise valitsusel (ministeeriumil) vastav haldus- ja kontrolliaparaat.

Uute juhtivate põllumajandusorganite kujundamisega oblastis (krais, autonoomses vabariigis) likvideeriti endised (põllumajandusvalitsus, varumisvalitsus, sovhooside trust oblastis; põllumajanduse ministeerium, varumisvalitsus, sovhooside ministeerium või valitsus autonoomses vabariigis).

L i i d u v a b a r i i k i d e s loodi igas a) põllumajanduskomitee ja b) põllumajandussaaduste tootmise ja varumise ministeerium. Vastavalt sellele likvideeriti endisi (varumisministeerium, sovhooside peavalitsus või ministeerium).

Suurtes liiduvabariikides jäi püsima põllumajanduse ministeerium, väiksemates (ka Eesti NSV-s) on see ministeerium nüüd likvideeritud ja selle funktsioonid üle antud liiduvabariigi põllumajandussaaduste tootmise ja varumise ministeeriumile.

P õ l l u m a j a n d u s k o m i t e e koosseisu kuuluvad (mõnede eranditega üksikutes liiduvabariikides või majanduspiirkondades): 1) esimehena liiduvabariigi kommunistliku partei keskkomitee sekretär põllumajandusliku tootmise juhtimise alal (s.o. liiduvabariigi kommunistliku partei keskkomitee põllumajandusbüroo sekretär), 2) liiduvabariigi ministrite nõukogu esimehe asetäitja, kes tegeleb põllumajanduse küsimustega ja on ühtlasi ka põllumajandussaaduste tootmise ja varumise minister; 3) vabariikliku koonduise "Põllumajandustehnika" esimees; 4) vabariigi riikliku plaanikomisjoni esimehe asetäitja põllumajanduse küsimustes (või vabariigi riikliku plaanikomisjoni põllumajandusosakonna juhataja) jt.

Liiduvabariigi põllumajanduskomitee ülesandeks on:

1) organiseerida partei ja valitsuse otsuste täitmist põllumajanduse ja varumise küsimustes;

2) kanda vastutust vabariigi põllumajanduse arendamise ning põllumajandussaaduste tootmise ja varumise suurendamise eest.

Vajaduse korral esitab põllumajanduskomitee vastavaid ettepanekuid liiduvabariigi kommunistliku partei keskkomiteele ja ministrite nõukogule.

P õ l l u m a j a n d u s s a a d u s t e t o o t m i s e j a v a r u m i s e m i n i s t e e r i u m i ülesannetesse koondusid põllumajanduse juhtimise reorganiseerimisega endise ja nüüd likvideeritud liiduvabariigi varumisministeeriumi, sovhooside peavalitsuse või ministeeriumi ja kas osaliselt või täielikult põllumajanduse ministeeriumi funktsioonid (vastavalt sellele, kas viimane jäi oma uutes ülesannetes liiduvabariigis eksisteerima või mitte).

Liiduvabariigi põllumajandussaaduste tootmise ja varumise ministeeriumi ülesannetest saame teatava pildi, kui näitena vaatleme lühidalt Eesti NSV vastava ministeeriumi struktuuri:

A. Ministeeriumi keskaparaat:

- 1) minister, ministri kolm asetäitjat ja ministri abi - sekretariaadi juhataja, kantselei, pearaamatupidaja;
- 2) valitsused:
  - a) maaviljeluse ja seemnekasvatuse valitsus,
  - b) loomakasvatuse valitsus,
  - c) plaani ja ökonoomika valitsus,
  - d) kolhooside organisatsiooniliste asjade valitsus,
  - e) finantsvalitsus,
  - f) ehituse ja maaparanduse valitsus,
  - g) veterinaaria valitsus,
  - h) maakorralduse valitsus,
  - i) aianduse, mesinduse ja kõõgiviljaseemnekasvatuse valitsus,
  - j) teraviljasaaduste valitsus,
  - k) kaadri valitsus,
  - l) majanduse valitsus,
  - m) teaduse valitsus;
- 3) muud osakonnad ja lülid:
  - a) põllumajandussaaduste kokkuostu ja kvaliteedi kontrolli inspeksioon,
  - b) kontrolli ja revisjoni inspeksioon,
  - c) teaduslik-tehniline nõukogu.

B. Ministeeriumile alluvad asutused:

- 1) territoriaalsed kolhoosi- ja sovhoositootmise valitsused (kokku 14),
- 2) aianduse, mesinduse ja kõõgiviljaseemnekasvatuse valitsuse allasutused (7 aiandussovhoosi, AMV vabariiklik baas, AMV Tartu ja Viljandi rajoonidevaheline osakond).

- 3) põllumajanduslikud õppeasutused (11 põllumajandus-
tehnikumi, 2 tehnikumide õppemajandit, 4 põlluma-
janduskooli);
- 4) teadusliku uurimise instituudid:
  - a) Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku
Uurimise Instituut (selle allasutused - 4 näidis-
sovhoosi, 2 katsejaama, 9 kunstliku seemenduse
jaama jt.),
  - b) Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku
Uurimise Instituut (selle allasutused - 6 sovhoosi,
3 nädissovhoosi, 1 sordiaretusjaam, 3 katse-
baasi ja 1 aretuspunkt),
- 5) veterinaarravilad (kokku 22),
- 6) veterinaar-bakterioloogia laboratooriumid (kokku 9
laboratooriumi ja asutust),
- 7) Vabariiklik Elusloomade Ostu-Müügi Kontor (kokku 4
allasutust-kontorit),
- 8) tõulavad (kokku 5),
- 9) maaparanduse valitsused (kokku 8),
- 10) Haude-Linnukasvatusejaamade Trust (alluvuses 2 tõulin-
nukasvatuse sovhoosi, 8 haudelinnukasvatusejaama, 1
linnavabrik),
- 11) teraviljasaaduste valitsuse allasutused:
1 jahukombinaat, 2 elevaatorit, 1 segajõusöödatehas,
8 viljavastuvõtupunkti jt.,
- 12) Põllumajanduslike Kultuuride Sordikatse Riikliku Ko-
misjoni Inspektor Eesti NSV-s (alluvuses 12 mitme-
sugust sordikatsepunkti),
- 13) RPI "Eesti Põllumajandusprojekt" kahe osakonnaga.

Seoses Eesti NSV Põllumajandussaaduste Tootmise ja Varu-
mise Ministeeriumi struktuuri käsitlemisest järelduvate funk-
tsioonidega tuleb märkida, et mitte kõik põllumajandust otse-

selt puudutavad küsimused ei kuulu vaadeldava ministeeriumi kompetentsi. Nii on Eesti NSV Ministrite Nõukogu Koondise "Eesti Põllumajandustehnika" ja selle rajooniosakondade ülesandeks majandite varustamine tagavaraosade, ehitusmaterjalide ja muuga, maa elektrifitseerimise materiaalsete küsimuste lahendamine, maaparandustööde teostamine kolhoosides ja sovhoosides ning alusturba tootmine majanditele müümiseks.

Ü l e l i i d u l i s t e k s spetsiaalseteks põllumajanduse tootmist ja põllumajandussaaduste varumist juhtivateks organiteks on: 1) NLKP Keskkomitee Põllumajandusbüroo, 2) Üleliiduline Põllumajanduskomitee, 3) NSV Liidu Põllumajanduse Ministeerium ja 4) NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklik Varumiskomitee. Nendest tuleb erilist tähelepanu juhtida üleliidulisele Põllumajanduskomiteele, kelle põllumajandust juhtiv tegevus põhiküsimustes on NLKP Keskkomitee järel üks määrava- maid.

Ü l e l i i d u l i s e p õ l l u m a j a n d u s k o m i t e e koosseisu kuuluvad: komitee esimees - NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja, liikmed - NLKP Keskkomitee põllumajandusbüroo sekretär, NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riikliku Varumiskomitee esimees, NSV Liidu põllumajanduse minister, üleliidulise koondise "Sojuzselhoztehnika" esimees, NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee ja NSV Liidu Rahvamajanduse Nõukogu esindajad.

Üleliidulise põllumajanduskomitee tähtsamad ülesanded on järgmised:

1) organiseerida partei ja valitsuse põllumajandusalaste direktiivide täitmise kontrolli nii keskuses kui ka kohapeal. Pöörata erilist tähelepanu põllumajandussaaduste tootmise ja riiklike varumisülesannete täitmise kontrollimisele vabariikides, kraides ja oblastites;

2) läbi vaadata põllumajandussaaduste tootmise ning riikliku kokkuostu plaanid, saaduste kasutamise ning riiklike reservide loomise plaanid, silmas pidades meie maa vajadusi;

3) kindlaks määrata põllumajanduse vajadused traktorite, põllutöömasinate, väetiste, mürkkemikaalide, herbitsiidide ja muude materjalide osas;

4) läbi vaadata põllumajandusele määratud materjalide ja masinate tootmise ning jaetamise plaanid, põllumajandusesse tehtavate kapitaalvahetuste ja põllumajandusliku ehitustegevuse plaanid;

5) arutada põllumajandusliku tootmise perspektiivse arendamise ja põllumajandussaaduste varumise suurendamise, põllumajanduse ökonomika ja spetsialiseerimine, kolhooside ja sovhooside töö, nendes töö organiseerimise ja tasustamise, kolhoosi- ja sovhoositootmise juhtimise demokraatlike aluste arendamise ja nendest kinnipidamise küsimusi;

6) kindlaks teha põllumajanduse vajadused kõrgema ja keskmise kvalifikatsiooniga spetsialistide, samuti kolhooside ja sovhooside tööliste alal;

7) arutada põllumajandusliku tootmise tähtsamaid teaduslikke ja tehnilisi probleeme;

8) kontrollida, kuidas tööstus täidab kolhoosidele ja sovhoosidele traktorite, kombainide, autode, põllutöömasinate, tagavaraosade, kütteõli, mineraalväetiste, herbitsiidide, mürkkemikaalide, ehitusmaterjalide ning muude materjalide andmise plaane (märkus: komiteele on antud õigus kuulata oma istungitel vastavate ministeeriumide ja keskasutuste juhtivate töötajate aruandeid);

9) esitada vajalikke ettepanekuid NIKP Keskkomiteele ja NSV Liidu Ministrite Nõukogule.

Põllumajandussaaduste tootmise ja varumise alases organisatsioonilises töös on tohutu tähtsusega N L K P K e s k - k o m i t e e 1 9 6 2 . a a s t a n o v e m b r i p l e e - n u m i l v a s t u v ö e t u d o t s u s e d NSV Liidu majanduse arendamise ja rahvamajanduse parteilise juhtimise alal. Parteiorganite senise struktuuri muutmine, parteilise juhtimise uutele vormidele üleminek vastavalt uute tingimuste

ja ülesannete vajadustele lõi eriti soodsad eeldused kogu rahvamajanduse, sealhulgas ka põllumajanduse juhtimise pa-
randamiseks. Ja neid eeldusi on praktikas aktiivselt ning
otstarbekalt kasutatud.

Põllumajandusliku tootmise ja põllumajandussaaduste va-
rumise juhtimise uute vormide käsitlemisel NLKP Keskkomitee
1962. aasta märtsipleenumi otsuste valgusel puudutasime par-
tei liini juba parteiorganite uue struktuuri alusel. Eraldi
tuleb aga vihjata p a r t e i- j a r i i g i k o n t -
r o l l i l e uutes tingimustes.

Kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodi iseloomus-
tab Kommunistliku Partei osa ja tähtsuse jätkuv kasv meie
riigi süsteemis. Partei kui kõige autoriteetsem ühiskondlik
organisatsioon sotsialistlikus ühiskonnas on asunud kontrol-
litegevuse etteotsa, on kujunenud kontrolli organiseerivaks
ja suunavaks jõuks. NLKP Keskkomitee 1962. aasta novembri-
pleenumi otsuste alusel loodi lühikese ajaga ülalt kuni alla
harmooniline kontrollsüsteem. Selle kujundamisel võeti alu-
seks Lenini õpetus partei- ja riigikontrolli ühendamise, nii-
suguse ühtse, kõikehaarava, alalise kontrolli loomise kohta,
millest võtaksid osa laiad töötajate hulgad. Loodi ühtne kont-
rollkeskus - Partei- ja Riigikontrolli Komitee. Sellel on al-
luvaiks samanimelised organid liiduvabariikides, oblastites,
rajoonides ja suuremates linnades. Kohtadel täidavad kontrol-
limise funktsioone partei- ja riigikontrolli komisjonid (prak-
tikas lühendatult - kontrollkomisjonid) ja nende ümber koon-
dunud laialdane aktiiv, mis on jaotatud kaastöökomisjonideks
ja -gruppideks ning kontrollpostideks.

Põllumajandusliku tootmise ja põllumajandussaaduste varu-
mise alal on partei poolt loodud uus kontrollsüsteem, vaatama-
ta oma noorusele, saavutanud lühikese ajaga märkimisväärseid
tulemusi. Sellest kõnelevad veenvalt juba üksnes ajalehtede
veerud.

Uus juhtimissüsteem põllumajanduses ja seda täiendav
ning abistav täiustatud kontrollsüsteem on kokku jõuks, mis
garanteerivad vajaliku kiirendatud edasimineku teel suurte
põllumajanduslike eesmärkide peatsele saavutamisele.

2. t e e m a .

KARTULI JA KÖÖGIVILJADE VARUMINE.

1. Tooterühma rahvamajanduslik tähtsus.

Kartul ja köögivilid on elanikkonna toitlustamisel üks tähtsamaid toiduainete rühmi. Need sisaldavad kõiki organismile vajalikke toitaineid, samuti organismile väga vajalikke vitamiine.

Kartulit kasutatakse laialdaselt ka põllumajandusliku toorainena tööstuses (piiritusetööstuses, tärklise- ja siirupivabrikuis). Hoogsalt areneb köögiviljade töötlemine (konservitööstus jt.). Uusi perspektiive on näha kartuli töötlemisel (näiteks kuivatatud ja pruunistatud kartul).

Järjest suuremat tähtsust omistatakse kartulile loomastõudana. Peamistes kartulikasvatuse rajoonides, ka Eesti NSV-s, kasutatakse järjest rohkem väiksemaid kartuleid sea-, piimakarja- ja linnufarmides.

Et kindlustada tarbimise vajaduste täielikku rahuldamist kartuli ja köögiviljaga, on partei ja valitsus viimastel aastatel rakendanud terve rea mitmesuguseid abinõusid nende tootmise ja varumise kiireks ning järsuks suurendamiseks. Üks tähtsamaid stimuleerivaid tegureid on kolhooside ja kolhoosnikute materiaalse huvitatuse tõstmine kartuli ja köögivilja kasvatamise laiendamiseks nii ekstensiivsel kui ka intensiivsel teel. Materiaalse huvitatuse tõstmise vormidest vihjame siinjuures lisatasude süsteemile, samuti normikohustuste kaotamisele ja üleminekule ühtsele riiklikule kokkuostule, kus varumishinnad on endistest, normikohustuse

alusel laekunuist, märksa kõrgemad.

Põllumajanduse materiaalse ja tehnilise baasi tugevnemine eriti intensiivselt just viimastel aastatel on loonud soodsad tingimused kartuli ja köögivilja kasvatamisega seoses olevate tööde laiaulatuslikuks mehhaniseerimiseks, järelikult ka tööviljakuse tõstmiseks ja toodangu omahinna alandamiseks.

Kartuli ja köögivilja sellised tarbimise iseärasused, nagu väga suured tarbitavad kogused samaaegse odava hinna juures, suhteliselt suured transpordikulud ning kaod kaugete vedude puhul, tarbimise tugev kuhjumine linnadesse ja tööstuskeskustesse, tootmise hooajalisus pideva tarbimise juures, toodete realiseerimine nii värskest kui ka töödeldult - kõik need tingivad mitmesuguseid probleeme eeskätt tootmise hooajalisuse leevendamise, tootmise territoriaalse paiknemise ja varumise organiseerimise alal.

Viimastel aastatel on pööratud suurt tähelepanu kartuli ja köögivilja varajaste sortide kasvatamise arendamisele, köögiviljade osas lavapindade suurendamisele. Süveneb tootmise territoriaalne spetsialiseerimine. Nii on ammuagi asunud seisukohale, et suurlinnade ja tööstuskeskuste ligem ümbrus peab pöörama erilist tähelepanu köögiviljade kasvatamise spetsialiseerimisele. Kuid on veel olulisi lünki samuti ka Eesti NSV kartuli- ja köögiviljakasvatuses. Seetõttu pakuvad väga suurt huvi sm. N.S. Hruštšovi kirjad NLKP Keskkomitee Presiidiumile 1963. a. märtsist - "Piima- ja köögiviljamajandite rajamisest suurlinnade ja tööstuskeskuste ümbruskonnas" ja "Mõningatest Valgevene, Balti vabariikide ja Vene Föderatsiooni loodeoblastite põllumajanduse spetsialiseerimise küsimustest". Need tõtsid peale muu ka kartuli ja köögiviljade kasvatamise spetsialiseerimise probleemid Eesti NSV-aki uuesti teravalt päevakorda.

Juba 1959. aastal alustati meil Eestis kartuli- ja köögiviljakasvatuse spetsialiseerimist. Nii eraldati sel aastal 13 sovhoosi Tallinna ja põlevkivibasseini elanikkonna varustamiseks kartuli ja köögiviljaga, kusjuures 2-3 aasta

jooksul pidid need nimetatud keskuste lähedal asuvad sovhoosid viima oma tootmise tasemele, mis kindlustaks nendele kinnistatud tarbijate häireteta varustamise. Kuid praeguse ni pole see töö veel lõpetatud. Lahendamist ootavad veel mitmed küsimused, nende hulgas spetsialiseeritud majandite nimekirja korrigeerimine jt.

Varumise organiseerimise seisukohalt pälvib vaadeldav tooterühm erilist tähelepanu selle tõttu, et oma igapäevase töö käigus on kaubandustöötajate laiad hulgad nii kooperatiivses kui ka riiklikus kaubanduses otseselt seotud kartuli ja köögiviljade varumise, ladudes hoidmise ja realiseerimisega.

NLKP XXI kongress, töötades välja programmi põllumajanduse kõigi harude edasiseks arendamiseks, püstitas kartuli osas ülesande tõsta selle toodang 1965. aastaks kuni 147 milj. tonnini (87 milj. tonni vastu 1957. aastal) ja varumine - 11,7 milj. tonnini. Köögiviljade tootmine ja varumine peab samaks ajaks tõusma tasemeni, mis täielikult kataks elanikkonna tarbimise. Neid näitajaid ei ole tootmine ja varumine veel saavutanud, kuid ligema paari aasta jooksul tuleb seda teha.

2. Kokkuostu organiseerimine.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu kinnitab kartuli kokkuostuplaanid ainult kuuale liiduvabariigile - Vene Föderatiivsele, Ukraina, Valgevene, Leedu, Läti ja Kasahhi NSV-le. Ülejäänud vabariikidele kinnitavad kartuli varumise plaanid liiduvabariikide ministrite nõukogud. Köögiviljade kokkuostuplaanid kinnitavad liiduvabariikide ministrite nõukogud, teatades ühtlasi nendest NSV Liidu Plaanikomiteele ja Statistika Kesksvalitsusele.

Oblastilise jaotuseta liiduvabariikide ministrite nõukogud, autonoomsete vabariikide ministrite nõukogud, oblastite ja kraide TSN täitevkomiteed töötavad välja ja kinnitavad kartuli varumise plaanide alusel kolhoosidele müüginormid

hektari kohta. Nende määramisel arvestatakse looduslikke ja kliimatilisi tingimusi, spetsialiseerimist ja saavutatud tootmistaset. Sealjuures ei anta varumisülesandeid nendele rajoonidele ja kolhoosidele, kus kartuli ja köögivilja tootmise ökonoomilised näitajad ei õigusta nende kasvatamist ning on vastuolus majandite väljakujunenud ratsionaalse spetsialiseerimisega. Varumisülesandeid selliselt diferentseerides peab siiski olema kindlustatud oblastile ja vabariigile antud varumisplaani täitmine.

Põhilise varujana võtab kolhoosidelt, sovhoosidelt, kolhoosnikutelt ja teistelt kodanikelt vastu kartulit ja köögivilja tarbijate kooperatsioon. Erandeiks on töötlevate tööstusettevõtete ligemad ümbrused ja need piirkonnad, kus tegutsevad nende varumispunktid. Tarbijate kooperatsiooni organisatsioonid ja ettevõtted vastutavad nendele antud varumisplaanide täitmise, varutud toodangu kvaliteedi säilitamise ja kindlaksmääratud korras teostatava aruandluse eest.

Liiduvabariikide ministrite nõukogudele on antud õigus panna linnalähedastes rajoonides ja töölisasulate tsoonides - kui see on praktiline ja otstarbekas - kartuli ja köögiviljade varumise läbiviimine riikliku kaubanduse organisatsioonidele. Eesti NSV suuremate linnade varustamisel praktiseeritakse seda moodust laialdaselt.

Ei ole ükskõik, millisele ostjale üks või teine kolhoos temale varumisplaaniga määratud müüki teostab. Selles osas on üleandmine rangelt plaaniline ja toimub kas oblasti (krai) TSN täitevkomitee või väiksemates liiduvabariikides ministrite nõukogu poolt kinnitatud plaanide alusel. Nendes näidatakse, missugustele kauplustele, toitlusettevõtetele, linnalistele baasidele, tööstusettevõtetele või tarbijate kooperatsiooni varumispunktidele teatud kolhoosid kartuli ja köögivilju üle annavad.

Kindlad reeglid on kehtestatud vastuvõtu vormistamise osas. Kui tarbijate kooperatsiooni varumispunkt võtab kolhoosilt või sovhoosilt vastu kartulit ja köögivilju, siis kirjutab ta välja kindlaksmääratud vormi kohase kviitungi

(vt. juuresolevad näidised vorm nr. PK-5 ja PK-6) kolmes eksemplaris. Nendest esimene läheb saaduste üleandjale, teine jääb vastuvõtupunktile, kolmas suunatakse rajooni varumiskonterisse. Kartuli ja köögiviljade varumine elanikkonnalt vormistatakse teistsugusel kviitungil (vt. näidis vorm nr. PK-24).

Mitmeti tähtsaks küsimuseks on saaduste liikumise tee. Linnade varustamisel kartuli ja köögiviljadega (eriti varajasega) on praktiline, et need liiguksid kolhoosidelt otse kauplustesse, tootlusettevõttesse ja baasidesse. Kolhooside materiaalse huvitatuse tõstmiseks makstakse nendele sel juhul jaehind miinus mahahindlus. Viimane on näiteks kartuli puhul juunist novembrini 15 %, detsembrist märtsini - 10 % ja aprillist maini - 7 %. Taoline tavalisest kõrgem varumishind makstakse kolhoosile olenemata veokaugusest.

Kui kolhoos annab saadused üle vahetult kauplusele (siin ja eespool on muidugi mõeldud riiklikke kauplusi linnades, mitte aga tarbijate kooperatsiooni kauplusi kui varumispunkte maal), tootlusettevõttele või linnabaasile, siis toimub üleandmise-vastuvõtmise vormistamine ja arveldus järgmises korras: kaupluse (baasi) juhataja või söökla direktor annab toiduasineid üleandvale kolhoosile välja saatelehe esimese eksemplari, kus on näidatud saaduse nimetus, selle sort, kogus ja vastuvõetava saaduse suhtes kehtiv jaehind. Saatelehe esitab kolhoos tarbijate kooperatsiooni varumiskontori-le, kes selle alusel teostab arvelduse jaehinnas miinus mahahindlus (viimane vastavalt üleandmise ajale). Nende saaduste osas, mis antakse üle varumispunktile, toimub aga arveldus kehtivates varumishindades.

Varumispunktid ja kolhoosid ning sovhoosid on kartuli ja köögiviljade riikliku plaani alusel varumiseks lepingulistest suhetes. Sõlmitud kontraheerimislepinguis on näidatud varutava kartuli kogus, köögiviljade sortiment ja kogused, üleandmise tähtajad ja orienteeruvalt eelmise aasta hinnad (sest müümisel toimub arveldus jooksva aasta hindades, mis võivad üksikutel aastatel erineda). Vähelevinud köögiviljade,

rajoon

Kviitungi nr.

organisatsioon nimetus

kartuli kokkuostuks

vastuvõtu punkt

19..... a.

Vastu võetud ..... kes asub ..... külanõukogus,
kolhoosil, sovhoosil nimetus

..... rajoonis. Saatekiri nr. .... 19..... a.

Mulda ..... % Tärklisist ..... % Sorditunnistuse nr. ....

Saaduse nimetus, sort ja kategooria	Tegelik kaal kg	Hind tsentneri eest	Mahaarvamise liigse mulla puhul (üle 1%)		Mahaarvamise standardi nõuetest kõrvalekaldu- miste puhul		Arvestuskaal (lahter 4 miinus lahter 6)	Tsentneri hind rbl., kop. pärast mahahindlust	Summa rbl., kop. (Lahter 4 korra- tatud lahter 9)
			Kaal kilodes pärast .....% mahaarva- mist	Hind tsentneri eest rbl., kop. pärast .....% mahahindlust	Lahter 4 näidatud kaalust kg	Lahter 5 näidatud hinnast rbl., kop.			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....

Vastu võetud tegelik kaal (lahter 2) sõnadega

Juurdemaksud kolhoosidele:

sordi eest .....

kõrge tärglise sisaldavuse eest .....

Võttis vastu:

kohaleveo eest kauguselt üle 25 km .....

Andis üle

talvise hoiu eest .....

Kokku .....

Antud rahalist avanssi .....

Maksmisele kuuluv summa .....

Maksmisele kuuluv summa ..... sõnadega

Raha rbl. .... (..... rbl., ... kop) suuruses summas voli-
sõnadegatuse nr. .... 19..... a. alusel vastu võtnud: .....
allkiriMaksis: .....
allkiri

lava-kasvuhoonetoodete ja varajase rohelise kohta on lepinguis eri punktid. Samuti näidatakse lepinguis spetsiaalselt saaduste pakkimine kolhoosis (sovhoosis), vedu kolhoosist (sovhoosist) saajale transiidina - tarbijate kooperatsiooni ladusid läbimata, kolhooside (sovhooside) kindlustamine üleantavate saaduste veoks vajaliku taaraga ja taaramaterjalidega.

Kartuli ja köögiviljade varumisel annavad varumisorganisatsioonid kolhoosidele rahalist avanssi 30 % riiklikus varumisplaanis ettenähtud toodangu maksumusest. Maksumuse arvestamise alusteks on kontraheerimislepinguis fikseeritud kogused ja antud tsoonis kehtivad varumishinnad. Varumishinnad määratakse kartulile tsentraliseeritud varumisplaani puhul liiduvabariikidele NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt. Kui liiduvabariik, oblast või krai ei kuulu tsentraliseeritud varumisplaani alla, siis määrab kartuli varumishinna territooriumile vastava liiduvabariigi ministrite nõukogu.

Kolhoosi poolt varumispunktile üleantava varajase kartuli eest makstakse jaehind miinus 30 % mahahindlust. Seemnekartulit kasvatavale kolhoosile makstakse seemnekartuli üleandmisel varumishind pluss juurehindlus (esimese sordi kategoorial on see näiteks 12 rubla, teise sordi kategoorial - 6 rubla tonnilt).

Köögiviljadele kinnitab varumishinnad liiduvabariigi ministrite nõukogu. Hinnad on diferentseeritud liikide, tsoonide ja hooegade järgi.

3. Sovhoosidelt kartuli ja köögiviljade varumise iseärasusi.

Linnade ja töölisasulate elanike paremaks ning aastaringseks varustamiseks kartuli ja laias sortimendis odava köögiviljaga eraldavad liiduvabariikide ministrite nõukogud ja oblastite (kraide) TSN täitevkomiteed sovhoose, kes peavad spetsialiseeruma kartuli ja köögivilja kasvatamisele. Nendele sovhoosidele määratakse kindlaks nimetatud saaduste

tootmise ja linnadele üleandmise maht, antakse ülesandeid pikaajaliseks laundamiseks ja köögiviljade töötlemise (hapendamise, soolamise, konserveerimise) plaane.

Saaduste liikumisteede ratsionaliseerimiseks, kvaliteedi kaitsmiseks ja kadude vähendamiseks, aga samuti sovhooside vastutuse tõstmiseks üleantavate saaduste kvaliteedi eest kinnistatakse neid linnades ja töölisasulates paiknevate riiklike kaupluste ja toitlusteetvõtete külge kaupade vahetuks üleandmiseks jaekaubandusvõrku.

Linnade kartuli ja köögiviljadega varustamiseks eraldatud sovhoosid on tavaliselt lepingulistest seostes kinnistatud linnade TSN täitevkomiteede kaubandusvalitsustega. Hankelepingutes näidatakse hanke tähtajad, sortiment ja kogused. Saaduste üleandmine toimub jaehinnas, millest on lahutatud kaubanduslik mahahindlus. Lepingutes fikseeritakse hankijate (sovhooside) kohustused anda produktid üle sorteeritult ja taarastatult.

Need sovhoosid, kes ei ole lepingulistest seostes kaubandusorganisatsioonidega ega realiseeri oma kartulit ja köögivilju vahetult jaekaubandusvõrku, annavad vastavad saadused üle kas töötlevatele ettevõtetele (kui neid on läheduses) või tarbijate kooperasiiooni varumispunktile.

Kui sovhoos annab kartulit ja köögivilja üle varumisorganisatsiooni varumispunktile või töötlevale tööstusettevõttele, siis teostatakse arveldus selles rajoonis kehtivas jaehinnas, millest tehakse mahaarvamised kaubandusliku mahahindluse ja varumisorganisatsiooni kulude katteks määratud mahahindluse näol. Pikaajaliseks säilitamiseks ettenähtud toodangu puhul tehakse veel täiendav mahahindlus säilitamisega seotud kulude katteks.

4. Kartuli ja köögiviljade kvaliteet, pakkimine ja vedu.

Kartuli ja köögiviljade varumisel on endastmõistetavalt eriline tähtsus kvaliteedil. Nõudeid kvaliteedi suhtes peavad hästi tundma mitte ainult saaduste vastuvõtjad varu-

mispunktides ning kaubandusvõrgus, vaid ka toodangu kogumise ja selle väljastamisega tegelevad brigaadid kolhoosides ja sovhoosides. Vastavad töötajad kolhoosides ja sovhoosides ei tohi unustada, et võitlus toodangu kvaliteedi eest algab hankijate juures saaduste kogumisega (isegi kasvatamisega) ja kestab kuni selle üleandmiseni varumispunktis. Pole üleaarne rõhutada, et toodangu kvaliteetsus on kõige tihedamalt seotud mitte ainult tootvate majandite ja nende töötajate materiaalsete huvidega, vaid, mis peamine, ka rahvamajanduse, ühiskonna huvidega.

Kartuli ja köögiviljade kvaliteedi suhtes on kehtestatud vabariiklikud tehnilised tingimused. Need võivad üksikutes liiduvabariikides erineda. Erinevuste peamisteks põhjusteks on tootmistingimused, millele lisandub mõningaid teisigi kaalutlusi (nõudmise ja pakkumise vahekorid jt.). Erandlikult, ikaldusaastail võib liiduvabariigi ministrite nõukogu kvaliteedinõudeid jooksvaks aastaks muuta nende leevendamise suunas. Teataval määral kurioosumina kõlab märkus, et toodang võib muutuda mittestandardseks ka väga heade kasvutingimuste juures. Näiteks söögipeet võib massiliselt ületada maksimaalse läbimõõdu, nagu see meie vabariigis mõni aasta tagasi paljudes sovhoosides juhtus. Ka siis on vaja olulist kvaliteedinõuete muutmist.

Sellised ajutised muutmised tehakse varumisorganisatsioonidele ja tootjatele õigeaegselt teatavaks.

Järgnevalt tutvume kartuli ja mõnede tähtsamate köögiviljade kvaliteedinõuetega nende varumisel Eesti NSV-s, sealjuures meeles pidades, et põhilistes, tähtsamates küsimustes need langevad ühte teiste liiduvabariikide omadega.

K a r t u l . Vastavalt kasutamise otstarbele eristatakse varumisel kaht kartuliliiki - värske söögikartul (elannikkonnale toitlustamiseks) ja tööstuskartul (tooraineks tärklise-, piirituse-, siirupi- ja konservitööstusele). Esimese kohta kehtib EVTT 671-63, teise kohta - EVTT 710-59.

Meil Eestis kasvatatavaid kartuli botaanilisi sorte on praegu üsna palju. Söögi- ja tööstuskartulite nomenklatuur

on kinnitatud Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt. See võib muutuda vastavalt sordiareetuse edusammudele ning halvemate sortide kadumisele kartulikasvatusest. Üldiselt kehtib reegel, et söödakartulite hulka kuuluvaid sorte (näiteks "Jõgeva piklik") ei tohi varuda söögikartulina.

Levinumaid söögikartuleid on "Jõgeva kollane"; sellele järgnevad "Ostbote", "Olev", "Priekuli varajane" jt.

Söögikartulid peavad olema valminud (peale varajaste), terved, kuivad, puhtad, mittekasvanud, haigusvabad, kujult ja värvuselt antud botaanilisse sorti kuuluvad. Mugulate suurim läbimõõt peab olema hilisel kartulil vähemalt 5 sm, varajasel - 3 sm.

Nendest nõuetest lubatakse teatavaid maksimaalseid kõrvalekaldumisi. Nii võib hilise kartuli partiis olla: mugulaid suurima läbimõõduga 4 - 5 sm (või varajase kartuli partiis suurima läbimõõduga 2 - 3 sm) mitte üle 5 % kaalust; kasvanud (idudega ja rohekaks päevitunud) kartuleid - mitte üle 2 % kaalust, kärnalisust - mitte üle 25 % pinnast; eelmise aasta kartuleid, närbunud, kuid kortsudeta, mitte üle 2 % kaalust; kahjurite poolt vigastatud - mitte üle 2 % kaalust. Külgekleepunud mulla lubatud protsent on 2, kuid sellele vaadatakse mitte kui maksimaalsele, vaid kui normaalsele. Suurem mullaprotsent ei tarvitse peatada kartuli vastuvõtmist; tuleb ainult teha vastav mahaarvamine kartulipartii kaalust.

Võib esineda ka mehaanilisi vigastusi: mugulad vigastuse sügavusega kuni 3 mm loetakse terveteks; mugulaid vigastuse sügavusega üle 3 mm võib olla kuni 3 % kaalust (tingimusel, et mugulad on säilitanud vähemalt 70 % oma mahust).

Üldse pole lubatud varuda kartuleid, mis sisaldavad kuiva või märja mädanikuga või mõne muu leviva haigusega nakatatud mugulaid (lehemädanik, pruuntäpilisus). Sama kehtib külmast kahjustatud ja isekuumenenud kartulipartiide suhtes.

Eri nõuded kehtivad sorteeritud ja kaalutult (s.o. pakendis) jaevõrgus realiseeritavate kartulite kohta. Need

peavad olema valminud, terved, haigusteta, kuivad, puhtad, mitte kasvama läinud, kujult ja värvuselt antud botaanilisele sordile vastavad, suurim läbimõõt kuni 6 sm. Nimetatud nõuetest lubatakse mõningaid väiksemaid kõrvalekaldumisi. Nii võib valitud kartulite hulgas olla mugulaid väikseima läbimõöduga 5 kuni 6 sm mitte üle 5 % kaalust jne. (vt. Eesti NSV Min. Nõuk. korraldus 16. X 1963. a. nr. 1488-k).

Eeltoodust selgub, et värske söögikartuli varumisel on vaja silmas pidada mitmesuguseid kvaliteedinäitajaid - välimust, kuju ja suurust, valmimist, lisandeid, mehaanilisi vigastusi ja vigastusi taimekahjureist, haigusi, värvust, külmakahjustust jt.

Kohati on nõuded märksa teistsugused tööstuskartuli suhtes. Üldiselt on need söögikartuli omadest nõrgemad, kuid varieeruvad tööstuskartuli vabariikliku standardi piires vastavalt sellele, kas kartul läheb tärklise-, piirituse- või konservitööstusele. Näiteks konservitööstus vajab mugulaid, mis suuruselt vastavad söögikartuli nõuetele, tärklise- ja piiritusetööstusele antavas partiis aga võib olla mugulaid suurima läbimõöduga 2 - 3 sm kuni 4 % kaalust. Viimased võtavad vastu ka kartuleid, kus valminud ja valmimata mugulate vahakord pole oluline. Piiritusetööstus võtab vastu taimekahjurite poolt vigastatud kartuleid piiramatul hulgal, teised tööstusharud lubavad neid kuni 2 % kaalust (s.o. nagu söögikartuli puhul). Piirituse-, tärklise- ja siirupitööstus võtab vastu idudega ja rohelisteks päevitunud mugulaid, kuid nõuab kartulit, mille tärklisesisaldus on vähemalt 14 %, konservitööstus piirab kevadel idudega ja rohelisti mugulaid maksimaalselt kuni 2 % kaalust, ent ei pööra tähelepanu tärklisesisaldusele. Taolisi iseärasusi on teisigi. Piiritusetööstus võtab kokkuleppel hankijaga vastu isegi külmunud, kuid ülessulamata kartuleid.

Kvaliteediliseks (ja koguseliseks) vastuvõtuks esitatava kartulipartii vedu toimub hilise kartuli puhul reeglina taarata, olenemata sellest, kas veoks kasutatakse auto-, raudtee- või veetransporti; talvel nõutakse siiski vedusid pehmes

või kõvas taaras koha kaaluga mitte üle 50 kg. On selge, et talvel vedades tuleb kartulit kaitsta külma eest, milleks näiteks autotranspordi puhul peab kaubakohad kaetama sooja kattega.

Varajase kartuli vedu toimub taarastatult - sõrestik-kastides ja korvides, koha kaaluga kuni 50 kg. Kott-taaras võib vedada ainult päris valminud varajasi kartuleid.

Ühte botaanilisse sorti kuuluvad kartulid moodustavad vastuvõtul partii. Botaaniliste sortide segamine pole lubatud. Üleandmiseks-vastuvõtmiseks saadetavate kartulite botaaniline sort peab olema näidatud saatedokumentides või kaubakohtadel.

Kartulite puhul eraldatakse sordiaretuses varajasi, keskvarajasi, keskvalmivaid, keskhiliseid ja hiliseid sorte. Varumisel loetakse aga varajaseks see kartul, mis võetakse vastu enne 1. septembrit. Alates 1. septembrist varutav kartul kuulub hilise alla.

V a l g e p e a k a p s a s . Vastavalt valmimise aegadele eristatakse varajast, keskmist ja hilist kapsast. Valge peakapsa kvaliteediline vastuvõtmine toimub vastavalt EVTT 672-58 nõuetele.

Välimuselt peavad kapsapead olema värsked, täiesti välja kujunenud, lõhkemata, tihedad või vähem tihedad, kuid mitte kohedad, haigusvabad, terved, määrdumata, kujult antud botaanilisele sordile omaselt ühesugused, kapsajuurika pikkus maksimaalselt 3 sm.

Kapsapead peavad olema puhastatud kuni tihedalt peale liibunud lehtedeni. Hiliste sortide kapsastel, mis on määratud talviseks hoidmiseks, peab olema 2 - 3 mittetihedalt liibunud kattelhte. Puhastatud kapsapea kaal peab olema varajasel kuni 15. juulini vähemalt 0,3 kg, pärast 15. juulit - vähemalt 0,4 kg, keskmisel ja hilisel kapsal - vähemalt 0,7 kg.

Nendest nõuetest on lubatud mõningaid kõrvalekaldumisi:

1) alakaalulisi, defektsete kattelhtedega (muljutud, kuiva poriga, taimekahjurite poolt rikutud, kergelt närbu-

nud, täkked lehevartel) ja üle 3 sm pikkusi juurikatega kapsapäid võib partiis olla kuni 5 %;

2) raud- või veeteel transportimisel on sihtkohta saabunud kapsapartiis lubatud: a) suvistel vedudel - närbunud, kuid mitte kollaseks tõmbunud kattelõhetedega päid; b) talvistel vedudel - kergelt külmavõetud kattelõhetedega päid;

3) kapsa realiseerimisel kaubandusvõrgust pärast 1.veebruari on lubatud peade puhastamist äralõikamisega, kuid üldise lõikepinnaga mitte üle 1/8 kapsapea peallispinnast; keskmise ja hilise kapsapea kaal võib olla 0,6 kg.

Kapsa kvaliteedi säilitamise suhtes on oluline pidada rangelt kinni pakkimise ja transportimise reeglitest. Nii peab pakkimiseks ettevalmistatud kapsas olema kuiv. Raud- ja veeteel vedamisel peab varane ja keskmine kapsas olema pakitud sõrestikkastidesse (GOST 8416-57 järgi). Hilist kapsast ja alates 1. septembrist ka keskmist kapsast võib vedada taarata, kuid kehtib nõue, et kapsad oleksid paigutatud puhtale alusele.

Kapsa veoks kasutatav taara peab olema terve, tugev, kuiv, puhas, kõrvallõhnadeta, mahutavusega mitte üle 40 kg. Igasse pakkeühikusse tuleb panna tihedalt ainult ühest botaanilisest sordist kapsapead. Taaras transportimisel peab igal pakkeühikul olema näidatud kapsa botaaniline sort.

Taarastamise nõudes on üks oluline erand. Nimelt auto-(hobu-)transpordi kasutamisel võib igasugust värsket kapsast vedada taarata, kuid puhtal alusel ja presendiga kaetult.

Kui veovahendis transporditakse lahtiselt erinevaid botaanilisi sorte koos, siis need peavad olema üksteisest vaheseintega eraldatud. Vagunis ei tohi lahtiselt veetava kapsa laadimiskõrgus ületada 1,7 m.

S ö ö g i p e e t . Sõõgipeedi kvaliteedi suhtes kehtivad EVTT 684-58 nõuded.

Välimuselt peavad peedid (juurikad) olema värsked, närtsimata, vigastusteta, haigusevabad, ühtlase, antud botaanilisele sordile omase värvusega, moonutamata kujuga; pealsed peavad olema maha lõigatud kuni 1 sm pikkuseni. Sisu olgu

peedil mahlakas, mitmesuguse varjundiga tumepunase värvusega; võib esineda kitsaste valgete rõngastega juurikaid. Suurus (mõõdetuna suurimast põikiläbimõõdust) peab olema: ümmargustel peetidel - mitte alla 5 sm ja mitte üle 14 sm; piklikel peetidel - 4 kuni 10 sm.

Partiis on lubatud kergelt hõõrdunud, mõõtmeist kõrvalekaldunud, muljutud, täketega, armistunud lõhedega ja valesti lõigatud pealsetega juurikaid kokku mitte üle 5 %. Juurikate külge jäänud mulda ei tohi olla üle 1 % kaalust.

Peetide veol tuleb eelistada taarat, kuid võib vedada ka taarata, kusjuures botaanilised sordid veoses peavad olema vaheseintega eraldatud.

Pakkimiseks ettevalmistatud peedid ei tohi olla niisked. Kasutatav taara peab olema terve, kuiv, tugev, puhas, kõrvallõhnata, mahutavusega mitte üle 50 kg. Taarana on sobivaimad sõrestikkastid, kuid kasutatakse ka korve, isegi kotte. Taarasse peab peedid pakkima tihedalt, et juurikad veol ei klopiks ega hõõruks üksteise vastu. Igasse pakkeühikusse pannakse ainult üht botaanilist sorti juurikaid; sordi nimetus tuleb näidata pakkeühikul.

S õ õ g i p o r g a n d . Sõõgiporgandi kvaliteediline vastuvõtmine toimub EVTT 675-58 järgi.

Välimuselt peavad porgandid olema värsked, terved, närbumata, haigusevabad, määrdumata, lõhedeta, mehaaniliste vigastusteta, taimekahjurite poolt vigastamata, ühtlase, antud botaanilisele sordile omase värvusega, moonutamata kujuga, lõigatud pealsetega pikkusega mitte üle 1 sm. Suurim põikiläbimõõt peab kõigil botaanilistel sortidel olema mitte alla 3 sm. Juurikate külge jäänud mulda ei tohi olla üle 1 % kaalust.

Nendest nõuetest võib olla mõningaid kõrvalekaldumisi. Nii võib partiis olla kergelt hõõrdunud, ebaõigesti lõigatud pealsetega, mõõdetest kõrvalekaldumistega, lõhenenud, murtud ja taimekahjurite poolt rikutud juurikaid kokku mitte üle 4 %. Sordi "Geranda" puhul piiratakse selle suurimat põikiläbimõõtu 8 sm-ga; sordi "Nantes" partiis võib olla ku-

ni 10 % kaalust juurikaid, mille suurim põikiläbimõõt on ainult 2 - 3 sm.

Porgandeid tuleb transportida pakituna. Taarana kasutatakse kaste, korve, vähem kotte. Pakkimiseks ettevalmistatud porgandid ei tohi olla niisked. Taara porgandite pakkimiseks peab olema terve, tugev, kuiv, puhas, kõrvallõhnata, mahutavusega mitte üle 50 kg. Pakkimine peab olema tihe, et juurikad transportimisel ei klopiks ega hõõruks üksteise vastu. Igasse pakkeühikusse pannakse ainult üht botaanilist sorti juurikaid. Pakkeühikul peab olema märgitud porgandi botaanilise sordi nimetus.

V ä r s k e d t o m a t i d . Värskete tomatite suhtes kehtib EVTT 768-59.

Välimuselt peavad tomatid olema värsked, määrdumata, terved, ülevalmimata, partiis (kohas) üht botaanilist sorti, korrapärase või ebakorrapärase kujuga, kuid moonduumata, mehaaniliste vigastusteta, viljavarrega või ilma. On lubatud kuivade, korgistunud laikude ja armistunud lõhedega vilju.

Küpsusastmelt võivad tomatid olla kas punased, roosad või oranžid.

Suurim põikiläbimõõt ei tohi olla alla 4 sm. Väiksema mõõdulisi vilju võib siiski esineda, kuid mitte üle 5 %.

Kvaliteedinõuetes esineb mõningaid erandeid:

1) konservitööstuse jaoks varutavate tomatite suurim põikiläbimõõt võib olla veidi väiksem, kuid mitte alla 3 sm. Sealjuures peavad tomatid olema viljavarreta;

2) ploomi- ja sõstrakujuliste sortide tomatite suurimat põikiläbimõõtu kindlaks ei määrata;

3) võib varuda ka piimküpsusega ja rohelist vilju, kuid ainult soolamiseks. Selliste viljade suurim läbimõõt peab olema vähemalt 3 sm. Muud nõuded on soolatatavatel tomatitel samad värskete söögitomatiga;

4) tomatite partiis on lubatud pakkimisest põhjustatud kerge te pigistusjälgedega vilju, kuid mitte üle 10 % kaalust.

Kaubandusvõrgus lubatakse realiseerida punase ja roosa küpsusega vilju.

Tomateid veetakse taarastatult, kaugvedude puhul kindlasti kastides. Taara tomatite pakkimiseks peab olema terve, tugev, kuiv, puhas ja kõrvallõhnata.

Pakkimiseks ettevalmistatud tomatid ei tohi olla niisked. Viljad pakitakse taarasse tihedate ridadena kastikannaga ühe tasemeni nii, et kaant peale pannes tuleb vilju kergelt - neid vigastamata - suruda. Igasse pakkeühikusse pannakse ühe küpsusastmega ja suuruselt lähedased tomatid. Kõrvuti asetseva küpsusastmega vilju võib siiski esineda (kuni 50 % dokumentides näidatud küpsusastme kaalust).

Tomatid, mis veetakse kohale linnalähedasest tsoonist auto- või hobustranspordiga, pakitakse sõrestikkastidesse või korvidesse, millesse mahub

- a) punaseid vilju kuni 12 kg,
- b) roosasid vilju kuni 15 kg,
- c) oranže, rohelisi ja piimküpsusega vilju - mitte üle 30 kg.

Raudteel ja veetranspordis veetakse roosa ja punaka värvusega tomateid (GOST 8416-57 kohaselt, mahutavusega 8-12 kg kastis). Kaugvedude puhul võib suvisel perioodil (kuni 1. septembrini) vedada ka piimküpsed vilju. Veeks raudteel või veetranspordiga pakitakse tomatid madalatesse kastidesse (nn. kandekastidesse) kahte kihti, viljavarrepesaga allapoole. Kandekastid tuleb vagunis laadida üksteise peale nii, et alumise kasti väljaulatuvad nukid satuksid ülemise pesadesse. Nii laotakse kaste pealistikku 6 - 10 kihti. Nihkumiste vältimiseks seotakse ülemine kiht omavahel traadi või nõõriga.

V ä r s k e d k u r g i d . Värsked avamaa-, kasvuhoone- ja lavakurgid kuuluvad kvaliteedilisele kontrollimisele EVTT 769-59 alusel.

Välimuselt peavad kurgid olema värsked, vigastamata, terved, määrdujata, moondujata kujuga, partiis ühte botaanilist sorti, mitmesuguste varjunditega rohelist värvi. Kurgid võivad otstest olla kergelt kollaseks tõmbunud.

Pikkus peab olema:

- a) väikestel kurkidel kuni 90 mm,

- b) keskmistel kurkidel 91 - 130 mm,
- c) suurtel kurkidel üle 130 mm.

Sisemiselt ehituselt olgu varutavad kurgid tiheda si-
suga, väljaarenemata, vesiste, mittenaaksete seemnetega.

Hälbeid lubatakse järgmiselt:

- määrdund, kergelt hõõrdunud, kergelt muljutud, krii-
mustustega, tühiste põletusplekkidega ja kergelt närtsinud
vilju kokku a) kasvuhoonekurke - mitte üle 5 %,
b) avamaakurke - mitte üle 8 %.

Moondunud kujuga (ümmargusi, kõveraid), mis muidu vas-
tavad nõuetele, ei lubata realiseerida värskel kujul kau-
bandusvõrgus; need suunatakse hapendamisele.

Kurke transporditakse taarastatult. Taara kurkide veoks
peab olema terve, tugev, puhas, kõrvallõhnata. Kasutada tuleb
kõva taarat (kastid, sõrestikkastid, korvid).

Pakkimisele minevate kurkide pind ei tohi olla niiske.

Pakkida tuleb taarasse tihedalt. Igasse pakkimisühi-
kusse pannakse ainult ühte botaanilist sorti ja ühe pikkus-
ega (kas väiksed, keskmised või suured) kurgid. Aute-(ho-
bu-)transpordis loetakse normaalseks taara mahutavuseks:

- a) lava- ja kasvuhoonekurkide jaoks kuni 25 kg,
- b) avamaakurkide jaoks kuni 40 kg.

Transpordimisel autoga või hobuveokiga peab kaubakohad kae-
tama presendiga. Raudteetranspordis peab taara mahutama:

- a) lava- ja kasvuhoonekurke kuni 15 kg,
- b) avamaakurke kuni 30 kg.

Külmal perioodil kasutatakse kurkide pakkimisel soo-
jendavast materjalist (paber, õled, laastud) vahekatet.

S i b u l . Sibula kvaliteedi määramisel kasutatakse
EVT 673-58.

Välimuselt peavad sibulad olema valminud, terved, hai-
gusevabad, kuivad, määrdumata, kujult ja värvuselt ühtlased
ning vastavad antud botaanilisele sordile, hästi kuivatatud
soomuskesta ja kaelaga, mille pikkus on 2 - 5 sm. On lubatud
lõhenenud kattesoomustega sibulaid, samuti ühise kattesoomu-
sega kaksiksibulaid.

Suurim põikiläbimõõt olgu ovaalsetel sortidel vähemalt 3 sm, muudel sortidel - vähemalt 4 sm.

Nõuetest lubatakse järgmisi kõrvalekaldumisi:

1) alamõdulisi, lubatud pikkusest erineva kaelaga, erineva värvusega, paljaks kooritud või kuiva poriga kaetud sibulaid võib partiis olla kuni 5 %;

2) kevadisel varumisel võib esineda pisut idanenud sibulaid (s.o. pealsete pikkusega kuni 1 sm), kuid nende hulk partiis võib olla maksimaalselt 10 %. Kevad-suvisel realseerimisel (1. aprillist kuni 1. augustini) on lubatud kaubandusvõrgus müüa pisut idanema hakanud sibulaid, kuid pealsete pikkus ei või olla üle 2 sm;

3) magusaid ja poelkibedaid sibulaid puudulikult kuivanud kaelaosaga võib olla kuni 10 %;

4) on lubatud varuda ka paljaks kooritud sibulaid tingimusel, et neid kasutatakse kas ühiskondlikus toitlustamises või kuivatamiseks;

5) magusate ja poelkibedate sibulate partiis, mis on jõudnud sihtkohta raud- või veeteed mööda, on lubatud paljaks keorunud sibulaid kuni 7 % kaalust.

Sibulaid peab transpordima pakituna. Pakkimiseks ettevalmistatud sibulad peavad olema kuivad.

Taara (kastid, kotid) peab olema terve, tugev, kuiv, puhas, kõrvallõhnata, mahutavusega kuni 50 kg. Pakkimine olgu tihe, et sibulad hõõrdumisega ei vigastuks. Igasse pakkeühikusse pannakse ainult üht betaanilist sorti sibulaid; pakkeühikul näidatakse sibula betaaniline sort.

L i l l k a p s a s . Lillkapsa (samuti nui-, roos- ja punase peakapsa) kvaliteeti hinnatakse EVTT 789-60 alusel.

Lillkapsapead olgu tihedalt liibunud õisikutega, värsked, valged, puhtad, terved, haigusevabad, vigastamata, kümnelise pinnaga, sisemiste lehtedeta, 4 - 6 pooleldi kärbitud kattelhega, lehtede juures mahalõigatud rootsudega. Suurim põikiläbimõõt peab olema vähemalt 6 sm, kaal - vähemalt 100 g.

Nendest nõuetest lubavad tehnilised tingimused mõningaid hälbeid, mis kogusummas ei tohi ületada 10 % partii kaalust.

Lillkapsast transporditakse sõrestikkastidesse või korvidesse pakitult nii, et kapsaste kaal kohas ei ületaks 25 kg. Nõuded taara suhtes on analoogilised eelmiste saadustega.

5. Kartuli ja köögiviljade kvaliteedi määramine.

Vastuvõtava-üleantava kartuli ja köögivilja kvaliteet määratakse partii kohta kindlaks üksikute proovide võtmisega ja nendest keskmise proovi moodustamisega. Viimase hinnang laiendatakse kogu partiile. Partiiks loetakse üksikõik milline kogus üheaegselt üleantavat-vastuvõetavat kartulit või ühte botaanilist sorti köögivilja. Partii suurus määratakse poolte kokkuleppel.

Kartulipartiist proovide võtmine, keskmise proovi koostamine ja selle analüüsimine tuleb teostada GOST 7194-54 nõuetele vastavalt, mis kehtib spetsiaalselt kartuli kohta.

Keskmise proovi koostamiseks võetakse autoga lahtiselt saabunud kartulipartiist proove vähemalt kolmest kohast. Iga võetav proov peab kaaluma vähemalt 3 kg. Üksikud proovid, mis on võetud partii eri kohtadest ja eri sügavustest, pannakse kokku. Selliselt analüüsimiseks saadud keskmine proov peab kaaluma vähemalt 10 kg. Mugulate vigastamise vältimiseks tuleb proove võtta ettevaatlikult, puust labida või kühvliga.

Kui üks ja sama hankija annab varumispunktile üle ühte ja sama botaanilist sorti kartulit, seda autode või hobuveokitega pidevalt juurde vedades, siis vastuvõtja (veendunud organoleptiliselt, et saabuvad partiid on väliselt ühesugused, ilmastikus aga pole olnud erilisi muutusi) võib loobuda igast veosest proovide võtmisest. Sel juhul aga kehtib nõue, et keskmist proovi tuleb võtta vähemalt igast kolmandast koormast.

Kui kartul on taarastatud (kottides), siis võetakse proove:

- a) kuni 20 koti puhul 3 kohast,
- b) " 50 " " 5 " ,
- c) üle 50 " " iga järgmise 50 koha kohta üks täiendav proov.

Kartulite saabumisel vagunites võetakse proove:

- a) kaheteljelise vaguni puhul - 8 kohast,
- b) neljateljelise " " - 16 " .

Keskmise proovi analüüsimisel tehakse kindlaks kartuli mulla- ja prahisisaldus, alamõduliste mugulate kogus, samuti idanenud, närtsinud, roheliste, valmimata (hilise kartuli puhul), haigustest nakatatud, taimekahjuritest rikutud ja mehaaniliste vigastustega mugulate kogus kaalus ja hiljem protsentides. Vajaduse korral selgitatakse teisigi näitajaid (külmakahjustus, tööstuses tärglisesisaldus jt.).

Mullasisalduse määramiseks kasutatakse kas spetsiaalset kaalu, millele paigutatakse 5 kg kartulit keskmisest proovist, või 20kg lauakaalu. Viimasel juhul talitatakse järgmiselt:

- a) kaalutakse ämber, kuhu paigutatakse keskmine proov;
- b) kaalutakse keskmine proov koos ämbriga;
- c) keskmine proov pestakse mugulaid vigastamata hästi puhtaks (vajaduse korral läbi mitme vee);
- d) pestud keskmine proov lastakse liigse vee eemaldamiseks mõned minutid nõrguda;
- e) pestud kartul kaalutakse uuesti;
- f) saadud puhta kartuli kaalust arvatakse külgejäädud vee arvel maha 1 %;
- g) arvutatakse mullasisaldus kaalus ja protsentides.

Järgnevalt selgitatakse alamõduliste mugulate kogus. Nende sorteerimiseks peab kasutama rõngaskalibraatori abil. Edasi sorteeritakse tähelepanelikult suuremad kartulid. Iga mugul saab kuuluda ainult ühe tunnuse alla. Järelikult, kui mugulal on mitu erinevat defekti (näit. madal mehaaniline

vigastus, sügav mehaaniline vigastus, tõugukahjustus), siis paigutatakse selline mugul kõrvale vastavalt kõige olulisemale tunnusele (antud juhul on selleks sügav mehaaniline vigastus). Peale keskmise proovi sorteerimist kaalutakse eraldi iga tunnusega mugulakogus ja arvutatakse selle protsent keskmise proovi üldkaalust.

Köögiviljade kvaliteet määratakse kindlaks üldiselt analoogiliselt kartuli kvaliteedi määramisega. Esineb siiski üksikuid erisusi. Nii rakendatakse korda, et köögiviljade kvaliteedi määramiseks võetakse analüüsiks (valiku teel) 3 % saabunud partii kaalust (küüslaugul - 5 %). Kui köögivilja tuleb taarastatult ja kohtade arv on kuni 100, siis valitakse analüüsiks vähemalt kolm kaubakohta. Kui partii suurus on üle 100 koha, võetakse täiendavalt analüüsiks üks koht iga 50 koha kohta.

Kapsaste, tomatite ja söögipeedi kogu väljavaliitud proov kuulub täielikult analüüsimisele. Teiste köögiviljade osas koostatakse keskmine proov, võttes selleks valitud kaubakohtadest koguse, mis moodustab vähemalt 10 %.

Kvaliteedi kindlaksmääramiseks võetud köögiviljade kogused pannakse pärast analüüsi lõpetamist partii juurde tagasi.

Iga kartuli või köögivilja partiiga peab kaasas olema kvaliteeditõend, millel on:

- a) saatja nimetus ja aadress,
- b) saaduse ja botaanilise sordi nimetus,
- c) kohtade arv,
- d) brute- ja netokaal,
- e) saaduse kvaliteedinäitajad %-des ,
- f) ärasaatmise kuupäev ja koht,
- g) märkus, et tooted on kontrollitud ja vastavad EVTT
..... nõuetele.

Kartuli ja köögiviljade koguse kontrollimine, samuti kohtade markeerimine ning markeeringu ja taara kontrollimine toimub üldises korras.

3. t e e m a . .

PUUVILJADE, MARJADE, SEENTE JA MEE VARUMINE.

1. Aedpuuviljade ja -marjade varumine.

Tooterühma rahvamajanduslikust tähtsusest. Puuviljadel ja marjadel on vägagi oluline osa elanikkonna mitmekülge ja tervisliku toitlustamise kindlustamisel. Erilist rõhutamist nõuavad need inimorganismile vajalike vitamiinide sisalduse poolest.

Puuvilju ja marju tarbitakse nii naturaalselt kui ka töödeldult. Viimase osas võib eristada kodust ja tööstusliku töötlemist. Lähtudes praktilistest kaalutlustest veenduvad tarbijad üha enam tööstuslikult valmistatud keediste, mahlade ja teiste toodete eelistes. Sellest tulenevalt on puuvilju ja marju töötleva tööstusel ülesanne tõsta tootmise mahtu ja laiendada sortimenti. Suured ülesanded on tööstusel ka vitamiinide ja muude arstimite valmistamisel, samuti puuviljadest ja marjadest mõnedele tööstusharudele vajalike toorainete tootmisel (näiteks ekstraktid likööri- ja teetööstusele jt.).

Partei ja valitsus, hinnates väga õigesti puuviljade ja marjade tähtsust elanikkonna toitlustamisel, on astunud samme aedpuuviljade ja -marjade tootmise ning varumise suurendamiseks. NLKP XXI kongressi poolt väljatöötatud seitseastaku kontrollarvudes nähakse ette tõsta puuviljade ja marjade tootmine 1965. aastaks tasemele, mis ületab 1958. aasta taseme vähemalt kahekordselt; viinamarjade osas on tõus koguni vähemalt neljakordne. NLKP Keskkomitee 1959. aasta det-

sembripleenumi otsustes põllumajandusliku tootmise arendamise kohta kohustatakse Põhja- ja Taga-Kaukaasia, Ukraina, Moldaavia ja Kesk-Aasia kui mitmete tähtsate puuviljade ja marjade (tsitrusviljade, viinamarjade) kasvatamiseks eriti sobivate rajoonide partei- ja nõukogude organeid pöörama vajalikku tähelepanu nende tootmise suurendamisele sovhooside ja osalt ka kolhooside vastava spetsialiseerimise arendamise ja süvendamise teel.

Viimastel aastatel on aedpuuviljade ja -marjade tootmise arendamisel saavutatud häid tulemusi Ukraina, Kasahhi, Usbeki, Gruusia, Aserbaidžaanis, Moldaavia, Tadžiki, Kirgiisi, Armeenia ja Turkmeenia NSV kolhoosides, samuti terves reas Vene NFSV rajoonides. See võimaldas vastavate saaduste varumise mahu suurendamist umbes 1,2 milj. tonnilt 1953. aastal 1,8 milj. tonnini 1958. aastal (s.o. 50 % rohkem) ja viia juba 1959. aastaks näitaja üle 2 milj. tonni piiri.

Aedpuuviljade ja -marjade tootmise territoriaalses paiknemises võib täheldada kolme omavahel seostatud põhisuunda:

1) territooriumide spetsialiseerimine vastavalt looduslikele tingimustele. Selle järgi NSV Liidu Euroopa-osa lõunarajoonid ja Kesk-Aasia liiduvabariigid on tsitrusviljade ja viinamarjade kasvatajateks;

2) puuvilja- ja marjaaedade rajamine võimalikult suurlinnade kui vastavate alandussaaduste peamiste naturaalsel kujul tarbijate lähedusse - veekauguste lühendamiseks ja kadude vähendamiseks;

3) üksikute kultuuride kasvatamise viimine võimalikult laiadele aladele - kohalike võimaluste paremaks kasutamiseks ning kohalike tarbijate paremaks varustamiseks.

Väga suurt tähelepanu pööritakse meil sordiaretusele. Võimas üleliiduline katsealandite võrk on loonud palju uusi parandatud omadustega puuvilja- ja marjasorte, mis on võitnud tootjate ja tarbijate tunnustuse. Kõrgele teaduslikule tasemele rajatud sordiaretustöö aga jätkub ja süveneb, kusjuures peamisteks eesmärkideks on saagikuse tõstmine, viljade maitse ja teiste kvaliteediliste omaduste parandamine,

valmimisaja lühendamine, külma- ja haiguskindluse tõstmine, taimehaiguste ja -kahjurite vastu võitlemine.

Varumise organiseerimine.

Varumises eristatakse järgmisi aedpuuviljade ja -marjade rühmi:

- 1) seemnelised puuviljad (õunad, pirnid, aivad jt.);
  - a) seemneliste erirühm - tsitruviljad (apelsinid, mandariinid, sidrunid);
- 2) luuviljalised (kirsid, ploomid, datlid, persikud (ehk virsikud), aprikoosid jt.);
- 3) puuviljade erirühm - kuivatatud puuviljad;
- 4) marjad (maasikad, vaarikad, sõstrad, karusmarjad jt.);
  - a) marjade erirühm - viinamarjad;
- 5) pähklilised (mandlid, kreeka pähklid, kastanid jt.).

Puuviljade ja marjade põhiliseks varujaks on tarbijate kooperatsiooni süsteem. Varujatena esinevad ka puuvilju ja marju töötlevad tööstusettevõtted ja linnade ning töölisasulate tsoonides - riiklikud kaubandusorganisatsioonid (kui selleks on ühe või teise liiduvabariigi ministrite nõukogu vastav korraldus).

Varumishinnad aedpuuviljadele ja -marjadele kinnitab liiduvabariigi ministrite nõukogu liikide, pomoloogiliste gruppide, sortide ja tsoonide järgi. Näiteks Vene NFSV Ministrite Nõukogu kinnitas oma vabariigi territooriumil õunte ja pirnide osas kaks hindade tsooni ja kummaski tsoonis kaks pomoloogiliste gruppide hinda. Edasi on hinnad diferentseeritud vastavalt sortidele. Luuviljalistele kehtestati kaks hindade tsooni.

Varumine kolhoosidelt ja sovhoosidelt toimub kontraheerimise korras. Kolhoosid on kontraheerimislepingute alusel õigustatud saama varumisorganisatsioonidelt avanssi kuni 30 % üleandmisele minevate kultuuride maksumusest, arvestatuna

antud tsooni varumishindades. Varumise käigus arvestatakse iga üleantava partii maksumusest 60 % avansi katteks kuni selle täieliku kustutamiseni.

Puuviljade ja eriti marjade varumine on üldiselt teravalt hooajaline. Mõnede kultuuride (näiteks õunte) puhul, kui kolhoosidel on sobivaid hoiurume, teostatakse realiseerimist varumise korras ka mitme kuu jooksul. Varumisorganisatsioonid ja tootjad peavad hoolega jälgima ühe või teise puuvilja või marja valmimise käiku antud territooriumil ja tegema varumise läbiviimiseks õigeaegselt vajalikud ettevalmistused. Ainult kalendaarsetele valmimisaegadele orienteeruda ei saa, sest üksikutel aastatel võib esineda tugevaid kõikumisi, mis ulatuvad kohati paari-kolme nädalani.

Üldiselt on puuviljade ja marjade valmimise ja varumise ajad erinevates rajoonides kohati vägagi lahkuminevad. Näiteks aedmaasikas valmib Eesti NSV-s massiliselt juuli algul, Vene NFSV keskoblastites - juuni lõpul, Kaukaasias ja Kesk-Aasias aga juba mai algul. Olenevalt sortidest ja ilmastikust kestab varumine aedmaasika osas igal pool 20 - 30 päeva, kusjuures sama aiand pakub valminud marju iga 1 - 3 päeva tagant. Vaarika varumise sesooni pikkus on umbes 20 - 25 päeva, mustsõstra oma 15 - 20 päeva.

Tarbijate koöperatsiooni süsteemi varumiskontorid on kohustatud osutama kolhoosidele abi värskete puuviljade ja marjade sorteerimisel ja pakkimisel aedades ning tasuma kolhoosidele nende poolt tehtud sorteerimis- ja pakkimiskulud. Varumiskontorid peavad kolhoosidele andma juhendeid saaduste õigeaegseks ja õigeks noppimiseks. Nii tootjatel kui ka varujatel on väga tähtis teada, et puuviljade ja marjade õigeaegne ja ettevaatlik korjamine, samuti nende hilisem nõuetekohane hoidmine on olulised nii saaduste kvaliteedi kaitsmisel kui ka isegi selle tõstmisel. Viimane kehtib eriti puuviljade ja marjade toite- ja maitseomaduste suhtes.

Tõsised ja vastutusrikkad kohustused on varumiskontoritel kolhooside õigeaegsel varustamisel vajaliku taaraga ja taaramaterjalidega - korvide, kastide, laastude ja paberiga.

Kui vaja, siis peab varumiskontor kolhoose abistama ka kogumiseks tarvisminevate korvide, treppide ja puuviljade mahavõtjatega. Noppimiseks kasutatavad korvid kaetakse seest riidega. Iga puuvilja tuleb võtta käsitsi. Põrutamine, kukkumine, tugev muljumine, hõõrumine ja raputamine vigastavad puuvilju ja põhjustavad nende riknemist. Puuviljad nopitakse koos viljavartega. Kirsse ja mureleid kohalikuks tarbimiseks võib korjata ka viljavarteta.

Puuvilju ja marju tuleb üldiselt korjata kuiva ilmaga. Ühest ja samast aiast võib ühel hooajal korjamine ja varumine olla korduv. Nii valmivad õunad ja teised puuviljad olenevalt pomoloogilistest sortidest, eri aegadel. Sama kehtib ka aedmarjade suhtes. Paljude puuvilja- ja marjasortide juures on vaja teostada valiknoppimisi, sest viljade valimine ei toimu samal puul, põõsal või peenral üheaegselt. Üksikuid vilju (näiteks karusmarju, osalt õunu jt.) korjatakse ja varutakse ka toorelt, enne lõplikku valmimist. Mõnede puuviljade ja marjade noppimisel on praktiline silmas pidada eri võtteid. Näiteks aedmaasikaid on kõige parem korjata hommikul pärast kaste kadumist, mil õine jahedus tuleb abiks marjade säilitamisele ja kauba välimuse kaitsmisele.

Luuviljaliste puuviljade ja marjade sorteerimine viiakse läbi korjamise käigus. Õunte, pirnide ja tsitrusviljade sorteerimist ning pakkimist teostatakse tavaliselt sorteerimis-pakkimispunktides, mis organiseeritakse vahetult aedadesse. Sorteerimis-pakkimispunktide pindala on jaotatud kolmeks: vastuvõtu- (saabumis-), sorteerimis- ja taara sulgemise ning kogumispindalaks.

Puuviljade ja marjade vastuvõtmine-üleandmine vormistatakse vastuvõtukviitungiga vorm nr. PK-11 (lk. 46).

Puuviljade ja marjade kvaliteet. Tootjad ja varujad peavad hästi tundma aedpuuviljade ja -marjade kohta kehtestatud kvaliteedinõudeid, mis on fikseeritud vabariiklikes tehnilistes tingimustes.

Tutvume nendest mõne Eesti NSV-s kehtivaga.

Värsked õunad ja pirnid (EVTT 794-60) jagatakse kvali-

teedist olenevalt kahte sorti: esimesse ja teise.

Esimese sordi õunad ja pirnid peavad kujult ja värvuselt olema tüüpilised (võivad olla ka antud pomoloogilisele sordile omaselt mittetüüpilised), puhtad, terve või murtud viljavarrega. Küpsuse astmelt peavad need olema koristamisküpsed kokkuostul ja tarbimis- (söögi-)küpsed jaekaubandusvõrgus realiseerimisel. Suuruselt peavad viljad suurimas põikiläbimõõdus olema:

- a) õunad - mitte alla 45 mm;
- b) pirnid - " " 50 mm.

Kergeste löögijälgede, muljutiste ja rahetäppide vigastusi ei või viljal olla üle 2. Üks vigastus võib olla kuni 1 sm^2 suur. Torkehaavad pole lubatud. Korkkudet võib õuntel olla kuni 1 sm^2 , pirnidel peab see puuduma. Õunamähkurist ja tahmaseenest põhjustatud vigastusi ei tohi olla. Kärsaka ja teiste putukate poolt tekitatud armistunud vigastusi võib õunal olla kuni 3 (peale selle kilpmardika vigastusi kuni 5) pirnil - kuni 2. Kärnasust ei tohi pirnidel esineda, õuntel võib seda olla kuni 3 punkti viljal. Õunte närtsimist ja koore pruunistumist ei tohi esineda.

Teise sordi õunad ja pirnid peavad välimuselt ja küpsuse astmelt vastama esimese sordi nõuetele, kuid nende hulgas võib esineda korrapäratu (mitte aga moondunud) kujuga ja mitteküpseid vilju. Suurim põikiläbimõõt olgu õuntel vähemalt 35 ja pirnidel vähemalt 40 mm. Kergeid löögijälgi, muljutisi ja rahetäppe võib õuntel olla kuni 5, üldpinnaga 5 sm^2 (pirnil vastavalt 5 ja 3 sm^2). Korgistunud torkehaavu võib olla kuni 2, korkkudet - kuni $1/8$ puuvilja pinnast. Õunamähkuri tekitatud vigastusi võib olla kuni 2, pirnil - mitte üle ühe. Tahmaseens kerge kihti ei tohi olla üle $1/4$ puuvilja pinnast. Kilpmardikast põhjustatud vigastusi ei tohi õunal olla üle $1/2$ vilja pinnast. Kärsaka ja teiste putukate tekitatud vigastusi pole õuntel ja pirnidel piiratud. Kärnasust laikude ja punktide näol võib õunal olla kuni 2 sm^2 ja pirnil kuni 1 sm^2 vilja pinnast. Õuntel on jaanuarist juunini lubatud kerget, kortsudeta närtsimist ja koore pruunistumist.

Olenemata puuvilja suurimast põikiläbimõõdust kuuluvad

kas esimesse või teise sorti (vastavalt sellele, millised on muud tunnused):

a) väikseviljalised õunasordid: "Slavjanka", "Leedu peping", "Kerobovka", "Kuldkitaika", "Safran-peping", "Liivi sibulõun", "Rekett-kitaika" ja nende väikseviljalised hübriidid jt.;

b) pirnide varased suvesordid: "Skorospelka", "Suhkrupirn" jt.

Värske punase, musta ja valge sõstra kvaliteedinõudeid käsitleb EVTT 784-60. Selle järgi peavad sõstrad välimuselt olema värsked, puhtad, koristamisküpsed, ühest pomoloogilisest sordist, haigusvabad ja vigastusteta. Punasel ja valgel sõstral olgu täielikud, normaalselt arenenud kobarad. Mustad sõstrad peavad olema kobarateta.

Valmimata, ülevalminud ja muljutud marju võib siiski esineda, kuid varumisel mitte üle ühe ja realiseerimisel mitte üle kolme protsendi kaalust. Valge ja punase sõstra puhul on poolikuid kobaraid lubatud: a) varumisel mitte üle nelja ja realiseerimisel mitte üle viie protsendi kaalust; kobaraist eraldunud, kuid terveid marju võib varumisel olla kuni üks ja realiseerimisel kuni viis protsenti kaalust.

Karusmarjade vastuvõtmine ning kvaliteedi kontrollimine toimub vastavalt EVTT 822-60 nõuetele. Nende järgi olgu marjad värsked, puhtad, koristamis- või söömisküpsed, antud pomoloogilisele sordile tüüpilise suuruse, kuju ja värvusega. Vigastusi ja haigusi ei tohi esineda.

Nimetatud nõuetest võib esineda piiratud kõrvalekaldumisi. Nii on lubatud väheste jahukaste vigastustega marju kuni 4 %, muljutud marju kuni 1 %, poolvalminud marju söömisküpsedes kuni 1 %, teistest pomoloogilistest sortidest marju partiis kuni 5 %, ülevalminud marju varumisel kuni 1 % ja realiseerimisel kuni 2 % kogusest.

Kõrvalekaldumistega marjade üldine kaal ei tohi ületada: a) koristamisküpsedel marjadel - varumisel 6 % ja realiseerimisel 8 %;

b) söömisküpsedel marjadel - varumisel 8 % ja realiseerimisel 10 %.

Nii vaadeldud kui ka teiste puuviljade ja marjade kvaliteedile esitatavaist nõudeist on järgmised tähtsamad: kuju, suurus, värvus, küpsus, puhtus ja vigastamatus nii haidguste, taimekahjurite kui ka mehaaniliste mõjude suhtes.

Puuviljade ja marjade vastuvõtul ja kvaliteedi kontrollimisel lähtutakse põhimõttest, et ühte pomoloogilist sorti ja ühte kaubasorti puuvili või mari moodustab partii. Partii suurus määratakse poolte kokkuleppel.

Iga saaduse partiiga peab kaasnema kvaliteeditõend, mis puuviljade puhul sisaldab tavaliselt järgmisi standardseid andmeid:

- a) saatja nimetus ja aadress;
- b) saaduse nimetus ühes pomoloogilise sordi näitamisega;
- c) saaduse kaubasort;
- d) kohtade arv;
- e) bruto- ja netokaal;
- f) saatmise kuupäev;
- g) märkus, et puuviljad on kontrollitud ja vastavad saaduse kohta kehtestatud tehniliste tingimuste nõuetele.

Marjade kohta esitab kvaliteeditõend puuviljadele analoogilisi andmeid. Olulise erinevus seisneb selles, et siin kaubasort tehnilistest tingimustest lähtudes ei esine. Selle asemel tulevad märkida kvaliteedinäitajad %des.

Kontrollimiseks vajalike proovide võtmise korda ja kvaliteedi kontrollimise meetodeid valgustavad tehnilised tingimused.

Eesti vabariiklike tehniliste tingimuste järgi on meil varutavate puuviljade kvaliteedi kontrollimise kord vastuvõtul üldiselt järgmine:

1) võetakse keskmine proov. Selleks valitakse väljavõtteliselt kauba kohta - kuni 100 pakkeüksuse puhul vähemalt 3 kohta, üle 100 kohaga partiist - iga sadat ületava 50 kaubakoha kohta täiendavalt üks koht. Igast kontrollimiseks eraldatud pakkeüksusest võetakse vähemalt 10 % puuviljade kaalust ja segatakse keskmine proov;

2) keskmist proovi analüüsitakse lähtudes tehnilistest

tingimustest ja üldistatakse tulemus kogu partiile;

3) liidetakse hinnatud proovid lähtepartiile.

Marjade kvaliteedi kontrollimise kord langeb ühte puuviljade omaga. Märkimisväärseks erisuseks on vaid nõue, et prooviks valitud pakkeühikust tuleb võtta vähemalt 5 % kaalust.

Pakkimine ja markeerimine. Puuviljade ja marjade varumisel, transportimisel ja hoidmisel on juba üksnes saaduste kvaliteedi kaitsmisest lähtudes suur tähtsus taaral ja pakkematerjalidel.

Tooterühma pakkimiseks kasutatava taara suhtes kehtivad järgmised üldnõuded: taara olgu terve, puhas, kõrvallõhnadeta, sobiva kuju ja mahuga. Kastilaudadel ei tohi esineda hallitust. Puidu niiskus ei tohi 1. V - 1. X ületada 25 %; muul ajal pole see normeeritud.

Puuviljade ja materjalide bioloogilised omadused, nende hoidmise ja müümise tehnika iseärasused nõuavad igale saadusele sobivat standardset taarat.

Puuviljade pakkimiseks kasutatakse järgmisi levinenumaid standardseid kastaara tüüpe:

Kasti nr.	Kasti sisemõõtmed (mm)			Pakitavad saadused
	pikkus	laius	kõrgus	
39	385	345	132	tsitrusviljad, kuivatatud puuviljad ja pirnid
40	750	355	155	värsked õunad ja pirnid
41	750	355	250	värsked õunad
42	530	355	250	" "
37	450	290	125	luuviljalised puuviljad, viinamarjad (ja tomatid)
38	500	310	80	{luuviljalised puuviljad, viinamarjad (ja roheline köögivili)}
38-a	552	350	85	

Kastid peavad olema valmistatud okas- või pehmest lehtpuidust, kuid on lubatud kasutada ka kaske ja pööki. Kokku-

löödud kastid olgu väliste teelikutudega, välja arvatud tüüp 38, mis (koos 38-a-ga) kuulub kaanteta kastide hulka. Viinamarjade jaoks kasutatavate kastide kinnituskohad võivad olla traadiga tugevdatud.

Enamiku marjade, samuti mitmete puuviljade pakkimiseks kasutatakse võrkkaste. Viimased koosnevad kahest põhiosast: seintest ja punutisest vaheribadest. Seinte valmistamiseks sobivad hästi haava- ja männiliistud. Olenevalt veokaugusest ja marjade või puuviljade õrnusest valitakse võrkkasti tüüpe järgmiselt:

Taarastatav saadus	Võrkkasti tüüp	Diameeter (mm)	Kõrgus (mm)
Persikud, viinamarjad	1	290-310	90
Viinamarjad, persikud, aprikoosid, kirsid, ploomid, karusmarjad, sõstrad	2	290-310	133
Karusmarjad, sõstrad, kirsid	3	290-310	155
Murelid	4	250	90-133

Rohkesti kasutatakse marjade, osalt ka puuviljade pakkimiseks korve.

Kuivatatud puuviljade ja marjade pakkimisel kasutatakse kastide kõrval riidest ja paberist kotte.

Pakkimiseks ettevalmistatavad puuviljad ja marjad peavad olema kuivad.

Mitmeid puuvilju tuleb enne pakkimist sorteerida ja kalibreerida, kusjuures tööde järjekord võib olla kahesugune: a) esmalt teostatakse kalibreerimine ja siis sorteerimine vastavalt kvaliteedile; b) kalibreerimine toimub pärast sorteerimist. Eelistada tuleb teist varianti, sest sel juhul mittestandardseid vilju pole vaja kalibreerida. See aga võimaldab aja säästu ja kokkuhoidu sorteerimiskuludes. Üunte kalibreerimisel jaotatakse viljad kolme suurusjärku: suurteks, keskmisteks ja väikesteks. Lõunarajoonides rühmitatakse

se puuvilju kalibreerimiseks keskmiste mõõtmete alusel nii, et ühe suuruse rühma viljad ei hõlbiks keskmisest ühele või teisele poole mitte üle 5 mm. Viljade kalibreerimine või rühmitamine mõõtmete alusel toimub šabloonide abil. Tavaliselt aga määravad kalibreerijad viljade suurusrühmi väljavalitud näidiste abil.

Saadusi laotakse taarasse kas puistatult (marjad ja väiksemad luuviljalised puuviljad) või ridamisi (suuremad puuviljad). Mõnikord kasutatakse väiksemate ploomide, aprikooside ja murelite pakkimisel nn. segasüsteemi: põhja paigutatakse esimene kiht ringiliselt või ridamisi, sellele pannakse vilju peale puistena, pealne kiht aga asetatakse jällegi nii nagu põhjakiht.

Puuviljade ridamisi asetus võib olla kas diagonaalne, otsesuunaline või malelaualine. Viljade diagonaalne asetus garanteerib kõige paremini nende säilivust, kuid kastide mahutavus on seejuures veidi väiksem. Enne viljade kasti ladumist selgitatakse sinna mahtuvate kihtide arv. Selleks pannakse kasti ühes nurgas vilju üksteise peale küljети. Kui viimane ülemine vili ulatub kastiservani, loetakse kihtide arv kindlaksmääratuks. Ulatub aga viimane vili üle või allapoole serva, siis loetakse põhja üks või kaks kihti vilju püstiselt (vastavalt vajadusele), ülejäänud aga küljети. Enne kasti sulgemist täidetakse kaanealune olenevalt viljade liigist tihedalt kas õlgede, laastude või paberiga; kattematerrjali üle kasti serva ulatuvad osad lõigatakse ära. Õunte pakkimisel nõutakse kastide katmist seestpoolt paberiga; viljade iga kiht loetakse õhukese paberilehega kaetud puitlaastude kihile; kasti põhjale ja kaane alla paigutatakse õhuke kiht puitlaaste, mis on kaetud kas paberiga või 3-kihilise, sileda küljega vastu vilju asetatud lainelise papiga.

Puuvilju kastides on praktiline ümbritseda laastudega. See kindlustab viljadele vajalikku õhutsirkulatsiooni, võimaldab eralduva niiskuse imandumist, seab süsihappugaasi ja suurendab viljakihtide kindlust.

Õrnemate marjade (sõstrad jt.) pakkimisel on keelatud

kastide sisekülgede vooderdamine pakkimis-paberiga. Küll aga võib seda teha pargamiiniga või suureleheliste taimede pestud lehtedega.

Taarasse paigutatavate värskete puuviljade ja marjade kogused on eeskätt saaduste kvaliteedi kaitsmise eesmärgil piiratud. Näiteks õunte netokaal kastis ei tohi ületada 30 kg, pirnide oma - 24 kg. Sõstraid pakitakse põikvaheseinteta kastidesse, samuti korvidesse mitte üle 8 kg neto, põikvaheseintega kastidesse - igasse pessa mitte üle 6 kg. Karusmarju pannakse põikvaheseinteta kastidesse või korvidesse:

a) söömis-küpseid - mitte üle 8 kg, b) koristamis-küpseid - mitte üle 15 kg; põikvaheseintega kastid võivad karusmarju vastu võtta maksimaalselt 8 kg pesa kohta. Maasikaid ja vaarikaid pakitakse madalatesse kastidesse või peergkorvidesse kuni 3 kg.

Igasse kasti pakitakse ühte pomoloogilist sorti, ühte kaubasorti ja ühesuguse suurusega puuviljad. Kohati tuleb arvestada ka vilja küpsusastet. Marjad pakitakse pomoloogiliste sortide ja karusmarjade puhul ka küpsusastme järgi.

Iga pakkeühiku peab varumisorganisatsioon markeerima. Kastile märgitakse kas etiketi või pesukindla ja mittelõhna- nava värviga trafareti abil järgmisi andmeid:

- a) varumisorganisatsiooni nimetus;
- b) saaduse ja selle pomoloogilise sordi nimetus;
- c) vajaduse korral kaubasort;
- d) bruto-, neto- ja taarakaal;
- e) kohati pakkimise kuupäev ja koht;
- f) pakkija perekonnanimi või number;
- g) vabariiklike tehniliste tingimuste leppemärgid.

Kohati kasutatakse markeerimiseks taara (näiteks korvide) külge seotavaid lipikuid.

V e d u . Värsked puuviljad ja marjad kuuluvad kiirestiriknevate saaduste hulka. Lisades sellele tegurile tundlikkuse põrutustele selgubki nende nõudlikkus transpordi organiseerimise suhtes.

Puudutame mõningaid iseärasusi puuviljade ja marjade veol raudteetranspordiga.

Puuviljade või marjade saatja peab raudteejaamale koos saatetelehega esitama veose kvaliteeditõendi. Saadused laaditakse ainult tervetesse, korrastatud vagunitesse. Mitmete seemmeliste ja luuviljaliste paljusid sorte tuleb laadida suure kiirusega saadetistena külmutusvagunitesse. Hiliseid puuvilju veetakse väikekiirusena harilikes kinnistes vagunites.

Kastid puuviljade ja marjadega asetatakse vagunis üksteisele kas vertikaalselt või malelauakujuliselt, kindlustades sealjuures, et oleks kohtadevahelisi tühemikke.

Kastide vertikaalse asetuse puhul alustatakse ladumist vaguni otsaseinast. Esimese kihi äärmised; s.o. seinäärsed kohad asetatakse põrandarestidele, vaguniseintest 2 - 4 sm, eemale. Esimese kihi keskmised kastid paigutatakse äärmiste vahele arvestusega, et kastide vahe oleks vähemalt 3 - 4 sm. Pärast esimese kihi ladumist pannakse sellele peale liiste, mille pikkus on 270 sm, paksus aga 2 x 3 sm. Liistud asetatakse kas kastide servadele või sõrestikkastide puhul nende kaantele. Liistude otsad peavad ulatuma vaguni külgeiseni. Teise kihi kastid laotakse liistude peale nii, et iga teise kihi koht asetuks täpselt esimese kihi kasti kohale ja et kahe kihi kastidevahelised tühemikud ühtiksid. Ülejäänud kihid laotakse nagu esimene ja teine. Mõningatel juhtudel, olenevalt taarast ja veose liigist, võib liiste panna mitte igale kihile, vaid igale teisele või kolmandale. Sealjuures peab olema kindlustatud virna püsivus, tugevus. Luuviljaliste puuviljade, marjade ja korvidesse või üldse nõrgemasse taarasse pakitud puuviljade puhul on liistude asetamine kihile kohustuslik. Vaguni ustevaheline ala laaditakse kõigil juhtudel täis ilma vaheliistudeta.

Veose laadimisel malelaualiselt talitatakse järgmiselt: esimese rea esimese kihi äärmised kastid asetatakse põrandarestidele nii, et need oleksid vaguni ühest (esimesest) külgeseinast eemal 2 - 3 sm, teisest aga 5 - 7 sm. Vahepealsete kastide kaugused üksteisest ja äärmistest olgu vähemalt 3 - 4 sm. Esimese rea teise kihi kastid paigutatakse esimesele kihi

hile ümberpööratud korras - äärekastid olgu esimesest külgsinast eemal 5 - 7 sm, teisest - 2 - 3 sm. Vahepealsete kastide vahed on endiselt 3 - 4 sm. Edasisel laadimisel paigutatakse iga paaritu kiht nagu esimene ja iga paarisarvuline kiht nagu teine. Järgmised read laaditakse nagu esimene, silmas pidades, et malalaualise laadimise puhul teiste ridade kastivahed langeksid tingimata ühte esimese rea omadega. Õigesti teostatud laadimise korral peab kontrollimiseks võetud latt, pistetuna kastide vahele suunaga vaguni ustest otse sinani, läbima vahed vabalt.

Puuviljade ja marjade vedamisel autoga tuleb hoolitseda selle eest, et kastid oleksid asetatud kindlalt. Sõidul peab vältima pörutusi. Pealmise kihi kaanetatamata kaubakohad (näiteks marjad kastides tüüp 38 ja 38^a, saadused korvides) kaetagu puhta presendiga.

H o i d m i n e . Värskeid puuvilju ja marju tuleb nii tootjatel kui ka varumis- ja kaubandusorganisatsioonidel säilitada kas lühemat või pikemat aega. Säilitamise aeg oleneb saaduste omadustest ja iseärasustest säilitamise suhtes, mis tavaliselt dikteerib lühikesi realiseerimisaegu, ärasaatmiseks vajaliku partiide suuruse kujundamisest vastuvõtupunktides ja varutud saaduste realiseerimisega seoses olevatest kaalutlustest.

Nõuded hoiurežiimile olenevad saaduste omadustest ja säilitamise ajast. Vaatamata mõningatele erisustele võib puuviljadele ja marjadele vajalikku hoiurežiimi üldistavalt ise loomustada järgmiselt: a) hoiuruum olgu hea ventilatsiooniga, mis tagaks puhta õhu; b) puuviljade ja marjade hoiuruumis ei tohi hoida kõrvallõhna andvaid kaupu; c) õhuniiskus vastaku saaduste füüsikalistele omadustele, vältigu saaduste kvaliteeti kahjustavat märgumist või kuivumist; d) temperatuur hoitagu võimalikult 0° kuni +5° piires; e) kaubakohtade vahel olgu hea õhutsirkulatsioon; f) olgu pidev ning hoolas hoiurežiimi ning saaduste kvaliteedi jälgimine.

Lühemaajalise hoidmise puhul laondatakse puuviljad ja marjad kindlasti taarastatult. Taaras hoidmisel tuleb ühest

küljest igati kaitsta saaduste kvaliteeti, teisest küljest on vaja võimalikult paremini kasutada taara mahutavust. On selge, et saaduste korralik kogumine, sorteerimine ja pakkimine, samuti nende ettevaatlik laadimine ning õige transportimine on minimaalsete kadudega hoidmise olulisteks eeltingimusteks.

Kohtade asetamisel hoiuruumi tuleb juhendada üldistest paigutamise ja säilitamise reeglitest ning kohtade vagunisse laadimise korrast. Võimaluse korral asetatagu kaubakohad hoiuruumis restriiulitele.

Suuremaid puuvilju, mis on määratud pikemaajalisele hoiule, säilitatakse lahtiselt selleks kohandatud riiulitel. Riiulitele ladumisel olgu kihtide arv näiteks õuntel 1 - 2; see võimaldab jälgida hästi saaduste kvaliteeti ja loob soodsad tingimused nende operatiivseks sorteerimiseks.

2. Metsikult kasvavate puuviljade ja marjade varumine.

V a r u m i s e o r g a n i s e e r i m i n e . Aedpuuviljade ja -marjade kõrval, mida elanikkonnale annavad kolhoosid ja sovhoosid, samuti individuaalalandid, on küllaltki olulise tähtsusega metsikult kasvavad puuviljad ja marjad. NSV Liidu ulatuses on kokku kümneid miljoneid hektare, kus kasvab rikkalikult nimetatud saadusi. Nende korjamine ja varumine võimaldab suuresti parandada elanikkonna varustamist puuviljade ja marjadega nii naturaalsel kui ka töödeldud kujul.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu on pööranud üleskutsega Tarbijate Kooperatiivide Keskliidu, liiduvabariikide ministrite nõukogude ja kraide ning oblastite töörahvasaadikute nõukogude täitevkomiteede poole - organiseerida suures mastaabis metsikult kasvavate puuviljade ja marjade, samuti seente korjamine ja varumist kolhooside ja üldse maaelanike jõududega. Nendes kolhoosides, kus see on looduslikest tingimustest ja ökonoomilistest kaalutus-

test lähtudes otstarbekas, tuleb nimetatud saaduste kogumist, varumist ja töötlemist arendada iseseisva tootmisharuna. See annab kolhoosidele ning kolhoosnikutele täiendavaid sissetulekuid ja suurendab väärtuslike toiduainete ressursse.

Metsikult kasvavatest puuviljadest ja marjadest varutakse vägagi mitmesuguseid liike. Eesti NSV osas väärivad märkimist metsmaasikad, -vaarikad, mustikad, jõhvikad, pohlad, sinikad, põldmarjad, pähkliid, pihlakamarjad jt. Üleliidulises ulatuses lisandub nendele terve rida nimesid: õunad, pirnid, alõtsa, metsikud sidrunid, kukerpuumarjad, rabamurakad (ehk kaarlad), sõstrad, laukapuu, lodjapuu, toominga- ja viirpuumarjad jt. Pähkliidistest korjatakse peale sarapuupähklite veel seetri- ja mandlipuupähkleid, kastaneid, tammeteruseid. Märkimisväärse ulatuses varutakse värskaid, soolatud ja kuivatatud seeni.

Metsikult kasvavate puuviljade ja marjade varujateks on samad organid, kes tegelevad vaadeldava tooterühma kultuurisortide varumisega. Põhiliseks on muidugi tarbijate kooperatsiooni süsteem, piltlikult öeldes: kõik selle varumiskontorid, kooperatiivid, kauplused, poed ja toitlustettevõtted varuvad nimetatud saadusi. Nendele lisanduvad ajutised vastuvõtupunktid. Iga koosseisuline ja mittekoosseisuline varuja ja enamik kaubandustöötajaist saab plaaniülesande metsikult kasvavate puuviljade ja marjade kokkuostuks.

Saaduste korjamisele tõmmatakse kaasa kolhoosnikuid, kooliõpilasi, noorteorganisatsioone, lastekodusid, linnaliste asulate vaba tööjõudu, maal puhkusel viibivaid töötajaid, linnade elanikke pühapäevadeks. See muidugi nõuab rajoonide varumiskontoritelt ja tarbijate kooperatiividelt suurt organiseerimistööd, mille vormid on väga mitmesugused.

Tarbijate kooperatsiooni varumisorganisatsioonid selgitavad varakult koostöös metsandustöötajatega viljade ja marjade kasvukohad ja -väljavaated ning jälgivad tähelepanelikult nende valmimise käiku. Samaaegselt tehakse ettevalmistusi korjamiseks ja varumiseks. Selleks on eelkõige vaja teha selgitustööd elanikkonna hulgas ja koondada varumisvõrgu ümber kogujate-noppijate kaader võimalikult lepingulistel

alustel. Asutuste ja ettevõtete töötajate kaasatõmbamiseks on vaja arendada koostööd ametiühinguorganisatsioonidega. Koolides on kevadel enne koolitöö lõppemist praktiline korraldada õpilastele selgitavaid vestlusi. Häid tulemusi annavad informatsioonid, teadaanded, üleskutsed plakatitel, lendelehtedel ja ajalehtedes, samuti raadios.

Noppimiseks väljasõitude organiseerimisel ja alatise noppijate kaadri teenindamisel on vaja silmas pidades mõndagi olulist. Märgime nendest tähtsamaid:

1) hea ja täpne informatsioon kogutavate saaduste, nende paremate kasvukohtade, hindade, vastuvõtuaeegade, -kohtade ja kestuse üle;

2) teenindamine transpordivahenditega - viimine korjamiskohta ja tagasitoomine pärast tööpäeva lõppu;

3) noppijate mitmepäevasel viibimisel korjamiskohas nende varustamine telkidega vastava tasu eest või sõbimiskohade muretsemine ligemais asulais;

4) teenindamine soojade jookide ja söökidega, toiduainete müümine;

5) noppijatele võimaluste loomine nendele võib-olla vajaminevate pihtkasukate, kummisäärikute, vihmamantlite jms. ostmiseks;

6) varustamine korvidega;

7) korjatud saadused võetagu võimalikult vastu korjamiskohtades, samas tolmugu ka arveldus, s.t. kogutud saaduste eest maksmine sularahas;

8) vajaduse korral antagu juhendeid puuviljade, marjade ja seente korjamise-noppimise tehnika, kvaliteedinõuete, hoiurežiimi, vastuvõtupunkti transportimise jne. kohta.

Varumisplaanide täitmiseks on vaja ette valmistada materiaalne ja tehniline baas: sisustada varumisperioodi alguseks ajutised vastuvõtupunktid, korrastada statsionaarsed, suunata nendesse küllaldaselt hulgal korve, kaste, tünne, kaalusid, inventari ja muid vajalikke seadmeid ning esemeid. Kauplustel ja ladudel olgu vajalikul hulgal taarat ja pakkematerjali saaduste vastuvõtmiseks, pakkimiseks ja ärasaatmiseks. Varu-

miskontorid töötagu saaduste kokkuveol kontorite ladudesse hästi läbimõeldud graafikute alusel.

K v a l i t e e t , p a k k i m i n e . Metsikult kasvavate puuviljade ja marjade kvaliteedi määramisel lähtutakse vabariiklikest tehnilistest tingimustest. Viimastel on palju ühiseid jooni nii omavahel kui ka põhirühma kultuurliikide tehniliste tingimustega. Nii pööravad kvaliteedinõuded tähelepanu saaduste välimusele (värskusele, vilja puhtusele, vigastatusele, värvusele jne.), küpsuseastmele, koguse puhtusele, määravad kvaliteedinõuetest hälbimise lubatud maksimaalsed piirid jne. Detailselt määravad iga saaduse kvaliteedinõudeid muidugi vastava saaduse kohta kehtestatud tehnilised tingimused. Tutvume nendest paari EVTT-ga.

Jõhvikate ja pohlade kvaliteeti hinnatakse praegu EVTT 783-60 alusel. Selle järgi peavad jõhvikad välimuselt olema värsked, puhtad, viljavarreta, haigusevabad (hallituseta), roosast tumepunase värvuseni, roheliste ja valgete ning kuivamisest tingitud pruunide marjadeta. Jõhvikad võivad olla külmunud, samuti säilitamisel veega üle valatud. Valmimata (valkjate) marjade sisaldus sügisel korjatute hulgas ei tohi olla üle 5 %. Ülevalminud (pruuniks kuivanud) marju võib olla sügisel korjatutes kuni 2 % ja kevadel korjatutes kuni 4 % kaalust. Mehaaniliste vigastustega marjade hulk võib sügisel ulatuda 4 %-ni, kevadel 6 %-ni. Kahjuritest vigastatud marju ei tohi kummalgi varumise hooajal olla üle 1 %. Kõrvallisandeid (viljavarred, lehed, sammal, mineraallisandid) võib nii sügisel kui ka kevadel olla maksimaalselt 0,5 % kaalust.

Pohlade välimuse suhtes on nõuded analoogilised jõhvikatega. Külmunud marju partiis olla ei tohi. Valmimata (valkjaid) marju võib esineda kuni 1 %, ülevalminuid (pruuniks kuivanuid) kuni 2 %, mehaaniliste vigastustega kuni 3 %, kahjuritest vigastatuid kuni 2 % ja kõrvallisandeid kuni 1 % kaalust.

Hindamiseks vajalikuks prooviks valitakse kuni 100 koha partiist vähemalt kolm pakkeüksust. Iga väljavalitud pakkeüksuse mitmest kihist võetakse kokku mitte alla 5 % kahas sisalduvate marjade kaalust.

Mustikate ja sinikate kvaliteedi määramisel kasutatakse EVTT 826-60. Välimuselt peavad marjad olema värsked, puh-
tad, viljavarteta, koristamisküpsed, normaalse värvusega,
ilma igasuguste vigastusteta ja haigusevabad. Nendest nõue-
test lubatakse hälbimisi: sinikate sisaldus mustikates ja
mustikate sisaldus sinikates võib olla kuni 5 %; normaalse
värvuseni mitte küpsed marju (mustikad - punakasilillad ja
sinikad - valkjassinised) ei tohi olla üle 2 %; pisut mulju-
nud ja ülevalminud marju võib olla varumisel kuni 1 % ja rea-
liseerimisel kuni 2 %; lehtede ja varte sisaldus võib ulatu-
da kuni 0,5 % kaalust. Kõikide hälbimiste summa võib varumi-
sel olla kuni 3 % ja realiseerimisel kuni 4 %.

Mustikate ja sinikate kvaliteedi määramise kord on ana-
loogiline sõstardega.

Metsikult kasvavate puuviljade ja marjade pakkimine peab
toimuma kooskõlas GOST 8416-57 ja ATT 452 nõuetega. Taara
(kastid, korvid, tünnid) peab vastama tuntud tingimustele: ol-
gu tugev, puhas, kuiv, kõrvallõhnadeta. Marjade pakkimisel
korvidesse on nende pealispind tavaliselt vaja katta puhta
roguskiga, kotiriidega või marliga, mis õmmeldakse tihedalt
korvi külge.

Puuviljade ja marjade kogus ühes pakkekohas on maksimu-
mis piiratud. Koguse suurus oleneb eeskätt saaduse omadustest
ja kõigub mõnest kilogrammist kuni 50 kilogrammini. Erandjuh-
tudel, peamiselt saaduste pakkimisel tööstuslikuks otstarbeks,
võib mõnede muljumise ja põrutuse suhtes tugevamate saaduste
kaal kohas (tünnis) ulatuda kuni 150 kg-ni.

3. Seente varumine.

Meil Nõukogude Liidus leidub üle 200 liigi söödavaid see-
ni, kuid nendest varutakse ainult tühine hulk (umbes 20).

Kõik söödavad seened kuuluvad kahte seente klassi - kand-
seened ja kottseened. Kandseente iseloomulikuks tunnuseks on
seente eoste tekkimine eoskandadel, kottseentel aga tekivad
eosed eoskottides. Nii eoskannad kui ka eoskotid kujunevad

seente viljakehadel, mis tegelikult kujutavadki "seeni" rahvapärases tähenduses. Enamus söödavaid seeni kuulub kandseente klassi kahte rühma - puravikulised ja lehikulised, mõned majanduslikult olulised liigid kukeseeneliste ja narmikuliste hulka.

Puravikulistel moodustuvad seenekübara alumisel küljel peenikesed torukesed, mis on tihedalt üksteise külge liibunud ja moodustavad selliselt nagu käsna. Siia rühma kuuluvad kõik puravikud, nagu kivi-, puna-, kase-, samet-, männi-, või-, lehmapuravikud jt.

Lehikulistel moodustuvad seenekübara alumisel küljel kiirjalt hargnevad vertikaalsete plaadikeste taolised eoslehekesed. Siia kuuluvad näiteks šampinjonid, riisikad, pilvikud, paljud kannuseened jt.

Kukeseenelistel esinevad kübara alumisel küljel voldikesed, mis sageli meenutavad eõslehekesi, kuid on nendest tunduvalt paksemad ja madalamad. Tüüpiliseks esindajaks siin on harilik kukeseen.

Narmikulistel tekivad kübara alumisele küljele narmad. Siia kuuluvad majanduslikult kasulikud, kuid vähetuntud timpnarmik ja põdramokk.

Kottseente hulgaat väärivad märkimist kogritsad, mürkliid ja trühvliid.

Söödavad seened võib maitse, toiteväärtuse ja kaubaliste omaduste poolest jaotada kolme kategooriasse. Esimesse kategooriasse kuuluvad hinnalisemad seened - kivi- ja kaseriisikad. Teise kategooriasse loetakse puna- ja kasepuravikud, võiseened, šampinjonid. Kolmandasse kategooriasse kuuluvad kukeseened, samet- ja lehmapuravikud, pilvikud, kannuseened.

Seente varumisel on vaja silmas pidada järgmisi nõudeid:

1) elanikkonnalt võetakse vastu ainult kõvu, täisväärtuslikke, ussitamata, puhtaid, värskaid, muljumisest vigastamata seeni;

2) kivi- ja lehmapuravikke võetakse vastu koos mullast puhastatud jalgadega. Kivi- ja lehmapuraviku jalgu võetakse vastu ka eraldi. Vas-

tuvõtul jaotatakse kivipuravikud sortidesse, kusjuures hind on vastavalt sordile;

3) puna- ja kasepuravikud võetakse vastu koos jalgadega;

4) riisikad varutakse koos jalaga, mille pikkus ei tohi olla üle 1 - 2 sm (kaseriisikatel aga mitte üle 1 sm).

Seente varumise hooaja alguseks tuleb tarbijate koöperatsiooni varumisorganisatsioonidel moodustada seente kogumise brigaade, värvata korjajaid. Brigaadi eesotsas peab olema vilunud, seeni ja nende varumise eeskirju tundev töötaja, kes on suuteline instrueerima korjajaid ja juhutama nendele kätte ühe või teise seeneliigi kasvukohti.

S e e n t e t ö ö t l e m i n e . Seened riknevad kiiresti. Sellest tulenevalt peab värsked seened varumispunktis üle antama juba korjamise päeval. Varumispunkt aga peab need samal päeval ümber töötama. Tarbijate koöperatsiooni varumiskontorid rajoonides koos rajoonide tarbijate koöperatiividega määravad kindlaks seente keetmise punktide paiknemise nende kogumise piirkondades. Kuna seente keetmiseks, tunnide pesemiseks ja soolvee valmistamiseks kasutatakse palju puhaast, joogikõlblikku vett, siis ka töötlemispunktide asukohtadeks valitagu kohad, kust on võimalik saada puhaast vett.

Seente töötlemise punktidel kas või katusealustena peab olema tööks vajalikke seadmeid, inventari, tööriistu, maitseaineid, soola. Vajaduse korral tuleb organiseerida liikuvaid vastuvõtu- ja töötlemispunkte.

Seeni töödeldakse vastavate tehnoloogiliste juhendite alusel soolamise, kuivatamise ja marineerimise teel.

Kuivatamiseks kõlbavad võiseened, kõik puravikud, kukeseened, kogritsad ja mürglid. Kuuse- ja kaseriisikaid, kännuseeni, pilvikuid ja mõningaid teisi ei kuivatata. Tarbijate koöperatsiooni süsteemis püütakse praegu laiendada seente kuivatamise punktide võrku ja kuivatamistöid mehhaniseerida. See võimaldab antud tooterühma osatähtsuse otsustavat töötamist üldises seente varumises.

Seeni soolatakse külmal ja kuusal menetlusel. Pehme-
maitselisi (mitte kibedaid) seeni nagu kuuseriisikad, paljud
pilvikud jt. soolatakse külmal menetlusel ilma leotamata.
Teisi seeni, millel on kibe ja terav maitse, leotatakse kül-
mal menetlusel soolamiseks eelnevalt 1 - 3 päeva, vahetades
vett vähemalt 2 korda päevas. Külmal menetlusel soolamise
juures laotakse selleks ettevalmistatud seened tünnidesse
6 sm paksuste kihtidena, kübaratega allapoole. Iga kihi va-
hele raputatakse puhas peent soola 4,5 % seente kaalust.
Soolatud seened kaanestatakse tünnidesse rõhu alla. 2 - 3
päeva pärast, kui seened on juba küllalt tihedalt kokku pres-
situd ja mahla eraldanud, pannakse allavajunud kihtidele
peale uusi. Selliselt täidetud tünnid suletakse lõplikult ja
asetatakse küliti. Tavaliselt teostatakse külma soolamist
lihtsustatult: tünn täidetakse seentega ja valatakse siis
peale külm soolvesi, milles on nõuetele vastav kogus soola.
Pärast seda suletakse tünn, milles on soolvett 15 - 18 %
seente kaalust.

Kuusal menetlusel soolatakse kaseriisikaid ja teisi,
eeskätt kibedaid seeni. Ettevalmistatud seened puistatakse
katlasse, kuuma 3 %-lise soolvee lahusesse ja keedetakse
selles 2 - 3 minutit. Pärast seda pannakse seened sõelale
nõrguma. Jahtunud ja nõrgunud seened soolatakse nagu külma
menetluse puhul. Seentele parema aroomi ja maitse andmiseks
lisatakse nendele loorberilehti ja aromaatsset pipart. Keela-
tud on soolata ühte tünni mitut liiki seeni.

Seeni marineeritakse kas nende keetmisel marinaadis,
kuhu lisatakse peale soola veel maitseaineid (söögiäädikat,
sidrunhapet, loorberilehti, aromaatsset pipart terades, nelki,
kaneeli ja badjaaga juurt teatud proportsioonis) või lisatak-
se juba valmis marinaad eraldi keedetud seentele. Marinaad
valmistatakse näiteks kase- ja punapuravike, kukeseente ja
mõnede teiste puhul 50 kg seente kohta järgmiselt: 2,2 kg
soola, 80 %-list söögiäädikat 150 g, loorberilehti 10 g ja
aromaatsset pipart 5 g. Marineerimiseks ei tohi kasutada mi-
tut liiki seeni korraga. Marinaadi hulk võib maksimaalselt
olla kuni 18 % seente kaalust.

S e e n t e p a k k i m i n e . Kõrgemat sorti marineeritud ja soolatud seeneliigid (kuuse- ja kaseriisikad, kivipuravikud) pakitakse väikestesse, 20 - 50 l tünnesse.

Kuivatatud seentest kivipuravike sordid pakitakse (vineer-)kastidesse ja korvidesse, teisi ka kottidesse ja pallidesse mahutavusega kuni 25 kg.

Taarastatud (pakitud) seeni säilitatakse kuivas, jahedas (+1 kuni +8°) ruumis, kus puudub seente külmumise, soojenemise ja niiskumise oht. Hoiuruum olgu hea ventilatsiooniga. Seente tünnid asetatakse hoiuks küliti.

Soolatud või marineeritud seente kvaliteet määratakse kindlaks väliste tunnuste alusel. Vajaduse korral kasutatakse laboratooriumi abi. Soolvee või marinaadi kaalu selgitamiseks kaalutakse esmalt bruto, siis ärakurnatud soolvee või marinaadi kogus ning lõpuks taara. Soolvett või marinaadi võib kaaluda pärast seda, kui nõrgumisel on vedeliku tilkumine lõppenud. Soolvee või marinaadi normist suurema koguse puhul (s.o. üle 18 % seente kaalust) alandatakse vastavalt arvestatavat seente kaalu.

Värskete ja töödeldud seente kohta on kehtestatud vabariiklikud tehnilised tingimused. Eesti NSV-s reguleerivad kuivatatud seente kvaliteeti, vastuvõttu, pakkimist ja markeerimist, hoidmist ja transportimist EVTT 856-61 sätted. Soolatud ja marineeritud seente kohta teevad sama EVTT 803-60 nõuded.

4. Mee varumine.

Mee põhilisteks varujateks on tarbijate kooperatsiooni varumiskontorid ja kooperatiivid. Seda ostetakse kokku kolhoosidelt, sovhoosidelt, kolhoosnikutelt, töelistelt ja teenistujatelt. Kokkuostuhinnad kinnitab liiduvabariigi ministrite nõukogu.

Tarbijate kooperatsiooni süsteemi varumisega tegelevate organisatsioonide üheks tähtsamaks mee varumise alaseks ülesandeks on elanikkonna, kolhooside ja sovhooside informeerimi-

ne mee varumise tingimustest, kokkuostuhindadest ja -kohtadest. Teiseks olulisemaks organisatsiooniliseks tööks on mittekoosseisulise varujate kaadri loomine, milleks tuleb kaasa tõmmata kolhooside meelate töötajaid, kaubandusliku personali ja teisi antud saaduse varumise vastu huvi tundvaid kodanikke.

Mett koguvad ja varuvad töötajad peavad olema küllaldaste erialaste teadmistega, sest juba üksnes kaubatundmise seisukohast lähtudes on vaja silmas pidada mitmeid asjaolusid. Näiteks meesordid - neid on üle 30, kusjuures sordi määravad ühe või teise mett sisaldava taime iseärasused. Nii tuntakse järgmisi meesorte: pärna- ehk niineõiemesi, tatra-, päevalille-, sinepi-, ristikkeina-, pajulilleõiemesi jne. Praktilises varumisasalases töös eristatakse siiski ainult kolme sorti- pärna-, tatra- ja lilleõiemett.

Mee värvus oleneb nektaris sisalduvatest värvilistest ainetest. Värvus on varieeruv - vesivalgest kuni tumepruuni. Varutakse ainult vurri- ehk nn. tsentrifuugimett.

Valminud täisväärtuslik mesi on küllaltki paks ja veniv. Võttes supilusikaga valminud mett ja keerates seda kiiresti peos ringi, rullub mesi ümber lusika ega jookse maha. Mittevalminud mesi aga jookseb tingimata lusikalt maha isegi hästi kiirel keerlemisel. Värske, valminud vurrimesi on siirupitaolise konsistentsiga. Sellises seisundis on mesi harilikult 1 - 1½ kuud; seejärel algab kristalliseerumine ning tahkeks muutumine. Kristalliseerumise iseloomult eristatakse jämeda- ja peeneteralist ning nõrgalt sadestunud mett. Mee omadus täielikult kristalliseeruda on tunnistuseks selle kõrgest kvaliteedist; mittevalminud mesi tavaliselt ei kristalliseeru.

Mesi on veest raskem peaaegu 1½ korda. Liitrisse mahub 1,4 kg mett. Viimast asjaolu on tähtis teada mee pakkimiseks vajaliku taara valikul, samuti laadimisel ja vedamisel. Tünn mett on umbes 2 korda raskem kui sama suur tünn võid. Sellest järeldub, et mee taarastamiseks tuleb valida hästi tugevaid tünne.

Mee varumisel on vaja arvestada selle hügrooskoopsust,

s.o. niiskuse imandumist ümbritsevast keskkonnast. Siit tuleneb nõue hoida mett kuivas ruumis, paigutada seda ainult hästi kuivanud puittaarasse. Keelatud on mee hoidmine tugevalõhnaliste kaupade läheduses.

Mee vastuvõtul on varumistöötajad kohustatud pöörama erilist tähelepanu selle kvaliteedile ja puhtusele. Viimane määratakse kindlaks mees leiduvate igasuguste kõrvaliste lisandite (vaha, surnud mesilased jt.) alusel. Mee kvaliteedi üheks näitajaks on selles sisalduva vee hulk. Normaalseks loetakse 16 - 22 %-list veesisaldust. Suurema veeprotsendi puhul läheb mesi käärima.

Tarbijate kooperatiivide ja tarbijate kooperatsiooni varumiskontorite ladudes, samuti meekogumispunktides töödeldakse mett, s.o. viiakse mesi kaubalise ja transportimiseks kõlblikku seisundisse. Viimaseid, s.o. meekogumispunkte, on soovitatav organiseerida kaubatoodangult olulistesse mesilaraajoonidesse, kusjuures niisuguse punkti mahutavus on TKKL poolt kinnitatud tüüpprojekti järgi 20 tonni.

Mee töötlemine seisneb selle sorteerimises, selgimises ja puhaastamises, samuti kaalumises ja pakkimises väiksemasse taarasse juhul, kui saadus suunatakse otse kaubandusvõrku.

Meekogumispunktide sisustus on lihtne, mistõttu nende organiseerimine ei paku raskusi. Olulisemad nõuded aga kehtivad ruumide suhtes. Need olgu kuivad, hea ventilatsiooniga ja putuka-(kärbs-, mesilase-, herilase-)kindlad. Punktile on vaja valgest plekist või laudadest meesettimisnõusid mahutavusega 300 - 800 kg, kõrgusega 70 - 80 sm. Nõul (tünnil) peab olema kaks väljalaskekraani - ülemine ja alumine. Ülemine kraan asub 15 - 20 sm tünni servast ja seda kasutatakse mee pealmise, vedela kihi eemaldamiseks. Alumine kraan paikneb 2 - 3 sm tünni põhjast kõrgemal; selle kaudu lastakse välja valminud, settinud mesi. Settimisel kerkivad pinnale kõik meest kergemad, põhja aga vajuvad meest raskemad lisandid.

Meekogumispunktides määratakse vastuvõetava värske mee kvaliteet kindlaks välise vaatluse teel. Kristalliseerunud

mesi ei kuulu ümbertaarastamisele. Seetõttu viimase vastuvõtmine peab toimuma eriti hoolikalt ja täpselt.

Üldkasutatavaks meetaaraks loetakse nelja raudvitsaga puittünni, mille mahutavus on 50-70 kg mett (35-50 l vett). Taara valmistatakse kas pärna-, sinaari-, seetri- või pöökpuulaudadest. Kategooriliselt on keelatud taarastada mett tünnidesse, mida on kasutatud teiste toiduainete (povidlo, keedise jne.) pakkimiseks. Keelu põhjuseks on mee rikkumise oht. Mee pakkimiseks kasutatakse ka piimanõusid.

Enne mee valamist taarasse tuleb see hoolikalt pesta ja kuivatada kas päikese käes või tuuletõmbuses. Kuivatamisele järgneb vitste pingutamine. Pärast seda on vaja taara kaaluda ja märkida näitaja igale taarakohale (tünnile). Igal tünnil olgu ainult üks ava diameetriga 2,5 - 3 sm. Pärast tünni täitmist meega suletakse see paraja puuprundiga, kasutamata sealjuures abitihendit (näiteks marlit). Tünni ei tohi valada ääreni täis; meepinna ja tünni ülemise põhja vahele peab jääma 2 - 3 sm tühja ruumi.

Pärast täitmist ja sulgemist kaalutakse iga tünn. Saadud brute- ja netokaal märgitakse tünni pealmisele põhjale. Leppemärkidega kantakse samasse ka laadiva organisatsiooni nimetus, tünni järjekorranumber ja mee sort. Markeering olgu tehtud musta veekindla värviga.

Varutud mee realiseerimine toimub vastava liiduvabariigi ministrite nõukogu poolt kinnitatud plaani alusel.

4. t e e m a .

TERAVILJA JA ÖLIKULTUURIDE VARUMINE.

1. Teravilja varumine.

Teravilja rahvamajanduslik tähtsus. Teravili on kogu põllumajandusliku tootmise aluseks. Teraviljamajanduse arengu tasemest oleneb liha, piima, munade, villa ja teiste loomakasvatussaaduste, samuti tehniliste kultuuride tootmine. Otse ülearune on vihjata teravilja tohutule tähtsusele elanikkonna toitlustamise suhtes.

Partei ja valitsus püstitasid 1953. aastal põllumajanduse alal töötajatele ülesande - viia teravilja tootmine tasemele, mis kindlustaks:

- 1) elanikkonna vajaduste täieliku rahuldamise teraviljasaadustega, sealhulgas ka saadustega, mis on valmistatud kõrgematest jahusortidest;
- 2) riiklike teraviljareservide täiendamise;
- 3) loomakasvatuse vajaduste katmise söödateraviljas;
- 4) tehniliste ja teiste kultuuride tootmisele spetsialiseerunud rajoonide vajaduste täieliku rahuldamise teistest rajoonidest sisseveetava teraviljaga.

Aastaid kestnud visa töö tulemusel tõusis teraviljade üldine külvipind (maisita) 1962. aastaks 121,7 milj. ha-ni ja 1963. aastaks 129,6 milj. ha-ni. Maisi külvipind täisküpsete terade saamiseks oli 1962. aastal 7,0 ja 1963. aastal juba 9,1 milj. ha. Teravilja kogutoodang tõusis 5 mljr.

puudalt 1953. a. 9 mljr. puudani 1962. a., jäädes vaid 1 - 2 mljr. puuda maha perspektiivsest eesmärgist. Vastavalt suurenemisele ka varumise maht: kui 1933. a. varuti 1,9 mljr. puuda teravilja, siis 1961. aastal oli see näitaja juba 3,2 ja 1963. a. novembris - 3,4 (mljr. puuda).

Eesti NSV-s suurenes teravilja külvipind 280 tuh. ha-lt 1958. a. 296 tuh. ha-ni 1962. a., s.o. 6 %. Samal ajal suurenes teravilja kogusaak 11 %. Kuigi Eesti NSV teraviljatoodang kasutatakse põhiliselt loomasöödaks, võtab vabariik praegu veel osa teravilja tsentraliseeritud fondide loomisest.

V a r u m i s e o r g a n i s e e r i m i n e . Teravilja varumise plaanid liiduvabariikidele kinnitab NSV Liidu Ministrite Nõukogu. Tootmise paremaks planeerimiseks määratakse teravilja varumisplaanid 5 - 7 aastaks, kusjuures näidatakse eraldi varumise ülesanne igal üksikul aastal.

Varumisplaanid antakse nii teravilja kohta tervikuna kui ka üksikute kultuuride (nisu, rukis, kaunviljad, riis, tatar, hirss, mais, kaer, oder jt.) kohta.

Teravilja riikliku kokkuostu plaanid kolhoosidele põhinevad hektarinormide printsiibil. Riikliku kokkuostu hektarinormid määratakse oblastite (kraide) TSN täitevkomiteede, oblastilise jaotuseta liiduvabariikides aga liiduvabariigi ministrite nõukogu poolt. Kokkuostu hektarinormid võivad vabariikide ja oblastite piires olla diferentseeritud, kuid nii, et varumise oblastiline või vabariiklik ülesanne oleks täidetud.

Teravilja riikliku kokkuostu plaanide täitmise kalendrilised tähtajad kolhoosidele ja sovhoosidele kinnitab liiduvabariigi ministrite nõukogu.

Teravilja üleandmiseks riigile kinnistatakse iga kolhoos kas ühe või mitme vastuvõtupunkti või tööstusettevõtte külge. Tavalisteks teravilja vastuvõtupunktide asukohtadeks on raudteejaamad ja sadamad. Kuna teravilja põhiliseks varujaks on NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklik Varumiskomitee ühes liiduvabariiklike põllumajandussaaduste tootmise ja varumise mi-

nisteeriumide ja viimaste struktuuri kuuluvate teravilja-
saaduste valitsustega, siis langeb ajutiste vastuvõtupunkti-
de võrgu organiseerimine raudteejaamades ja mujal nimetatud
süsteemi funktsioonidesse. Ajutist vastuvõtupunktide võrku
täiendavad aastaringi töötavad põhivarumispunktid, nende
hulgas ka elevaatorid.

Riigile müüdava teravilja eest makstakse kolhoosidele
varumishindades, mis on diferentseeritud liiduvabariikide
järgi. Liiduvabariigi piires on varumishinnad diferentseeri-
tud kultuuride ja vajaduse korral ka tsoonide järgi. Näiteks
Vene NFSV-s on mitme teraviljaliigi (suvinisu, rukki, kaera)
osas kaheksa, riisi osas - neli, maisi osas aga ainult üks
tsoon.

Teravilja varumine kolhoosidelt toimub kontraheerimis-
lepingute alusel. Kolhoosi nõudmisel peab kontrahent - varu-
misorganisatsioon andma kolhoosile avanssi 30 % lepingus
fikseeritud teravilja maksumusest (arvestatuna antud terri-
tooriumil ja antud teraviljaliigi või -liikide kohta kehti-
vais varumishindades). Teravilja üleandmisel vastuvõtupunkti-
le arvestab see 60 % iga saabuva partii maksumusest antud
avansi katteks kuni selle kustutamiseni.

Sovhoosid, kelle osatähtsus teravilja varumiskäibes pi-
devalt suureneb ja ulatub praegu juba ligi 50 %-ni, annavad
riigile kogu teraviljatoodangu ülejäägi, s.o. saagi, millest
on maha arvatud seeme ja loomasõöt. Sovhooside teravilja üle-
andmine riigile moodustab iseseisva osa üldisest teravilja
varumise plaanist. Varumine toimub kontraheerimislepingute
alusel.

Sovhoosid annavad teravilja üle antud territooriumil
kolhoosidele määratud tähtaegadeks. Vastuvõtupunkt, mille
külge sovhoos on kinnistatud, maksab sovhoosile toodud tera-
vilja eest üleandehindades. Viimased võivad olla tsoonili-
selt diferentseeritud. Olenevalt vilja kvaliteedist võib va-
rumispunkt teha kas maha- või juurdehindlusi. Sovhoosidelt
vastuvõetud teravilja vormistatakse spetsiaalse, kolhooside
omast mõningati erineva vastuvõtukiitusega. Vastuvõtukiit-

tungis näidatakse muude andmete hulgas üleantava-vastuvõetava teravilja liik, selle füüsiline ja arvestuskaal, kvaliteet, hind ja makstud summa. Kui sovhoos (või kolhoos) viib teravilja vastuvõtupunkti oma transpordivahenditega, siis vastuvõtja tasub sovhoosile (kolhoosile) transpordikulud üldise tariifi alusel.

Kehtivate juhendite kohaselt võivad varumispunktid vilja riikliku kokkuostuhinnaga vastu võtta ka kolhoosnikutelt. Kuid see varumisallikas on - seoses kolhooside üleminekuga rahalisele töötasule - kaotanud oma praktilise tähtsuse. Üelduga seoses veel teine märkus: tarbijate kooperatsiooni süsteem seisab teravilja varumisest küll kõrval, kuid tema varumiskontoritele on antud luba varuda kolhoosnikutelt ja teistelt kodanikelt teravilja nende kokkuostuhindadega, mis on kehtestatud kolhooside jaoks. Varutud vili antakse kõik üle riiklikele varumispunktile, kusjuures see tarbijate kooperatsiooni varutud fond jaotatakse järgmiselt: 25 % loetakse riiklikesse ressursidesse, 50 % jaotatakse liiduvabariigi ministrite nõukogu korralduste alusel ja ülejäänud 25 % realiseeritakse TKKL müügikorraldustega kas elanikkonnale tarbimiseks või muuks otstarbeks. Ent ka see varumisvorm on juba ülalmärgitud põhjusel oma tähtsust kaotamas.

T e r a v i l j a k v a l i t e e d i l i n e v a s t u v õ t t . Varumispunkt, võttes kolhoosilt, sovhoosilt või ka kolhoosnikult vastu teravilja, peab eelkõige täpselt selgitama selle kvaliteedi. Kvaliteedi määramisel lähtutakse teravilja nn. lähtekonditsioonidest.¹ Lähtekonditsioonid määravad kindlaks teravilja minimaalse loomukaalu, mis on väljendatud ühe liitri teravilja kaaluna grammides, lubatud normaalse niiskuseprotsendi ja lubatud prügisuse ning teraviljalised lisandid protsentides üleantava teravilja kaalust.

Lähtekonditsioonid on kehtestatud eraldi igale teraviljaliigile. Sama teraviljaliigi lähtekonditsioonid on omakor-

---

¹ Varumisalases kirjanduses siiani figureerinud täiend sõna baasiline on siin ja ka edaspidi asendatud sõnaga lähte- (lähtekonditsioon, lähterasvasus jne.).

da tootmistingimustest lähtudes kehtestatud eri rajoonidele erinevatena (näide - tabel 1).

Peale lähtekonditsioonide esineb piiratud ehk kitsendatud konditsioone. Nendeks on nõrgendatud nõudmised, mis lubavad teravilja veel vastu võtta, kuid ainult mahaarvamistega kaalust ja hinnast. Piiratud konditsioonid on kehtestatud prügisusele ja teraviljalistele lisanditele.

T a b e l 1 .

Teraviljade lähtekonditsioone.

Kasvatusrajoonid	Rukis	Suvinisu	Oder
Loomukaal grammides:			
Gruusia NSV	715	755	610
Ukraina NSV	715	755	630
Tambovi oblast	705	750	605
Jakuutia ANSV	685	740	585
Eesti NSV	685	735	575
Niiskuseprotsent:			
Gruusia NSV	14	14	14
Ukraina NSV	14	14	14
Tambovi oblast	14	14	14
Jakuutia ANSV	17	17	15
Eesti NSV	14	14	14
Prügisus:			
Kõigile rajoonidele	1	1	2
Eesti NSV-s	1	1	2
Teraviljalised lisandid:			
Kõigile rajoonidele	1	2	2
Eesti NSV-s	1	2	2

Enamiku liiduvabariikide, oblastite ja kraide raudteejaamades ja sadamates, kus vastuvõtupunkte on organiseeritud, võetakse teravilja vastu niiskusega kuni 17 %. Seda soodustab suuresti kiirkuivatite kasutamine varumispunktides, kuid samuti vilja kiirem liikumine põhivarumispunkti, kus niiskus viiakse mehhaniseeritult säilitamiseks vajaliku tasemeni. Sügavpunktides on niiskuse tavaliseks maksimaalseks normiks 15 %. Niiskuserikaste rajoonide raudteejaamades võetakse vilja vastu, kui niiskuseprotsent on kuni 19, samade rajoonide sügavpunktides - kuni 16.

Nisu ja riisi juures võib prügisus olla maksimaalselt kuni 5 %, teiste teraviljade, maisi ja kaunviljade juures kuni 8 %. Teraviljalisi lisandeid ei tohi olla üle 15 %.

Teravilja, mis ei vasta piiratud konditsioonidele, võtavad varumisorganisatsioonid vastu ainult liiduvabariigi ministrite nõukogu korraldusel.

A r v e l d u s e d . Kolhoosidelt, sovhoosidelt ja teistelt majanditelt vastuvõetud teravilja eest makstakse kokkuostu- või üleandehindades, mis on kehtestatud lähtekonditsioonidele vastava vilja kohta. Hälbimisel lähtekonditsioonidest tehakse hinnas ja kaalus - olenevalt teravilja kvaliteedist - kas juurde- või mahaarvestusi.

Teravilja füüsilisele (tegelikule) kaalule tehakse naturaalseid juurdearvestusi järgmiselt:

a) iga protsent niiskust alla lähtekonditsiooni (kuid mitte alla 12 %) - 1 %;

b) iga 0,1 % prügi alla lähtekonditsiooni - 0,1 %.

Rahalist juurdearvestust hinnale tehakse nisu, riisi, kaera ja odra juures määraga 0,1 % iga 10 grammi kohta, mis ületab loomukaalu lähtekonditsiooni.

Naturaalseid mahaarvestusi teravilja füüsilisest kaalust tehakse järgmistes määrades:

a) iga protsent niiskust üle lähtekonditsiooni - 1 %;

b) iga protsent prügi üle lähtekonditsiooni - 1 %.

Rahalist mahaarvestust hinnast tehakse nisu, riisi, kaera ja odra juures määraga 0,1 % iga 10 grammi kohta, mis on

alla loomukaalu lähtekonditsiooni. Näidatud mahahindlust rakendatakse nisu juures, mille loomukaal ei ole alla 650 grammi ja riisi juures, mille loomukaal on vähemalt 600 grammi.

Rahalisi mahahindlusi rakendatakse ka puuduliku arenguga ja vigastatud terade esinemisel üle lähtekonditsiooni, samuti teatud umbrohtude seemnete, mõningate lõhnade (näiteks suitsu- ja metsiku küüslaugu lõhna) ja mõne muu standardites märgitud puuduse ilmnemisel.

Kui kolhoos annab teravilja peades (pähikutes) ja maisi tõlvikutes, mis sisaldavad niiskust ja prügi üle lähtekonditsioonide, siis tehakse peale mahaarvamiste kaalus ja hinnas veel mahaarvamisi hinnas puhastamise ja kuivatamise tasuks järgmistes määrades:

a) igalt niiskuseprotsendilt üle lähtekonditsiooni - 0,4 % hinnast;

b) igalt prügisuse protsendilt üle lähtekonditsiooni - 0,3 % hinnast.

Tasu peades ja tõlvikutes antud teravilja ja maisi puhastamise ja kuivatamise eest arvestatakse partii füüsiliselt, mitte aga arvestuskaalult (mille saab, kui füüsilisest kaalust tehakse maha- (või juurde-) arvamisi).

Vastuvõtupunkti poolt tehtavad mahaarvamised kaalus on mõeldud nende teravilja- ja kaalukadude katteks, mis tekivad teravilja viimisel lähtekonditsioonideni puhastamise ja kuivatamise teel.

Hinnast tehtavad mahahindlused korvavad vastuvõtupunktide ja ettevõtete kulud seoses teravilja puhastamise ja töötlemisega.

2. Õlikultuuride varumine.

V a r u m i s e o r g a n i s e e r i m i n e . Toiduainete tarbimise kasv nõuab taimeõlide tootmise laiendamist. Selle ülesande täitmiseks on vaja suurendada õlikultuuride all olevat külvipinda ja tösta hektarisaake.

Vastavalt partei ja valitsuse juhistele on viimastel aastatel pööratud õlikultuuride külvipindade suurendamisele tõsiselt tähelepanu eeskätt Volgamaadel, Kasahstanis, Lääne-Siberis ja Uraalis. Märkatavalt on suurenenud saagikus. Selle peamiseks teguriteks saab lugeda tööde mehhaniseerimise süvenemist, uuemate agrotehniliste võtete intensiivset juurdumist praktikas, uute, kiiresti valmivate, suure õlisisaldusega ja haigusekindlate õlikultuuride sortide aretamist ning kasutuselevõtmist.

Õlikultuuride kasvatamisel on praegu põhiülesandeks tösta nende seemnetoodang seitseaastaku lõpuks umbes 5,5 milj. tonnini, varumise maht aga kuni 3,56 milj. tonnini.

Õlikultuuride seemnete riikliku kokkuostu plaani kinnitab NSV Liidu Ministrite Nõukogu üksikutele liiduvabariikidele üldkoguses, näidates selles eraldi päevalille- ja riitsinuseseemnete varumisülesanded. Plaani ülejäänud osa katteks võtavad varumisorganisatsioonid vastu järgmiste õlikultuuride seemneid: õlilina, sinepi, seesami, tali- ja suverapsi (õlikaalika), tudra, soja (-oa), arahiisi, sinise ja halli mooni, perilli, saffloori (metssafrani) ja veel mõne vähem tähtsa taime omi.

Varumisplaanide täitmise kalendriline tähtsajad määrab kolhoosidele ja sovhoosidele antud liiduvabariigi ministrite nõukogu. Varumise organiseerijaiks ja tegelikult läbiviijaks liiduvabariikides on liiduvabariikide põllumajandussaaduste tootmise ja varumise ministriumide ettevõtted. Need on otseselt vastutavad õliseemnete varumisplaanide täitmise, kokkuostetud seemnete kvaliteedinõuetele vastava säilitamise ja realiseerimisplaanide alusel väljastamise eest.

Madala kaubatoodanguga rajoonides võivad õliseemneid varuda ka tarbijate kooperatsiooni varumiskontorid ja kooperatiivid. Sel juhul suunatakse varutud toodang edasi põhivarumispunktidesse või õliseemneid töötlevatesse ettevõtetesse, kus see võetakse arvele riiklike fondidena ja realiseeritakse vastavalt riiklikule plaanile.

Iga kolhoos ja sovhoos annab sõlmitud kontraheerimisle-

pingu alusel õliseemneid üle kindlaksmääratud varumispunktile või seemneid töötlevale ettevõttele. Kolhoosid ja sovhoosid on kohustatud seemneid vedama vastuvõtupunktidesse, mis paiknevad raudteejaamades või sadamates. Seemnete eest tasutakse kokkuostu- või üleandehindades, mis on diferentseeritud kultuuride, liiduvabariikide ja viimastes tsoonide järgi. Vene FNSV-s on näiteks päevalilloseemnetele kehtestatud 6 tsooni - (vööndi-) hinda, samal ajal on õlilina, sinepi ja mitme teise õlikultuuri hinnad kõikjal ühised.

Õlikultuuride seemnete kasvatamise soodustamiseks peavad varumisorganisatsioonid kolhoose avansseerima üldises korras, s.o. 30 % ulatuses kontraheerimislepingus fikseeritud seemnekogusest (varumishindades). Seemnete üleandmisel varumispunktile peetakse iga saabuva partii varumishinnast kinni 60 % kuni avansi täieliku kustutamiseni.

K v a l i t e e t j a a r v l e m i n e . Kolhooside, sovhooside, kolhoosnikute ja teiste kodanike poolt varumispunktile üleantavad õlikultuuride seemned võetakse seal kvaliteediliselt vastu lähtekonditsioonide alusel.

Päevalilloseemned võetakse vastu loomukaalu, niiskust, prügisust ja teiste õliseemnete lisandeid arvestades. Nimeetatud näitajate lähtekonditsioonid on NSV Liidu eri tsoonides järgmised (tabel 2):

T a b e l 2 .

Kasvatamise koht	Loomukaalus vähemalt (g)	Niiskuseprotsent	Lisandid %-des	
			Prügisust	Võõrad õliseemned mitte üle
I. Lõunatsioon	400	12	1	3
II. Kesktsoon	420	13	1	3
III. Idatsioon	405	14	1	3

Muude õliseemnete juures jälgitakse lähtekonditsioone kahes näitajas - niiskuses ja puhtuses. Need on kogu NSV

Õlikultuurid	Niiskus kuni	Puhtus vähemalt
	%des	
Sinep, valge	14	95
" , sinihall	12	95
Riitsinus	9	96
Seesam	9	95
Taliraps	12	95
Tudra	12	95
Soja	14	95
Arahiis	11	96
Õlilina, Usbeki ja Tadžiki NSV-s	11	94
Õlilina teistes liidu- vabariikides	13	94

Päevalilloseemnete juures esineb piiratud (kitsendatud) lähtekonditsioone järgmiselt: prügisus võib kõigis kolmes tsoonis olla kuni 10 %, võõraid õliseemneid (kogusest koos prügiga) igas tsoonis kuni 15 %, niiskuseprotsent raudteejaamades ja sadamates asuvates vastuvõtupunktides (klambrites - sügavpunktides) - I tsoonis - 15 (13), II tsoonis - 17 (15) ja III tsoonis - 19 (17).

Teiste õlikultuuride seemnetes lubatakse maksimaalse määrana lisandeid (prügi pluss pooles koguses võõraid õliseemneid) kuni 8 %. Sealjuures on üldiseks nõudeks, et õlikultuuride seemnetes ei tohi lisandina esineda riitsinuse seemneid. Niiskuse maksimaalne määr on teiste õlikultuuride juures lähtekonditsioonist tavaliselt 2 kuni 4 % kõrgem, raudteejaamades ja sadamates asuvates vastuvõtupunktides ja seemneid töötlevates ettevõtetes kuni 4 %, sügavpunktides - 1 kuni 2 %.

Piiratud konditsioonidest halvemate näitajatega õliseemneid võivad varumispunktid kolhoosidelt riikliku kok-

kuostu korras vastu võtta ainult NSV Liidu Varumiskomitee korraldusel.

Arvlemine õlikultuuride varumisel toimub üldiselt analoogiliselt teraviljade varumisega. Ka nende juures tehakse kaalulisi ja rahalisi juurde- või mahaarvestusi vastavalt sellele, kuidas üleantavate õliseemnete kvaliteet hälbib lähtekonditsioonidest. Juurde- ja mahaarvestuste määrad on normeeritud. Juurdearvestuste eesmärgiks on tõsta tootjates huvi kvaliteetsemate õliseemnete tootmiseks ja üleandmiseks. Mahaarvestuste ülesandeks on katta madalamakvaliteediliste õliseemnete täiendavast töötlemisest tulenevaid kadusid ja kulusid.

Õliseemnete müümisel varumisorganisatsioonidele võidakse kolhoosidele anda vastukaupu - taimeõli ja õlikooke. Taimõli realiseeritakse jaehinnas, millest on maha arvatud kaubanduslik hinnatäiend. Õlikooke müüakse kehtivate soodustatud hindadega. Taimõli ja õlikookide vastumüügi määrad ja korra otsustab vastava liiduvabariigi ministrite nõukogu.

5 . t e e m a .

LIHA VARUMINE.

1. Tooterühma rahvamajanduslik tähtsus.

Teraviljasaaduste, piima ja kartuli ning köögiviljade kõrval on liha üks tähtsamaid toiduaineid. Partei ja valitsus, hoolitsedes igati põllumajanduse kiire arendamise eest, pöörab sealjuures erilist tähelepanu loomakasvatusele, sest teel põllumajandussaaduste külluse loomisele on see üks peamisi võtmeaspekte.

NIKP Keskkomitee ja NSV Ljidu Ministrite Nõukogu on viimastel aastatel astunud terve rea ülitähtsaid samme loomakasvatuse arendamiseks ning loomakasvatussaaduste tootmise ja varumise suurendamiseks. Nende tulemuseks on otse revolutsioonilised nihked kõigepealt söödabaasi struktuuris ja sellega ühes ka söödabaasi tugevuses. Tohutult on tõusnud karjamajandusega seoses olevate tööde mehhaniseeritus nii põldudel kui ka farmides.

Väga suurt abi osutavad partei ja valitsus põllumajandusele rahaliste vahendite näol. Ainuüksi 1961. ja 1962. aastal tehti riigi poolt põllumajanduse arendamiseks täiendavaid rahalisi kulutusi kokku umbes 5,7 miljardi rubla ulatuses. 1963. aastaks eraldati põllumajanduse ja varumistegavuse finantseerimiseks 9,7 mljr. rubla, mis ületab 1962. a. asigneeringud 17,8 protsendiga. NSV Liidu Riigipank andis 1963. aastal kolhoosidele loomakasvatushoonete ehitamiseks, farmide mehhaniseerimiseks ja muudeks üritusteks pikaajalist krediiti umbes 1 mljr. rubla suuruses summas. Sovhooside vajaduste rahuldamiseks eraldati 1963. aastal 5,7 miljardit rubla (ligi 700 milj. rubla võrra rohkem kui 1962. aastal).

Partei ja valitsuse poolt rakendatud abinõude tulemusel on viimastel aastatel loomade arv kolhoosides ja sovhoosides kiiresti suurenenud. Nii tõusis üksnes veiste arv 1962. a. juulist kuni 1963. a. juulini 3 miljoni võrra, sealjuures lehmade arv 1,6 milj. võrra. Samal ajal tõusevad ja paranevad loomakasvatuses tootmise mahu ja produktiivsuse näitajad. Nii tõusis lihatoodang (eluskaalus) 5,8 milj. tonnilt 1953. aastal 9,2 milj. tonnini 1962. aastal. Vastavalt suurenes ka liha varumine (klambrates tapakaal) - 3,6 (2,1) milj. tonnilt (1953. a.) 7,2 (5,2) milj. tonnini (1962. a.).

Vaatamata suurtele saavutustele liha tootmises ja varumises, on seitseaastaku plaani 1965. a. näitajateni - toota liha tapakaalus vähemalt 16 milj. tonni ja varuda liha eluskaalus kuni 11 milj. tonni - veel üsna pikk tee.

Partei ja valitsus seadsid kolhooside ja sovhooside ette konkreetse ülesande: vallutada kõigepealt esimene kõrgendik liha tootmises, s.o. toota põllumaa 100 ha kohta 75 tsentne-

rit ja teiste kõlvikute iga 100 ha kohta 16 tsentnerit liha. Nendel majanditel aga, kes on saavutanud selle taseme, on tarvis minna teisele ja kolmandale etapile - toota põllumaa iga 100 ha kohta 100 ja 150 tsentnerit liha. Selliste, majanditele täiesti jõukohaste ülesannete lahendamine kindlustab seitseaastaku plaani täitmise juba liha tootmise teise etapi läbimise käigus.

Eesti NSV kui põllumajanduslikult loomakasvatussaaduste tootmisele spetsialiseerunud maa tootis kolhooside ja sovhooside liinis 1962. aastal liha umbes 60 000 tonni tapakaalus, s.o. ligi 2 korda rohkem kui 1958. aastal (vastav näitaja oli sel ajal 31 000 tonni). Liha varumine oli samadel aastatel kõigi kategooriate majandite kohta kokku vastavalt umbes 95 ja 46 tuhat tonni eluskaalus, mis annab nelja aastaga rohkem kui kahekordse tõusu. Vaatamata sellistele headele töötulemustele, ei ulatu liha tootmise tase Eesti NSV-s veel esimese etapi nõueteni - 1962. aastal tuli kolhoosidel ja sovhoosidel lihatoodangut 100 ha põllumaa kohta keskmiselt ainult 54,9 tsentnerit ja muude kõlvikute 100 ha kohta 11,7 tsentnerit. Sellest järeldub, et ka meie vabariigis on liha tootmise ja varumise edasine arendamine üks tähtsamaid põllumajanduslike ülesandeid.

2. Liha varumise organiseerimine.

Liha varutakse kolhoosidelt, sovhoosidelt, kolhoosnikutelt ja teistelt kodanikelt ning majanditelt. Varumises suureneb pidevalt sovhooside osatähtsus, ulatudes praegu üle 1/3 üldisest varumiskäibest. Kolhoosnikute ja teiste üksiktootjate osatähtsuse languse arvel suureneb ka kolhooside osatähtsus.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu kinnitab liha varumise aastaplaanid liiduvabariikidele. Nendesse plaanidesse on lülitatud nii riiklik kokkuost kolhoosidelt ja kolhoosnikutelt kui ka liha üleandmine sovhoosidelt. Liiduvabariikide ministrite nõukogud jaotavad liha varumise aastaplaanid kvartalite järgi.

Kvartaliplaanide koostamisel ja kinnitamisel lähtutakse loomade ja lindude sobivamatest realiseerimise aegadest, samuti liha tootmise tingimustest ja struktuurist. Nii antakse enamikus oblastitest liha varumise aastaplaani täitmiseks III kvartaliks 30 % ja IV kvartaliks 35 %. Mitmetes lihaloomade kasvatamise rajoonides laekub II kvartalis kuni 40 % ja III kvartalis kuni 60 % aastaplaanist. Mitteloomakasvatusrajoonides esineb loomaliha varumises järgmine pilt: I kv. - 20 %, II kv. - 15 %, III - kv. - 30 % ja IV kv. - 35 %. Sealiha varumises võib täheldada umbes sellist kvartalite vahet: I kv. - 30 %, II kv. - 15 %, III kv. - 15 % ja IV kv. - 40 %.

Kolhoosid võivad liha riikliku kokkuostu plaani täitmiseks anda ükskõik mis liiki loomi ja linde (veiseid, sigu, lambaid, kitsi, küülikuid, hanesid, kanu, parte jt.).

Liha põhiliseks varujaks on rahvamajanduse nõukogude süsteem oma liha- ja linnukombinaatide võrguga. Madala kaubatoodanguga rajoonides võtab liha varumisest riiklikesse fondidesse osa ka tarbijate kooperatsioon. Viimane teostab peale selle veel varumist oma vajaduste katteks kooperatiivses kaubanduses ja ühiskondlikus toitlustamises, kusjuures varutud saaduste eest tasutakse antud vabariigile või oblastile kehtestatud riiklikes kokkuostuhindades.

Loomi ja linde ostetakse kolhoosidelt, sovhoosidelt ja teistelt riiklikelt põllumajanduslikelt ettevõtetelt kokku kehtestatud korra kohaselt sõlmitavate kontraheerimislepingute alusel. Majandid kinnistatakse loomade ja lindude üleandmiseks kindlate varumispunktide külge järgmises korras:

a) antud oblasti, krai või autonoomse vabariigi territooriumil asuvate liha- ning linnukombinaatide ja varumisorganisatsioonide vastuvõtupunktide juurde kinnistatakse tootjad oblasti (krai) põllumajandussaaduste tootmise ja varumise valitsuste (autonoomses vabariigis - vastava ministeeriumi) poolt. Kinnistamine kooskõlastatakse rahvamajanduse nõukogudega ja varumisorganisatsioonidega, kusjuures arvestatakse territoriaalsete kolhoosi- ja sovhoositootmise valitsuste ettepanekuid;

b) oblastilise jaotuseta liiduvabariikides teostab kinnistamise vabariigi põllumajandussaaduste tootmise ja varumise ministeerium - kooskõlastatult rahvamajanduse nõukoguga ja arvestades varujate ning territoriaalsete kolhoosi- ja sovhoositootmise valitsuste ettepanekuid;

c) tootjaid võidakse kinnistada ka väljaspool antud vabariiki asuvate liha- ja linnukombinaatide juurde. Sel juhul teostab kinnistamist loomi või linde väljavedava vabariigi põllumajandussaaduste tootmise ja varumise ministeerium - kooskõlastatult nende rahvamajanduse nõukogudega, kellele alluvad loomi ja linde vastuvõtavad kombinaadid.

Kolhooside ja sovhooside kinnistamisel varumispunktide juurde püütakse võimalikult silmas pidada põhimõtet, et laieneksid otsesed sidemed tootjate ja liha töötlevate ettevõtete vahel. Sel juhul antakse loomad kolhoosidest ja sovhoosidest vahetult lihakombinaatide vastuvõtupunktidest ja välistatakse vahelülid - varumisorganisatsioonide baasid. Kinnistamisel tuleb arvestada ka vajadust juurutada laialdasemalt varujate praktikasse riigile antavate loomade väljavalimist kohapeal, tootjate juures. Selleks teostaksid vastuvõtjad väljasõite kolhoosidesse ja sovhoosidesse.

Vastuvõtupunktid, müüdavate loomade ja lindude hulk, kvaliteet ja üleandmise tähtajad määratakse kindlaks kontraherimislepingutega. Kolhoosidest ja sovhoosidest müüdavad loomad ja linnud, kui need ületavad lepingutes ettenähtud koguse, võetakse kontrahentide-varumispunktide poolt takistusteta vastu poolte vahel kooskõlastatud tähtaegadel ja lepingutes ettenähtud tingimustel.

Loomade kuhjumise ärahoidmiseks liha töötlemise ettevõtete juures ning nende eluskaalu ja tootumuse kadude vältimiseks töötlemise ootel on varumispunktid (incl. lihakombinaadid) ühelt poolt ja kolhoosid ning sovhoosid teiselt poolt kohustatud vähemalt kümme päeva enne iga kuu algust omavahel kooskõlastama loomade ja lindude üleandmise-vastuvõtmise kalendaarsed graafikud. Kooskõlastatud graafikule kirjutavad lepinguosalisel alla.

3. Loomade ja lindude saatmine.

Loomad ja linnud saadetakse kolhoosist või sovhoosist teele vastavate dokumentidega. Nendeks on:

- 1) kolhoosi (sovhoosi) poolt koostatud saateleht kolmes eksemplaris;
- 2) veterinaartunnistus (veterinaartõend);
- 3) vajaduse korral väljapraakimisakt;
- 4) nakkushaigustest tabatud loomade ja lindude puhul, keda on lubatud kasutada inimeste toiduks, samuti hädatapmistepuhul kolhoosides ja sovhoosides - veterinaarala eeskirjades ja juhendites nõutud tõendid.

Nendele või nendest kahele esimesele dokumendile võivad teel liituda, vastavalt saatmise viisile ja loomade liikumise teele, teekonnapäevik ja maudteedokumendid.

Saatelehes, mis koostatakse eraldi iga loomaliigi kohta, näidatakse loomade arv toitumuse järgi ja nende kaal, veistel aga peale selle veel sugu, vanusegrupp, värvus ja lipiku või põletusmärgi number. Saadetavate loomade ja lindude kaal tehakse majandis kindlaks mitte varem kui kolm tundi pärast viimast normaalset söötmist ja jootmist.

Saatelehele kirjutavad alla materiaalselt vastutavad isikud, kes andsid üle ja võtsid vastu loomad ja linnud nende suunamiseks sihtkohta; nendele lisavad oma allkirjad kolhoosi esimees (sovhoosi direktor) ja majandi vanemraamatupidaja.

Saatelehtedest (näidis - lk. 84) üks eksemplar, jääb majandile, kaks aga antakse vanemsaatja (karjaajaja) kätte. Vastuvõtupunktile määratud saatelehe eksemplar paigutatakse pitseeritud ümbrikusse. Saatelehe teine eksemplar tagastatakse kolhoosile või sovhoosile vastuvõtja märkustega pärast loomade üleandmist-vastuvõtmist varumispunktis.

Riigile müümiseks saadetavate loomade ja lindude iga partii kohta peab kolhoos või sovhoos esitama vormikohase veterinaarjärelevalve tunnistuse või tõendi. Selle esimeses osas näitab majand järelevaatuseks esitatud ja ärasaatmisele

kuuluvate loomade (lindude) liigi, arvu, veterinaarse järelevaatuse ning diagnostilise uurimise tulemused, kaitsesüstimid ja mõningad teised andmed. Tunnistuse teine osa on mõeldud veterinaarsete sissekannete tegemiseks loomade kontrollimisel maanteel või raudtee- ja veetranspordis (näidis - vorm nr. 1. lk. 86 - 87).

Loomade saatmiseks raudteel peab saatja (kolhoos, sovhoos, baas või kontor) vormistama nn. raudteel saadetud loomade liikumise teekonnapäeviku (näidis - vorm nr. 3C-4, lk. 88 - 89). Selles näidatakse lähte- ja sihtjaam, saatjad, andmeid saadetud loomade kohta (liik, arv, kaal, teised saatedokumendid, märmeid söödast ja inventarist), klausleid seoses materiaalse vastutuse ja instrueerimisega jt., mida kinnitatakse allkirjadega. Teekonnal täidetakse päevikust need osad, mis käsitlevad loomade veterinaarset ülevaatusel teel, jaamade märkusi loomade teel jootmise ja raudteejaamades kinnipidamise, samuti vagunite sunnitud lahtihaakimise, loomade väljalaadimise ja üleandmise kohta.

Juhul kui loomi suunatakse kolhoosi või sovhoosi poolt vastuvõtupunkti ajades, kusjuures loomad on teel üle ühe ööpäeva, tuleb ühe saatedokumendina kaasa anda nn. ajades või autodel saadetud loomade liikumise teekonnapäevik (näidis - tüüpvorm nr. 3C-5, lk. 90 - 91). Nimetatu on sisult üldjoontes analoogiline raudteevedudes kasutatava loomade liikumise teekonnapäevikuga, asendades sealjuures viimasele spetsiifilist ajades liikumise iseärasustega.

Nagu teekonnapäevikute näidiste sisust järeldub, on nende dokumentide peamisteks ülesanneteks vastutuse, sotsialistliku omandi kaitse, loomade ja lindude tervisliku seisukorra, jootmise ja toitlustamise eest hoolitsemine, samuti loomade ja lindude saatmisega seoses olevate kulude arvestuse ning aruandluse küsimuste lahendamine. Lahendused peavad peegelduma teekonnapäevikus.

Veterinaarsanitaar-
järelvalve
Vabariik _____
Krai (obl.) _____
Rajoon (linn) _____

Saadetakse välja loomi (linde)
väljastava koha veterinaarperso-
nali poolt ja esitatakse veteri-
naarkontrollile ajamisel mõõda
maanteid, pealelaadimisel, tran-
siitvedudel ja mahalaadimisel
raudteedel ja veeteedel.

tunnistust väljaandev asutus ja koht

VETERINAARTUNNISTUS NR. _____ Kuupäev _____ 196__ a.

Välja antud (kellele) _____
asutuse nimi, saatja perekonnanimi
selle kohta, et järelevaatuseks esitatud ja äraandmisele kuu-
luvad loomad (linnud) _____ koguses _____ pead (tükki)
loomade liik _____
väljuvad _____
sovhoosi, kolhoosi, loomade baasi, asustatud punkti
_____ ja on taudivabad.

Loomad (linnud) olid enne ärasaatmist _____ päeva veteri-
naarsel järelevaatusel ja diagnostilisel uurimisel:

- 1) tatitõbi _____
uurimise kuupäev ja meetodid _____
- 2) tuberkuloos _____
uurimise kuupäev ja meetodid _____
- 3) brutselloos _____
uurimise kuupäev ja meetodid _____
- 4) _____
uurimise kuupäev ja meetodid _____

Loomade (lindude) veterinaarsel järelevaatusel ja diag-
nostilisel uurimisel ning minu poolt enne ärasaatmist teostat-
tud ülevaatusel haigeid ega mingisuguste nakkushaiguste kaht-
lasi ei ole avastatud.

Kaitsesüstimisi on teostatud _____
missuguse halguse vastu,

millal, millisel meetodil

Loomad (linnud) saadetakse _____
lõppjaam, sadam, saabumiskoht

milleks _____
tapmiseks, nuumale, komplekteerimisele
ja lähuvad pealelaadimiseks kuni jaamani, sadamani _____
spetsifikatsiooniga nr. _____ välja antud "_____" _____
196__ a.

Veterinaararst _____

Pitser _____

allkiri (perekonnanimi kirjutada
loetavalt)

Märkused loomade veterinaarse ülevaatuse kohta

Veterinaarülevaatuspunktide nimetus	Kuu ja kuupäev	Loomade seisukord	Veterinaararsti (veterinaarvaksri) allkiri
-------------------------------------	----------------	-------------------	--

Vanemsaatja on kohustatud hiljemalt 2 jamaarvahet ette jootisipunkte hoitama seadetatvate loomade jootmiseks inventari ettevalmistamise suhtes.

Jamaa märkused loomade teel jootmise ja raudteejaamasdes kinnipidamise kohta

Jaama nimi	Saabusine aeg ja kuupäev	Valimise aeg ja kuupäev	Jaama märkus jootmise kohta	Kogu ühloni või üksikute loomade kinnipidamise kohta	Jaama tempel, jama-korrapidaja või kinnituskirja koostajate nimed ja ametid
------------	--------------------------	-------------------------	-----------------------------	--	---

Teel üksikute vagunite sunnitud lahtihaakimise, loomade väljalaadimise ja üleandmise

Jaama nimi	Vagunite ja raudtee saatelehtede nr.	Loomade liik	Väljalaadimise ja peade arv	Lahtihaagitud vagunite seade (numbrite ja sõnadega)	Kellele loomad üle antud	Allkiri
------------	--------------------------------------	--------------	-----------------------------	---	--------------------------	---------

ruupvora nr. 30-4 järg

Teel saadud sõbta

Valjastava punkti nimi	Sõbda nimetus	Tsentnerite arv	Saatelehtede nr.	Sihtijamama üle antud sõbta	Tsentnerite arv	Kviitungite nr.
------------------------	---------------	-----------------	------------------	-----------------------------	-----------------	-----------------

Loomad üle antud (kellele)

akti-arvestuse nr. _____ järgi " _____ " 196 _____ a.

Vanemsaatja _____ allkiri

Vanemsaatja märkuste jaoks _____

Rajoonikontor _____
 Oblast (krai) vabariik _____
 Tüüpvorm nr. 3C-5

AJADES VÕI AUTODEL SAADETUD LOOMADE LIIKUMISE TEEKONNAPÄEVIK NR. _____

Loomad on saadetud " _____ " _____ 196 ____ a. _____ kuni _____
 _____ km kaugusele. _____
 _____

Ärasaatmise aeg " _____ " _____ 196 ____ a. _____
 _____ ja ajajad _____
 _____
 _____
 _____
 _____

Loomade liik	Peade arv	Kaal kg-des ilma mahaarvestuseta mao ja soolte sisu arvel	Välja antud veterinaar-tunnistusi		Loomade saatelehtede kuupäev ja nr.
			kuupäev	nr.	

Ärasaatmisloko- stõda nime- tus	väljaandja nimi,	tsentnerite arv	saatelehtede nr.	Tööloomi ja invent. väljaantud	
				nimetus	kogus
				hobuseid härgi vankreid šambreid kirveid labidaid laternaid lüpsikuid kõit veterinaarapteeki	

Tüüpvorm nr. 30-5 järg
rbl. _____ kop. _____
summa _____

Saatjate toitlustamise ja tagasisõidu avanss _____ rbl. _____ kop. _____
sõnadega _____
sain. Vanemkarjaajaja _____
allkiri _____

Loomakarja valmistamiseks ette ja andsin üle vanemkarjaajajale, ajajaid inst-
ruerisin. _____
Baasi juhataja _____
allkiri _____

Loomade ajamise juhendiga ja vastutusega loomade arvu ja kaalu alalhoidu eest on tut-
vustatud. Juhendid kulgemise marsruudi, sõõda ja inventari kasutamise kohta on saadud. Ma-
teriaalse vastutuse loomade alalhoidu ja sihipärase üleandmise eest võtame endale:
Vanemkarjaajaja _____
allkiri _____
Karjaajajad _____
allkirjad _____

Valmisolek ajamiseks on kontrollitud, ajamine lubatud: _____
Kontori juhataja _____
allkiri _____
Vanemraamatupidaja _____
allkiri _____

Loomade kulgemise marsruut

Puhke- ja veterinaar-ülevaatuse punkti nimi	Saabus punkti kella- ja aeg	Lahkus punkti kuu ja kuupäev	Märkmeloomade haiva seisukorra akti kord	Loomade ülevaatuse kohta teel ülevaatuspunkti ülema ja veterinaararsti allkiri
---	-----------------------------	------------------------------	--	--

Jäetud loomi teele

Punkti nimi, kuhu loomad üle antud	Loomade liik	Peade arv	Kaal kg-des	Üleandmise põhjus	Akti nr. ja kuupäev	Ülema ja veterinaararsti allkiri
------------------------------------	--------------	-----------	-------------	-------------------	---------------------	----------------------------------

Loomad üle antud (kellele) _____ aktiarvestuse nr. _____ järgi " _____ " 196__ a.
Vanemkarjaajaja _____
allkiri _____

Loomad võtsin vastu: lihakombinaadi esindaja _____
ametikoht ja allkiri _____

4. Loomade ja lindude vastuvõtmine varumispunktis.

V a s t u v ö t u ü l d i n e k o r d . Lihaks varutakse mitmesugustel kaalutlustel alati elusloomi ja -linde. Kaalutlustest on põhilisemaks loomade ja lindude tapamajas tapmise suured eelised võrreldes tapmisega kolhoosis või sovhoosis (parem sanitaarrežiim, väiksem töökuulu, liha kvaliteedi kindlustatus, subproduktide korralikum ja täielikum kogumine jne.).

Liha- ja linnukombinaadid ning teised vastuvõtupunktid on kohustatud viivitamata pärast loomade ja lindude saabumist märkima saatetelehele nende k o h a l e s a a b u m i s e a j a . Saabumise ajaks loetakse:

a) raudteel kohaletoimetamise puhul - vagunite väljalaadimiseks etteandmise aega;

b) loomade kohaletoimetamisel ajades või autodega ettevõttesse (vastuvõtupunkti) jõudmise aega.

Saabunud loomade ja lindude kaalukadude ja toitumuse astme languse, samuti tootja esindajate ja transpordivahendite asjatu kinnihoidmise vältimiseks peab kohegiel pärast partii saabumist algama selle vastuvõtt, mis koosneb põhiliselt kolmest etapist: a) veterinaarsest läbivaatusest; b) toitumuse järgi sorteerimisest ja c) kaalumisest. Vastuvõtt peab toimuma lepingus ja graafikus ettenähtud tähtajal kahe tunni jooksul, arvates loomade saabumise momendist. Selle kahe tunni sisse ei loeta loomade ajamise aega raudteejaamast või sadamast kuni lihakombinaadini juhul, kui viimasel puudub haruraudtee loomade mahalaadimiseks. Vastuvõtu kellaaegade suhtes tuleb märkida, et raudteel kohaletoimetatud loomi ja linde võtavad varumispunktid vastu kogu ööpäev; graafiku järgi liha- ja linnukombinaatidesse ning teistesse vastuvõtupunktidesse aetud või autotranspordiga kohaletoimetatud loomad ja linnud tuleb vastu võtta samal päeval, kui nad saabusid, mitte hiljem kui tund aega enne ettevõtte või vastuvõtupunkti tööaja lõppu.

Vagunitega, autodega ja teiste transpordivahenditega saabunud loomad ja linnud laaditakse maha varumispunkti jõududega, kuid tingimata loomi saatva majandi saatja osavõtul. Raudteedokumendid vormistab vastuvõtja.

Loomade ja lindude vastuvõtu lõpetamisel peab varumispunkt viibimata märkima saatelehele vastuvõtu lõpetamise aja. Vastuvõtu lõpuks loetakse loomade ja lindude kaalumise lõpetamise aega.

Loomade ja lindude vastuvõtu korda reguleerivad juhendid näevad ette ka tähelepanu pööramist saatjate teenindamisele. Nii on liha- ja linnukombinaadid kohustatud:

a) andma koos loomade ja lindudega saabunud saatjatele ja ajajatele kasutada vastavad ruumid ja voodivarustuse õõbimiseks ning puhkamiseks omahinnaga, kuid mitte üle 50 kopika inimese kohta ööpäevas;

b) kogu ööpäeva jooksul tagama saatjatele ja ajajatele keedetud vee saamise, samuti võimaldama puhveti ja söökla kasutamist ettevõtte töolistega ühistel alustel.

Poolte vastutus loomade ja lindude riikliku kokkuostu arvel müümise-vastuvõtmise kohustuste täitmata jätmise eest määratakse kindlaks kontraheerimislepingutega.

V e t e r i n a a r n e v a s t u v õ t t . Varumispunkti toodud loomad ja linnud vaadatakse vastavalt eeskirjadele veterinaarselt läbi. Samaaegselt kontrollitakse vajalike saatedokumentide olemasolu. Juhul, kui partii on kohale toimetatud ilma veterinaartunnistusest või -tõendita või kui tegelik loomade arv ei vasta veterinaartunnistuses märgitule, suunatakse kogu loomade partii veterinaararsti poolt kuni kolmeks päevaks karantiini - loomade veterinaarse seisundi ja arvuliste erinevuste selgitamiseks. Loomade hooldamise kuulud karantiinis tasub kolhoos või sovhoos lihakombinaadi või muu varuva organi tootmis-finantsplaanis ettenähtud normide järgi. Karantiini suunatavate loomade kaal ja toitumus määratakse muidugi pärast karantiini lõppu.

Veterinaarse järelevaatuse käigus kontrollitakse, kas ei ole partiis loomi, keda kindlasti varumise korras realiseeri-

da, s.o. lihaloomadena müüa ei tohi: tiineid lehmi, uttesid ja emiseid tiinuse teisel poolel. Nende müük-ost riikliku varumisplaani katteks võib erandina toimuda ainult tootva majandi väljapraakimisakti olemasolu korral. Nimetatud dokumendile peab olema alla kirjutatud majandi juhataja, veterinaartöötaja ja zootehnik või majandit teenindav veterinaarvõrgu spetsialist ja kinnituse andnud territoriaalne tootmisvalitsus.

Vastuvõtu esimesel etapil selgitatakse ka, kas üleantavatel peen-, poolpeen- ja pooljämevillaga lammastel on villa pikkus pärast pügamist üle 1 sm ja jämevillastel - üle 2,5 sm. Vastasel juhul võib varumispunkt neid vastu võtta ainult siis, kui on olemas väljaprakeerimisakt.

L o o m a d e t o i t u m u s . Pärast veterinaarset järelevaatust sorteeritakse veised, sead, lambad ja küülikud toitumuse järgi. Aluseks võetakse standard, lindude puhul aga vabariiklikud tehnilised tingimused. Toitumuse astmest oleneb looma või linnu eluskaalu kilogrammi hind, mistõttu on seda vaja õigesti määrata.

Loomade juures eristatakse standardites järgmisi toitumuse astmeid (klambrites 1963. a. ENSV kolhoosidele makstud hinnad):

1) veised:

- a) kõrge toitumusega (eluskaalu ühe tsentneri hind 110.- rbl.);
- b) keskmise toitumusega (eluskaalu ühe tsentneri hind 92.- rbl.);
- c) alla keskmise toitumusega (eluskaalu ühe tsentneri hind 69.- rbl.);
- d) I kategooria härjad (makstakse kõrge toitumusega veiste hind);
- e) II kategooria härjad (makstakse keskmise toitumusega veiste hind);
- f) I kategooria vasikad (makstakse keskmise toitumusega veiste hind);
- g) II kategooria vasikad (makstakse alla keskmise toitumusega veiste hind);

h) madalakonditsioonilised (lahjad, mittestandardised) veised (makstakse 20 % vähem kui alla keskmise toitumusega veisest);

2) sead:

- a) peekon ja rasvasead (eluskaalu ühe ts hind 130.- rbl.);
- b) lihasead (eluskaalu ühe ts hind 110.- rbl.);
- c) mittestandardised sead (lihasea hinnast 20 % madalam);
- d) pörsad eluskaaluga kuni 6 kg (1,50 rubla eluskaalu kg);
- e) " " 6 kuni 20 kg (lihasea hinnast 20 % madalam);

3) lambad (kaaluga 16 kg ja rohkem, kelle vill- või poolvill-kate vastab karus- või kasuknaha standardile):

- a) kõrge toitumusega (eluskaalu ühe ts hind 109.- rbl.);
- b) keskmise " (eluskaalu ühe ts hind 78.- rbl.);
- c) alla keskmise toitumusega (eluskaalu ühe ts. hind 63.- rbl.).

Ülalnimetatud tingimustele mittevastavad lambad rühmitatakse toitumuselt samuti kolme gruppi, kuid hinnad on siin veidi madalamad. Romaanovi tõugu lammaste riiklikul kokkusoitul makstakse kolhoosidele ja kolhoosnikutele karusnahalamba hind pluss täiendavalt 80 % vastava kvaliteediga lambakarusnahale kehtivast kokkuostuhinnast.

Madalama konditsiooniga (mittestandardsete) lammaste eest makstakse 20 % vähem kui alla keskmise nuumsusega lammaste puhul.

Kitsede suhtes on kehtestatud lammastega analoogiliselt neli toitumusastet - kõrgema, keskmise ja alla keskmise toitumusega ja mittestandardised loomad.

Küülikute juures esineb kaks kategooriat - I ja II.

Eluskodulindude osas eristatakse viit liigilist gruppi (kanapojad, kanad, kalkunid, pardid, haned), igas nendest on kaks nuumsuse kategooriat nagu küülikutegi puhul (lindude nuumsuse kategooria tunnused - vt. ETTT 892-63 lk. 96-97.

Põllumajandusliku ettevõtte esindaja nõudmisel peab vastuvõtja esitama tutvumiseks lindude ja loomade toitumuse astet määravad GOST-id ja vabariiklikud tehnilised tingimused.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riiklik Plaanikomisjon	Vabariiklikud tehnilised tingimused	ENSV VTT 892-63 ENSV VTT 892-61 asemel
	Elus kodulinnud	Grupp S 78

1. Käesolevad tehnilised tingimused kehtivad iga liiki elus kodulindude (kanade, kalkunite, partide, hanede) kohta, keda võetakse vastu iga liiki üleandjatelt ja antakse üle lihakombinaatidele.

2. Vastuvõtmisele kuuluvad terved linnud, kelle tervislik seisund vastab veterinaarprofülaktika nõuetele ja kes laekuvad nakkushaigusvabadelt aladelt.

3. Traumaatiliste vigastustega (murdunud ja nihestunud jalgadega või tiibadega), paistetega, mädanikuga, verevalumitega ja sulgivaid linde tapmiseks vastu ei võeta.

4. Olenevalt liigist ja vanusest jagunevad kodulinnud järgmistesse gruppidesse:

- a) kanapojad,
- b) kanad,
- c) kalkunid,
- d) pardid,
- e) haned.

5. Varutavate ja üleantavate lindude eluskaal (peale seedetrakti sisu mahaarvamist eluskaalust) peab olema vähemalt:

kanapoegadel	0,5 kg
kanadel	0,8 "
kalkunitel	2,0 "
partidel	1,0 "
hanedel	3,0 "

6. Linnud peavad vastama nõuetele, mis ei ole madalamad tabelis toodud nõuetest.

Esitatud Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu poolt	Kinnitatud Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 18. septembril 1963. aastal	Kehtestamise aeg 1. oktoober 1963. aasta
--	--	---

Elus kodulinnud		ENSV VTT 892-63
Linnuliik	Kehaosad rammususe määramiseks	Iseloomustus
Kanapojad, kanad, kalkunid	Rind	Rinnalihased hästi või rahuldavalt arenenud. Rinnaluul on kompimisel selgesti tunda lihaskoe kiht. Rinna kuju ümar või nurgeline
	Häbemeluud	Häbemeluude otsad kompimisel ümarad, kaetud nahaaluse rasvakihiga või teravad; täiesti rahuldavalt arenenud lihaskoe puhul võib nahaalune rasv puududa
Haned, pardid	Puusad	Nahaaluse rasva riba puusadel võib olla või puududa
	Selg	Nahavärvus valge või kollakas. On lubatud punakas nahavärvus
	Rind	Rinnalihased hästi või rahuldavalt arenenud. Rinna kuju ümar või nurgeline. Rinnaluul on kompimisel selgesti tunda lihaskoe kiht
	Tiibadealune kehaosa	Kompimisel on hanedel tiibade all nõrgalt tunda ümara kujuga rasvaladestusi. Partidel võib tiibadealuseid rasvaladestusi kompimisel mitte tunda

7. Linnud, kes ei vasta rammususe nõuetele, kuuluvad mittestandardsete hulka.

Mittestandardsete lindude välised põhitunnused on järgmised: teravalt esileulatuv rinnaluu, halvasti arenenud lihaskude, mida rinnaluud kompides on raske eraldada; nahavärvus punane sinaka varjundiga või tumepunane.

8. Vaidlused lindude rammususe määramisel, mis võivad tekkida nende vastuvõtmisel, lahendatakse üldarvust 10 % lindude kontrolltapmisega, lindude lihakehade rammusust määratakse sel juhul vastavalt ENSV VTT 638-61 nõuetele.

Loomade ja lindude toitumuse määramisel võib tekkida lahkkelisid. Need lahendatakse:

a) liha- ja linnukombinaatides - nende loomade kontrolltapmisega, kelle kohta lahkkelid tekkisid;

b) muudes vastuvõtupunktides - territoriaalsete kolhoosi- ja sovhoositootmise (või sovhoosi- ja kolhoositootmise) valitsuste esindajate poolt.

Vaidluste lahendamiseks vajalik loomade kontrolltapmine toimub ettevõttes esimeses järjekorras (s.o. enne teiste loomade tapmist), kuid hiljemalt järgmise tööpäeva algul ja kindlasti kolhoosi või sovhoosi esindaja juuresolekul. Loomade kontrolltapmise aja peab vastuvõtja loomi müüva majandi esindajale õigeaegselt teatama. Kui viimane ei ilmu kontrolltapmisele, siis tehakse aktile vastav märkus ja toitumuse määrab liha- (linnu-) kombinaadi tootmis-veterinaarkontrolli osakonna töötaja, kelle otsus on lõplik.

Kontrolltapmisele suunatud loomade ja lindude toitumuse tehakse kindlaks pärast tapmist saadud liha kvaliteedi alusel, mida omakorda hinnatakse vastavalt GOST-ides ja vabariiklikes tehnilistes tingimustes toodud iseloomustustele kontrolltapmisega saadud liha kohta. Peki paksuse mõtmisel sigade määramiseks ühte või teise toitumuse kategooriasse võetakse arvesse ka naha mahavõtmisel kaasarebitud pekk.

Kui vaidlus tekkis mitte liha- või linnukombinaadis, vaid muus vastuvõtupunktis ja selle lahendamisest võttis osa tootmisvalitsuse esindaja, võib esineda juhus, et üks või teine pool pole nõus nimetatud arbiteri otsusega. Sellises olukorras tuleb vaidlusalusel loomad vastu võtta kaaluliselt ja siis varuja poolt edasi saata kontrolltapmisele ligemasse liha- või linnukombinaati, kusjuures kolhoosi või sovhoosi esindaja sõidab loomadega kaasa. Kontrolltapmisega seotud kulud tasub vaidluse kaotanud pool.

L o o m a d e k a a l u m i n e . Pärast loomade või lindude toitumuse kategooria selgitamist järgneb vastuvõtu kolmas etapp - kaalumine.

Toitumuse järgi sorteeritud loomad ja linnud kaalutakse

partiidenä. Selleks tööks võib kasutada ainult täiesti korras ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Standardite, Mõõtude ja Mõõduriistade Komitee aegumata templiga varustatud kaalusid.

Enne loomade ja lindude kaalumist on vastuvõtja kohustatud puhastama kaalu platvormi porist ja sõnnikust ning üleandja juuresolekul kontrollima kaalude töötamise õigsust. Üleandja omalt poolt peab loomad andma kaalumisele puhtaina (sõnnikukorpadeta nahal); vastasel juhul on vastuvõtjal õigus maha arvata kuni üks protsent iga puhastamata looma eluskaalust.

Kui kolhoosi või sovhoosi esindaja soovib loomi teistkordselt kaaluda, siis tuleb seda viivitamatult teha, kusjuures sel juhul võetakse loomad vastu teistkordse kaalumise tulemuste järgi.

Kaalumise lõpetamiseni ja kõigi loomade kaalupartiide kokkuvõtmiseni ei tohi vastuvõtja segi ajada kaalutud loomi kaalumistega või teistkordselt kaalutuid ainult esimest korda kaalututega. Kui loomad enne teistkordset kaalumist lähevad varem vastuvõetutega segi vastuvõtja süü tõttu, siis tuleb loomad vastu võtta saatelohel märgitud kaaluga. Juhtub aga segimine kolhoosi või sovhoosi esindaja süü läbi, siis toimub vastuvõtmise esimese kaalumise andmete alusel.

Varumispunktid arvestavad loomade ja lindude vastuvõtmisel nende tegelikust eluskaalust maha 3 protsenti mao ja soolte sisu arvel. Sellest üldisest korrast on aga erandeid:

- 1) autotranspordiga 50 kuni 100 km kauguselt kohaletõimetatud loomadelt arvestatakse maha ainult 1,5 protsenti;
- 2) kui loomad ja linnud saabuvad autotranspordiga kaugemalt kui 100 km, siis võetakse nad vastu ilma mahaarvestuseta;
- 3) iga vastuvõetuga viivitatud tunni eest, s.o. iga nimeetatud ajaühiku eest üle kahe tunni, mis on normeeritud vastuvõtuaajaks, vähendatakse 3-protsendilist mahaarvestust 0,5 protsendi võrra.

Loomi võidakse vastu võtta ka kaalumata ja nimelt: kui graafikukohaselt kohalesaabunud loomade vastuvõtmise viibib

kauem allpool töödud tähtaegadest ja loomi viivituse ajal ei sõõdeta, siis võetakse nad vastu loomade saatelehel märgitud kaaluga, kuid vastavalt tegelikule toitumusele:

- a) üle kaheksa tunni - kohale toimetatud raudteel, veetranspordiga või ajades; autotranspordiga kuni 50 km kauguselt saabumisel;
- b) üle viie tunni - saabumisel autotranspordiga 50 kuni 100 km kauguselt;
- c) üle kahe tunni - autotranspordiga üle 100 km kauguselt ja linnud ning küülikud pagasiga saabumisel.

Juhul aga, kui vastuvõtja pole nõus loomi vastu võtma saatelehel näidatud kaaluga, on varumispunktil õigus panna need loomad õöpäevasele puhkusele, söötes ja jootes neid vastavalt normidele. Kolm tundi pärast viimast söötmist ja jootmist alustatakse antud loomade partii üleandmist-vastuvõtmist majandi esindaja osavõtul ning tehakse mahaarvestus üldisel alusel (mää ja soolte sisu arvel 3 %).

Loomade ja lindude ülalpidamiskulud kannab sel juhul varumispunkt.

Iga vastuvõetud loomade ja lindude partii kohta antakse üleandjale kaaluakti ärakiri. Kaaluaktile mõlema poole poolt allkirja andmise momendist loetakse loomade ja lindude partii vastuvõetuks ning üleandja (kolhoos, sovhoos) ei kannu edaspidi üleantud loomade ja lindude eest enam mingisugust vastutust.

Loomade ja lindude suhtes on kehtestatud eluskaalu miinimumnorme. Nii on see veistel 130 kg, lammastel ja kitsedel - 16 kg, hanedel - 3 kg, kalkunitel - 2 kg, kanadel - 0,8 kg, kanapogadel - 0,5 kg, partidel - 1,0 kg, kodujänestel - 1,4 kg.

Kaalulistest ja toitumuslikest konditsioonidest kõrvalkalduvate loomade ja lindude vastuvõtmist võib teostada ainult liiduvabariigi ministrite nõukogu loal.

Peale elusloomade ja -lindude võtavad varumispunktid erandkorras vastu ka liha. Sellised erandid tulenevad eeskätt hädatapmisest. Inimeste toiduks kõlblik hädatapetud

loomade liha tuakse kolhoosidest ja sovhoosidest kohale ja võetakse vahetult lihakombinaatides vastu NSV Liidu Põllumajanduse Ministeeriumi veterinaarala eeskirjades ja juhendites ettenähtud korras. Selle korra juurde kuulub ka liha saatmine varumispunkti veterinaartunnistusega vorm nr. 2 (näidis - lk. 102-103). Vastuvõetud liha loetakse riikliku kokkuostu plaani täitmiseks ümberarvestatult eluskaalule kokkuostu ja üleandmise hinnakirjades kehtestatud koefitsientide järgi:

Liha liik	koefitsient
Veiseliha, kõrgem nuumsus	1,65
" , keskmine nuumsus	1,75
" , alla keskmise nuumsuse	1,82
Lamba- ja kitseliha, kõrgem nuumsus	1,55
" " , keskmine nuumsus	1,68
" " , alla keskmise nuumsuse	1,78
Sealiha, taine (lihasead)	1,40
" , peekon ja rasvane	1,35
Linnuliha (ilma sisikonnata):	
kanad ja kanapojad	1,18
pardid, haned ja kalkunid	1,20

A r v e l d u s . Loomade, lindude ja liha vastuvõtt vormistatakse müüja ja ostja poolt allakirjutatud vastuvõtukviitungiga, mis on ainsaks arveldusdokumendiks. Kolhoosidelt ja sovhoosidelt ostetud loomade ja lindude vastuvõtukviitungi näidis on toodud lk. 106, kolhoosnikelt, töolistelt ja teenistujatelt ostetud loomade ja lindude vastuvõtukviitungi näidis on lk. 107 .

Varumispunktid maksavad loomade, lindude ja liha eest kolhoosidele tsonaalsete kokkuostuhindade, sovhoosidele ja teistele põllumajanduslikele ettevõtetele aga antud piirkonnas kehtestatud üleandmishindade alusel. Samaaegselt vastuvõetud loomade, lindude ja liha eest maksimisega tasutakse kolhoosidele ja sovhoosidele ka nende veo eest.

NSV Liidu Põllumajanduse
Ministeerium

Veterinaar-sanitaar-
järelevalve

Vabariik _____
Krai (obl.) _____
Rajoon (linn) _____

V o r m nr. 2
Antakse välja veterinaarpersonalil
poolt lihasaaduste varumise koh-
tades nende ärasaatmisel ja esi-
tatakse veterinaar-sanitaarkontrol-
lile maanteedel, raudteedel ja
veeteedel.

_____ tunnistust väljaandev asutus ja koht

VETERINAARTUNNISTUS NR. _____

Kuupäev "____" _____ 196__ a.

Välja antud (kellele) _____
asutuse nimi,

_____ vastutava saatja perekonna-, ees- ja isanimi
selle kohta, et järelevalvatuks esitatud ja ärasaatmisele
kuuluvad lihasaadused _____
saaduse liik: loomaliha, hobuseliha,

_____ sealiha, lambaliha, vasikaliha, linnud, ulukiliha jm.
_____ konserveeritult
_____ konserveerimise liik: värske, külmutatud,
_____ kohta (keret) _____ pool keret
_____ soolatud, suitsutatud _____ arv
_____ osa, kokku kaaluga _____ kg, saadetakse _____
_____ tapamaja, tapapunkti, peekonivabriku, lihakombinaadi, külmhoone

_____ jt. nimi .

Loomad (linnud) vaadati enne tapmist veterinaar-sanitaar-
selt üle. Hobused enne tapmist malleiniseeriti. Sealihast
uuriti trihhinelloosi _____ .

Saadustel halvavaliteedilisuse ja riknemise tunnuseid
ei avastatud.

Sealiha, linnud ja muud on pakitud _____
vajaliku hoolikusega. _____ pakkimise liik

Lihasaadused saadetakse _____
_____ sihtjaam, -sadam ja saatekoht
ja kulgevad pealelaadimiseks _____ jaamani (sa-
damani) spetsifikatsiooniga nr. _____ "____" _____ 196__ a.

Veterinaararst _____
_____ allkiri perekonnanimi kirjut. loeta-
valt.

(vorm nr. 2 järg)

Märkused lihasaaduste veterinaarse ülevaatuse kohta teel.

1. Maanteedel.

Ülevaatuspunkti nimi	Kuu-päev	Üle vaadatud Lihasaaduste liik ja konserveerimise viis	Pakendi liik ja selle korraldus	Kohtade arv ja kaal, mis on ära võetud kui mittekvaliteetsed või riknenud	Kohtade arv ja kaal, mis on lubatud edasi saatmisele	Veterinaararsti allkiri ja pits		
1	2	3	4	5	6	7	8	9

2. Raudteedel ja veeteedel.

Ülevaatuspunkti nimi ja kuupäev	Pealelaadimine - P, väljaladamine - V, transiit - T	Vagunite nr., nendede puhastamine ja laevade nimed	Saatelehte nr. ja kuupäevad	Ule vaadatud Lihasaaduste arv ja kaal	Kohade arv ja kaal	Plommi-templite ole-masolu	Paken-di liik ja selle korraldus	Kohtade arv ja kaal, mis on ära võetud kui mittekvaliteetsed või riknenud	Kohtade arv ja kaal, mis on lubatud edasi saatmisele	Veterinaararsti allkiri ja pits
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Tasumine sotsialistlikele majanditele toimub summade ülekanndamise teel jooksvale arvele harilikult järgmisel päeval pärast vastuvõtmist, kuid mitte harvem kui üks kord viie päeva jooksul. Kolhoosnikutele ja teistele kodanikele tasutakse alati kohemakstavas sularahas.

Kontraheerimislepingute alusel kolhoosidele antud avansi hakatakse kustutama alates 1. juunist. Avansi arvel peetakse kinni 60 % partii maksumusest kuni liha tootmiseks antud avansi täieliku kustutamiseni.

5. Metslinnuliha varumine.

Metslinnuliha varumine on kohati küllaltki olulise tähtsusega eriti Vene NFSV põhja, Siberi ja Kaug-Ida oblastites. Peamiselt varutakse tetrede, metsiste, põldpüüde, faasanite ja rabakanade liha. Nimetatud saadustel on silmapaistev koht mitte ainult sise-, vaid ka välisturul (Prantsusmaal, Rootsis ja mujal).

Metslinnuliha varumine kuulub tarbijate kooperatsiooni süsteemi ülesannetesse, varutud liha aga läheb riigi fondidesse. Vene NFSV-s annab varumise plaanilised ülesanded oblastitele, kraidele ja autonoomsetele vabariikidele Vene NFSV Ministrite Nõukogu. Oblastite ja kraide TSN täitevkomiteed ja autonoomsete vabariikide ministrite nõukogud kinnitavad omakorda varumisplaanid rajoonidele. Metslinnuliha peamistés varumisrajoonides lülitatakse selle varumise ülesanne kolhooside tootmisplaani, kusjuures varumist teostatakse tarbijate kooperatsiooni rajoonide varumiskontorite ja kolhooside vahel sõlmitavate lepingute alusel. Kolhooside poolt on konkreetseteks lepinguosalisteks jahimeeste brigadiid ja üksikud jahimehed.

Kokkuostu teostatakse kindlates riikliku kokkuostu hindades, mis on diferentseeritud linnuliikide ja -sortide kohta.

Näiteks makstakse kekkuostul (rbl. tk.) :

	I sort	II sort
põldpüüdest	0,60	0,55
tetredest	1,50	1,40
isametsistest	2,50	2,40
emametsistest	2,10	2,00
faasanitest	1,50	1,40

Jahti metslindudele peetakse kahes põhivariandis - püs-sidega ja peamiselt automaatselt töötavate püünistega. Püünistega jahile omistatakse tulistamisega võrreldes suuremaid eeliseid: a) liha läheb tavaliselt esimesse sorti (tulistamisega aga teise); b) jahiga saavad tegelda ka invaliidid, vana-d, erilise osavuse ja väljaõppeta isikud.

Metslindude liha varumisel on jahimehi vaja juhendada, kuidas linde kohe peale tapmist esmaselt töödelda, s.o. üle-andmiseks ette valmistada. See toimub järgmiselt: roogitud linnu pea asetatakse tiiva alla ja surutakse tiivad tugevas-ti vastu keha; jalad peavad olema kergelt välja venitatud sa-ba suunas, kuid nii, et need ei oleks sabast pikemad; suled tuleb lumest ja verest puhastada ja siluda.

Esimesse sorti kuuluvad tapetud linnud, mis on värskelt külmutatud, tumenemata lihaga, tulistamisest rikkumata, sile-da välimusega, puhta ja tugeva sulestikuga, kuivamata kaela-ga, korraliku sabaaluse sulestikuga.

Teise sordi juures tehakse ülaltoodud nõudmistest teatud kergemaid järeleandmisi. Teise sordi nõudmistele mittevasta-vad tapetud linnud loetakse praagiks ega kuulu vastuvõtmise-le.

Varumisplaanide täitmise kindlustamiseks peavad tarbija-te kooperatsiooni varumiskontorid ja kooperatiivid hoolitse-ma hea ja mitmekülgse informatsiooni eest ja organiseerima tapetud lindude vastuvõtmist kogu jaevõrgus. Jahimehi tuleb korralikult varustada jahitarvete ja teiduainetega püügirat-kedel viibimiseks. Varumispunktides olgu piisavalt taarat ja pakkepaberit. Tapetud metslindude saatmine varumispunktidest kuni linnukombinaatideni ja kaubanduslike hulgibaasideni teimu-gu külmutusseadmetes. Transportimiseks kasutatagu vajaduse korral lennukeid.

NSV Liit

_____ oblast, kral, vabariik

_____ rajoon

_____ organisatsioon

_____ vastuvõtupunkt, varumis-
 kontor

_____ Looma müüja

_____ Müüja aadress

SEERIA

Vastuvõtukviitung nr.

loomade, lindude ja küülikute kokkuos-
 taks kolhoosnike, tölliste, teenistujate
 ja telste kodanlike majanditest.

" " _____ 196 ____ a.

_____ Loomade liik

_____ märkida täielik perekonna-, ees- ja isanimi

_____ märkida ära küla, külanõukogu, administratiivrajoon

Jrk. nr.	Eluskaal kg	Hind	Vanuse grupp	Sugu ja värvus	Toitumus	Peade arv	Summa
	enne pärast mahaarvestamist mao ja soolte sisu arvel						

Peade arv _____

_____ sõnadega

Kaal pärast mahaarvestamist mao ja
 soolte sisu arvel _____

_____ sõnadega

Andsin loomad üle _____

_____ allkiri

Võtsin loomad vastu _____

_____ allkiri

Pitser _____

Kokku _____

Juurdemaks küülikunahkade eest _____

Kokku väljamaks _____

_____ sõnadega

_____ arvudega

Raha maksin _____

_____ allkiri

Võtsin raha vastu _____

_____ allkiri

Vanemasamatupidaja _____

_____ allkiri

Linnud pakitakse standardkastidesse, mille sisemõõtmed on: pikkus 84 sm, laius 48 sm ja kõrgus 31 sm. Kast mahutab, olenevalt linnu liigist, teatud kindla arvu ühikuid (põldpüüsid 120 tk., tetri 40, metsiseid 16 jne.). Linnud pakitakse kasti täpsete ridadena, fileega ülespoole. Ühes kastis ei tohi olla erinevat liiki ja sorti linde. Kategooriliselt on keelatud vedada või hoida tapetud metslinde spetsiifiliste lõhnadega kaupade (petrooleumi, bensiini jt.) läheduses.

6. t e e m a .

PIIMA VARUMINE.

1. Piima tootmise ja varumise tähtsusest.

Piim ja piimasaadused on elanikkonnale hindamatult tähtsateks toiduasineteks. Partei ja valitsuse tegevust nende tootmise ja varumise suurendamiseks iseloomustab täpselt samasugune hool ja mure elanikkonna materiaalse heaolu tõstmise eest, nagu märkisime liha tootmise ja varumise käsitluses.

Meie kesksete organite poolt soovitatud ja rakendatud abinõude tulemusel on piima tootmises ja varumises saavutatud viimastel aastatel märkimisväärset tõusu. Nii oli piimatoodang 1953. aastal 36,5 milj. tonni, 1962. aastal aga 64 milj. tonni, s.o. umbes 80 % rohkem. Või tootmise näitajad olid vastavalt 497 tuh. ja 950 tuh. tonni. Veelgi hoogsam tõus oli piima varumises. Kui 1953. aastal varuti 10,6 milj. tonni, siis 1962. aastal ulatus piima riikliku kokkuostu näitaja juba 29,2 milj. tonnini, mis annab üle 2,7-kordse tõusu.

Vaatamata suurtele edusammudele, ei tunnista partei ja

valitsus saavutusi piima tootmises ning varumises veel küllaldasteks. Sellest tulenevalt on tõsisaid ja lahendamist ootavaid probleeme eeskätt lehmade arvu ja keskmise piimatoodangu tõstmises, samuti söödabaasi edasises tugevdamises. Ligema paari-kolme aasta jooksul peab areng olema eelmiste aastatega võrreldes veelgi kiirem, sest 1965. aastaks antud kontrollarvud nõuavad piima tootmist 100-105 milj. tonni, varumist aga üle 40 milj. tonni.

Eesti NSV-s on põllumajanduslikus tootmises ning kaubatoodangus esikohal piim. Seetõttu huvitab piima tootmine ja varumine eriti meie vabariigi varumis- ja kaubandusala töötajaid.

Nagu märgiti põllumajandustöötajate ülevabariigilisel nõupidamisel 1963. a. aprillis, on lehmade arvu suurendamine Eesti NSV-s edenenud tagasihoidlikult. Ajavahemikus 1953. aastast 1962. aastani tõusis lehmade arv 45 protsenti ehk keskmiselt 5 protsenti aastas. Sellist tempot loetakse aeglaseks. Praegu on kolhoosides ja sovhoosides iga 100 hektari põllumajandusliku maa kohta keskmiselt 20,4 veist, neist 10,7 lehma. Karjandusele ning piimandusele spetsialiseerunud vabariigina peaks meil aga mõne aasta pärast olema iga 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 65 - 70 veist, nendest 25 - 30 lehma. Seega peab veiste ning lehmade arvu kasvutempo ligematel aastatel üsna järsult tõusma.

Piima väljalüps ühelt lehmalt suurenes kõigis majanduskategooriates 2097 kilogrammilt 1953. aastal 2566 kilogrammile 1962. aastal ehk 22 protsenti, kolhoosides koguni 45 protsenti. Ent ka nende näitajate osas ei luba meie juhtivad organid tekkida rahulolumeeleolusid, sest võimalusi märksa paremate saavutamiseks on olemas.

Eeltoodust järeldub, et kuigi piimatoodang on ajavahemikul 1953 - 1962. a. meie kolhoosides ja sovhoosides suurenenud keskmiselt 6 protsenti aastas, pole selline arengutempo veel küllaldane. Samuti tuleb hinnata piima tootmise ja varumise näitajaid käesoleva seitseaastaku esimestest aastatest: tootmine kolhoosides ja sovhoosides 1958. a. 363 tuh. tonni, 1962. a. - umbes 478 tuh. tonni (suurenemine

32 %), varumine kõigi kategooriate majandest kokku 1958. a. 430 tuh. tonni, 1962. a. - umbes 550 tuh. tonni (28 % rohkem).

1963. a. kohta on ülesanne müüa riigile 625 tuh. tonni piima, suurendada piima kogutoodangut 18 ja lehmade arvu 8 protsenti ning saada igalt lehmalt vähemalt 2600 kg piima. Nende kohustuste realiseerimine nõuab kõigilt põllumajandustöötajailt suuri jõupingutusi ning iga kolhoosi ja sovhoosi võimaluste ja reservide täielikku kasutamist.

2. Piima varumise organiseerimine.

Piima riikliku kokkuostu üleliidulise plaani, sealjuures plaanid eraldi igale liiduvabariigile, kinnitab NSV Liidu Ministrite Nõukogu. Liiduvabariikide ministrite nõukogud jaotavad varumise aastaplaani kvartalite järgi. Kvartaliplaanide koostamisel võetakse arvesse tootmise iseärasusi. Nii laekub enamikus rajoonides piima varumise aastaplaani täitmiseks II ja III kvartalis kummaski umbes 40 %. Brandeiks peavad olema suurte linnade lähedased rajoonid, kes on spetsialiseerunud kõõgiviljandusele ja piimandusele. Nendelt nõutakse terava hooajalisuse likvideerimist piima tootmises ja linnade võimalikult ühtlast aastaringset varustamist rõõsa piimaga.

Piima varutakse kolhoosidelt, sovhoosidelt ja teistelt sotsialistlikelt põllumajanduslikelt ettevõtetelt, samuti kolhoosnikutelt, töelistelt ja teenistujatelt. Kolhoosidelt ja sovhoosidelt toimub varumine kontraheerimislepingute alusel, s.o. nendele antakse konkreetset müügiülesanded riikliku varumisplaani täitmiseks.

Piima põhilisteks varujateks on rahvamajanduse nõukogude süsteemi piimatööstused ja koorejaamad. Madala kaubatoodanguga rajoonides võivad piima varujaiks riiklikku fondi olla tarbijate kooperatsiooni süsteemi organisatsioonid. Selliste rajoonide nimekirja kinnitab TKK Liidule liiduvabariigi ministrite nõukogu.

Tarbijate kooperatsiooni süsteemi organisatsioonid teostavad piima kokkuostu ka oma vajadusteks, eeskätt sõklate varustamiseks.

Kolhoosid, sovhoosid ja teised sotsialistlikud majandid kinnistatakse piima riikliku kokkuostu korras müümiseks ja selle üleandmiseks teatud kindlate vastuvõtupunktide juurde. Kinnistamist teostavad kooskõlastatult tootjate ja varujatega territoriaalsed kolhoosi- ja sovhoosi- (või sovhoosi- ja kolhoosi-) tootmise valitsused. Kinnistamisele järgneb kontraherimislepingute sõlmimine. Juhul, kui tootjad müüvad piima piimatööstusettevõtetele, mis asuvad väljaspool tootmisvalitsuse piirkonda, kinnistavad tootjaid vastuvõtukohtade juurde oblastite või kraide valitsused, oblastilise jaotuse vabariikides aga põllumajandussaaduste tootmise ja varumise ministeeriumid kooskõlastatult vastavate rahvamajanduse nõukogudega.

Kolhoosid, sovhoosid, katse-, katse-tootmis-, teaduslike uurimisasutuste ja õppeasutuste õppe-katsemajandid võivad riikliku kokkuostu plaani katteks piima suunata ka otse kaubandusvõrku, raviasutustele (haiglatele, sanatooriumidele jne.), puhkekodudele, lasteasutustele, koolidele ja internaatidele, kuid ainult kontrahendi-võitlõöstuse vastava korraldusega. Sealjuures peab silmas pidama, et vahetult tarbijatele võib piima (ja piimasaadusi) üle anda ainult veterinaar-sanitaarjärelevalve asutuse loaga, saaduste kvaliteet aga vastaku kehtestatud konditsioonidele. Sovhoosid võivad limiidi piires müüa piima varumisplaani katteks oma ühiskondliku toitlustamise ettevõtetele ja töölisele ning teenistujatele.

Piima riikliku kokkuostu plaani võib täita kas täispiimas või piimasaadustes, kuid millega nimelt, selles valitseb oma kindel kord. Nii kehtib põhimõte, et piimakonservi-, juustu- ning kuiv- ja kondenseeritud lõssi tootmise vabrikute ja tsehhide tegevuspiirkondades, samuti täispiimaga varustamise rajoonides täidavad kolhoosid ja sovhoosid riigile piima müümise plaani täispiimaga. Edasi on piimakonservi ja

lõssipulbri tootmise tsoonide, kuid ka tööstuskeskusi ja kuurorte varustavate rajoonide kolhoosidel õigus riigile müüdavast piimast kuni 20 % anda rõõsa koorena. Ka sovhoosid võivad koorida piima kohapeal kuni 20 % riigile müümise aastaplaanist, jättes lõssi vasikatele jootmiseks ja viies vastuvõtupunkti rõõska koort. Selline piiratud õigus on sovhoosidel, kes müüvad piima piimakonservitööstustele, linnu täispiimaga varustavatele tööstustele, spetsialiseeritud juustutööstustele ja nendele tööstustele, kus töödeldakse lõssipulbrit ja kondenseeritud lõssi. Erijuhtudel võib territoriaalse kolhoosi- ja sovhoositootmise valitsuse juhataja - kooskõlastatult vastava rahvamajanduse nõukoguga - lubada kolhoosil või sovhoosil koorida piima kuni 30 % ulatuses piima riigile müügi aastaplaanist.

Olenevalt piima transportimise ja realiseerimise tingimustest võidakse kolhoosidel ja sovhoosidel lubada organiseerida oma või- ja juustutööstusi. Sel juhul võivad kolhoosid ja sovhoosid täita piima müümise kohustusi või ja juustuga, kusjuures varumispunkt on kohustatud neid saadusi piima riikliku kokkuostu plaani täitmise katteks vastu võtma.

3. Piima taarastamine ja transportimine.

Kolhooside ja sovhooside farmides tuleb riiklikuks kokkuostuks määratud piima hoida eriruumides, milles hoitutingimused vastavad sanitaarnõuetele.

Vastuvõtupunkti viidav piim peab olema valatud alumiiniumist või roostevabast terasest või emalleeritud või ka hästi tinutatud terasest piimanõudesse. Taara peab olema tihedalt suletud kaane ja piimanõu suu vahele asetatud kummirõngaga.

Piima valamisel nõudesse pole lubatud segada ühe lüpsi jahutamata piima teise lüpsi jahutatud piimaga.

Piima vedamisel tsisternides peab tsisterni iga sektsioon olema täidetud kvaliteedilt ühtlase ja võimalikult samast lüpsist piimaga.

Piimatsisternid ning piima- ja koorenõud olgu transpordiks plommitud.

Piim ja piimasaadused toimetatakse piimavastuvõtupunktidesse ja -tööstustesse kolhoosi, sovhoosi ja teiste sotsialistlike põllumajanduslike ettevõtete või kontrahendi-varumispunkti transpordivahenditega vastavalt kokkuleppele. Kui piima ja piimasaadusi transpordib kolhoos või sovhoos oma transpordivahenditega, siis tasub kulud müüjale kontrahent ühtsete autotranspordi tariifide kohaselt kogu veokauguse eest kolhoosist või sovhoosist vastuvõtupunktini. Veokaugused kooskõlastatakse kontrahentidega tootmisvalitsuste vahendusel. Vedamisel peavad piimanõud olema kaetud puhta presendiga; talvel tuleb kasutada soojendavaid katteid (matte).

Piima pealelaadimine toimub tootja tööjõu ja vahenditega, mahalaadimine aga piimatööstuse tööjõu ja vahenditega ning selle arvel.

Piim ja piimasaadused liiguvad tootja (kolhoosi, sovhoosi) juurest vastuvõtupunktidesse vormikohase saatelehega (näidis - lk. 114), mis on ühtlasi vastuvõtudokumendiks. Sellel näidatakse piima kaal, rasvasus, happesus, temperatuur, kohtade arv ja ärasaatmise aeg müüja poolt, ostja oma poolt märgib samade näitajate andmeid saatelehe vastuvõtuosale.

4. Piima ja piimasaaduste vastuvõtt.

P i i m a k v a l i t e e t j a v a s t u -
v õ t t . Riigile müüdav piim peab vastama liiduvabariikide kehtivaile tehnilistele tingimustele (Eesti NSV-s on selliseks dokumendiks EVTT 669-58).

Ühisteks ja üldisteks nõueteks piima kvaliteedi suhtes on:

- a) riigile müüdav piim olgu kurnatud ja jahutatud;
- b) see ei tohi olla võltsitud (veega lahjendatud, kooritud, neutraliseeritud seodaga või ammoniaagiga

ega sisalda teisi aineid, mis muudavad piima loomulikke omadusi ja keemilist koostist), ei tohi olla koirohu, sibula, küüslaugu lõhnaga;

- c) on keelatud anda ja vastu võtta ternespiima, s.o. piima, mis on lüpstud esimese seitsme päeva jooksul pärast lehma poegimist, samuti piima umbes 15 päeva jooksul enne kinnijäämist;
- d) majandid, kus esineb loomade nakkushaigusi, on kohustatud piima riigile müümisel täitma vastavaid veterinaar-sanitaarseadusandlusega kehtestatud eeskirju. Piima, mis on saadud haigetelt või haiguskahtlastelt lehmadel, on keelatud segada tervete lehmade piimaga.

Nendele nõuetele lisandub veel teisi. Nii ütleb EVTT 669-58, jagades piima (olenevalt organoleptilistest, füüsikalise-keemilistest ja mikrobioloogilistest näitajatest) esimesse ja teise sorti, järgmist:

- a) välimuselt olgu kummagi sordi piim ühtlane vedelik, sadestusteta või helvesteta, mitte külmunud;
- b) värvuselt peab piim olema valge, kergelt kollaka varjundiga;
- c) maitsest ja lõhnalt olgu esimese sordi piim puhas, värsketele piimale omase maitsega, ilma kõrvalmaitse ja -lõhnata (teisele sordile on lubatud mitte küllalt puhas maitset ja lõhna, samuti nõrka söödamaitset ja -lõhna);
- d) happesus (kraadides) peab esimese sordi piimal olema mitte üle 18, teise sordi piimal mitte üle 21;
- e) piima puhtus etalooni järgi olgu esimesel sordil mitte alla esimese ja teisel sordil mitte alla teise grupi;
- f) mikroobide arv 1 ml piimas reduktsiooniproovi alusel võib olla esimesel sordil kuni 4 milj. (mitte alla

2. klassi), teisel 4 - 20 milj. (mitte alla 3. klassi);

g) temperatuur olgu äraandmise momendil ($^{\circ}\text{C}$):

jahutatud piimal - 1. sordil 12, 2. sordil 15,
soojal piimal - kummalgi sordil 28.

Üleandmisele-vastuvõtmisele ei kuulu piim, mis:

- a) ei vasta 2. sordi nõuetele (erandiks võib olla happesus üle 21 kraadi, kui seda põhjustavad söötade spetsiifilised omadused või lehmade iseärasused);
- b) on mõru, mõrkja, kopitanud, ka metallimaitsega, samuti muu kõrvalmaitse ja -lõhnaga (incl. tugev söödamaitse);
- c) konsistentsilt on limane, veniv, helbeid või tükikesi sisaldav;
- d) on mustuse sadestusi piimanõu põhjal;
- e) on ebanormaalse värvusega;
- f) on enamikus külmunud või sulamata jäätükikestega pinnal.

Piima (ja piimasaadusi) annab üle tootva majandi vastutav esindaja. Vastuvõtmisel peab toimuma kaalumine ja kvaliteedi kindlaksmääramine tootja esindaja juuresolekul. Lahkumineku kaalus, rasvasuses ja happesuses, mis esinevad müüja saatelehe ja vastuvõtupunkti andmete vahel, lahendatakse teistkorde ühise kaalumise ja analüüsimisega.

Piimaproovid võetakse GOST 3622-57 ja sellekohase juhendi alusel. Piima happesus, rasvasus, erikaal, puhtus ja reduktsiooniproov tehakse kindlaks vastavate GOST-ide järgi.

Piima (ja piimasaaduste) kvaliteeti võivad hinnata ainult isikud, kes on saanud vastava spetsiaalse ettevalmistuse.

Piima (ja koore) happesuse analüüs toimub iga nõu kohta eraldi, keskmine rasvasus aga määratakse kogu partii kõigist nõudest võetud üldproovi alusel. Vastuvõtmisel peab piima

(ja koore) kvaliteedi määramine toimuma 45 minuti jooksul, arvates partii saabumisest kontrahendi vastuvõtupunkti. Piima kohalesaabumise graafikuline aeg määratakse kindlaks peatööstuse direktori ja kolhoosi esimehe või sovhoosi direktori omavahelisel kokkuleppel.

Piima (ja piimasaadusi) vastuvõtavad tööstusettevõtted ja vastuvõtupunktid on kohustatud mitte hiljem kui üks tund pärast piima (ja koore) kohalesaabumist tagastama kolhoosile või sovhoosile taaranõud ja piimatsisternid puhtakspestult. Ettevõtted, kus on olemas aur, tagastavad need pestult ja aurutatult. Nõude kinnipidamisel kauem kui üks tund maksab saadusi vastuvõttev organisatsioon majandile iga piimanõu päeva eest 20 kop. Juhul aga, kui piima (või koore) rikkumine kolhoosis või sovhoosis tekib seetõttu, et nõusid peeti kinni vastuvõtupunktis, hüvitab varumispunkt tootjatele tekitatud kahjumid.

Kolhoosidelt ja sovhoosidelt plaani ning kontraheerimislepingu täitmiseks vastuvõetava piima arvestus toimub lähterasvasuse alusel, mis on kehtestatud antud oblastile, kraile ja vabariigile (Eesti NSV-s on see praegu 3,5 %). Üleantud piima tegeliku rasvasuse ümberarvestamine lähterasvasusega piimaks toimub vastuvõetud piimakoguse (kilogrammides) korrutamisel tegeliku rasvasusega ja resultaadi jagamisel lähterasvasusega.

N ä i d e . Vastuvõtupunkti toodi 420 kg piima, rasvasusega 4,0 %. Lähterasvasus on 3,5. Sel juhul lähteline piima kogus, mis läheb arvesse varumisplaani täitmiseks, on:

$$\frac{420 \times 4}{3,5} = 480 \text{ kg.}$$

Tuleb rõhutada, et lähterasvasuse protsent on üks tähtsamaid piima kvaliteedi hindamise aluseid. See võimaldab õigesti kaitsta ja kooskõlastada tootjate ja riigi huve, loob baasi põhjendatud hinnasüsteemiks ja on stiimuliks piima ja piimasaaduste kvaliteedi tõstmisele.

NSV Liidu rajoonides, kus riikliku varumisplaani täitmi-

sel antakse üle lamba-, kitse-, pühvli- ja kaamelipiima, toimub arvestus lehmapiima rasvasuse alusel; kumõssi ja määripiima andmisel arvestatakse 1 kg kumõssi või määripiima võrdseks 1 kg lehmapiimaga. Iga ülalnimetatud piimaliigi kohta on olemas vastavad vabariiklikud tehnilised tingimused.

Piim, mis plaani ning kontraheerimislepingute täitmiseks antakse vahetult kaubandusvõrku, toidlusteetvõtetele ja asutustele, arvestatakse kehtestatud lähterasvasuse järgi; piimakombinaadi poolt fondide realiseerimises arvestatakse ja jaotatakse selline piim 32 % alusel. Sovhooside ja teiste riiklike põllumajanduslike ettevõtete ühistoitlustamisele ja töölistele ning teenistujatele limiidi piires müüdiv piim arvestatakse proportsionaalselt kvartaliplaani täitmisega, kuid üle viimata lähterasvasusele.

N ä i d e . Kui majand täitis piima riigile müügi kvartaliplaani 90 %-liselt, siis võib ühistoitlustamiseks piima kulutada kuni 90 % limiidist. Ütleme, et kulutatud 90 % limiidist oli 300 kg 4,0 %-list piima; sel juhul arvestatakse varumisplaani täitmiseks (lisaks varumispunkti viidule) ikkagi ainult 300 kg.

Võitõstused, koorejaamad ja teised piima vastuvõtvad varujad on kohustatud piima riigile andvatele majanditele tagastama lõssi ja nimelt järgmiselt:

1) kolhoosidele -

- a) võitõstuste ja nende koorejaamade (separeerimispunktide) piirkondades, kus on veiste ja sigade tõufarmid, tagastatakse lõss täielikult, teistele aga aasta jooksul keskmiselt vähemalt 70 % lõssist, vasikate jootmise perioodil - 100 %;
- b) juustutõstuse piirkonnas tagastatakse aastas keskmiselt 20 % lõssi, vasikate jootmise perioodil aga 50 % vastuvõetud piima kogusest;

2) sovhoosidele -

- a) võitööstuste ja nende koorejaamade piirkonnas tagastatakse liha- ja piimatootmise- ning kõõgiviljakasvatuse sovhoosidele lõssi 70 % äraantud piimakogusest, teistele (veise-, sea-, lamba-, linnu-, hobuse- jm. tõuloomade kasvatuse sovhoosidele) aga täielikult;
- b) juustutööstuspiirkondades tagastatakse aasta jooksul keskmiselt 20 % lõssi, vasikate jootmise perioodil aga kuni 50 % äraantud piimakogusest.

Juustutööstused peavad tagastama juustu töötlemisel saadavast vadakust 60 % tasuta sovhoosidele ja kolhoosidele.

Analoogiline kord kolhooside ja sovhoosidega on lõssi andmisel mitmesugustele katse- ja abimajanditele.

Eespool näidatud üleliidulistest lõssi tagastamise normidest võidakse teha erandeid. Nii on Eesti NSV Ministrite Nõukogule antud õigus kinnitada vabariigile lõssi tagastamise norme eraldi igaks aastaks.

K o o r e , v õ i j a j u u s t u k v a l i t e e t j a v a s t u v õ t t . Kolhoosidest ja sovhoosidest riigile müüdiv k o o r peab olema separeeritud kvaliteetsest värskest piimast, üleandmisel värsked, ilma igasuguse kõrvalmaitse ja -lõhnata, saastumata või rasvatombukesteta, külmumata ning temperatuur vastuvõtul tööstuses ei tohi ületada 10° C.

Koore piirhappesus, sõltuvalt rasvasusest ja kohaleveo kaugusest, peab majanditel olema järgmine:

Koore rasvasus	Koore happesus kohaletoimetamisel	
	kuni 15 km kaugusest	15 km ja kaugemalt
30-35 %	18°	19°
36-40 %	16°	17°

Varumispunktis piima varumise kohustuste katteks vastuvõetud koor arvestatakse ümber antud vabariigile või oblastile kinnitatud lähterasvasusega piimaks. See toimub järgmise valemi kohaselt:

$$P_b = \frac{K(R_k - R_1)}{R_b - R_1},$$

- kusjuures: P_b - lähterasvasusega piima kogus;
 K - tegelikult müüdud koore kogus kg-des;
 R_k - koore rasvaprotsent;
 R_1 - lõssi rasvaprotsent, võetud alalise suurusena antud arvelduste tegemiseks 0,05 %;
 R_b - piima lähterasvasus protsentides.

N ä i d e . Piima lähterasvasus on 3,5 %; sovhoos andis 75 kg koort, rasvasisaldusega 30 %. Asendades valemis tingmärgid arvuliste näitajatega saame lähterasvasusega piima

$$\frac{75(30-0,05)}{3,5-0,05} = 651,1 \text{ kg.}$$

Kolhooside ja sovhooside poolt müüda s u l a t a - t u d v ö i j a k o o r e v ö i e i v ö i olla kibe, hallitanud, saastunud, lisanditega, kõrvalmaitse ja -lõhnaga. Kvaliteet, pakend, markeering, pakkimine ja kaal peavad vastama sulatatud ja sulatamata või kohta kehtestatud standardile. Mittestandardne ja kogutud (elanikkonna poolt valmistatud) või toimetatakse vastuvõtupunkti kinnises ja puhtas nõus.

Või vastuvõtmine piima riikliku kokkuostu plaani ning kontraheerimislepingute täitmise katteks toimub ümberarvestusega piimaks tabelis 2 näidatud vahekorras.

Või kvaliteedi hindamine vastuvõtupunktides peab toimuma hiljemalt 1 tunni jooksul pärast või esitamist vastuvõtmiseks, seda müüja esindaja juuresolekul. Viimase puudumist ei loeta siiski või kvaliteedi hindamisega viivitamise põhjuseks. Juhul, kui üks pooltest ei ole nõus võile (ja teistele piimasaadustele) määratud sordilisusega, otsustab küsimuse spetsialist-ekspert, kes kutsutakse kohale poolte kokkuleppel põllumajandussaaduste kvaliteedi inspeksioonist, rahvamajanduse nõukogust või territoriaalsest kolhoosi- ja sovhoositootmise valitsusest. Kohalekutsutud eksperdi otsus on

Võli ümberarvestus piimaks.

Võli liik	Kui piima lähterasvasuse % on						
	3,4	3,5	3,6	3,7	3,8	3,9	4,0
1 kg või üleandmiseel:							
Standardne või, veesisaldus mitte üle 16 %:							
soolatud	24,83	24,12	23,44	22,80	22,19	21,62	21,07
soolemata	25,15	24,42	23,73	23,08	22,46	21,88	21,33
Standardne soolatud või, veesisaldus mitte üle 1 %	30,2	29,3	28,5	27,7	27,0	26,3	25,6
Mittestandardne või, rasvasisaldusega mitte alla 75 %	21,6	20,6	20,1	19,6	19,6	19,1	19,1
Mittestandardne (kogutud), rasvasisaldusega üle 75 % arvestatakse täiendavalt juurde igale või rasvaprot-sendile	0,29	0,27	0,27	0,26	0,26	0,25	0,25
Mittestandardne (kogutud) sulatatud või rasvasisaldusega mitte alla 95 %	26,8	26,8	26,3	25,8	25,8	24,7	24,7

lõplik ja kehtuslik mõlemale poolele. Kui üleandmise momendist alates 24 tunni jooksul ei teostata või kvaliteedi hindamist varumispunkti süü tõttu, tuleb või vastu võtta müüja, s.o. kolhoosi või sovhoosi poolt näidatud kvaliteediga.

Piimasaadustest võivad majandid peale koore ja või müüa varumispunktidele piima müügiplaani täitmise katteks ka j u u s t u . Üleantav juust peab vastama kehtestatud standardile. Riikliku piimamüügikohustuse arvel antava juustu rasvasisaldus tuleb vastuvõtupunktis määrata mitte hiljem kui ühe päeva jooksul, arvates vastuvõtu momendist. Juhul, kui on kõrvalekaldumisi normidest madalama suunas, peab varumispunkt sellest majandile teatama 3 päeva jooksul. Kui aga varumispunkt ei teosta juustu kvaliteedi hindamist kehtestatud tähtajal või ei teata majandile analüüsi negatiivsetest tulemustest ettenähtud aja jooksul, siis tuleb juust vastu võtta müüja saatedokumendis näidatud kvaliteeditunnustega.

Piima arvel üleantav juust arvestatakse ümber piimaks järgmiselt:

Lehmapiim lähtelise rasvasisaldusega %	Arvestatakse lehmapiima kg-des	
	1 kg juustu kohta	
	rasvasus 45 %	rasvasus 50 %
3,3	10,3	11,4
3,4	10,0	11,1
3,5	9,7	10,8
3,6	9,4	10,5
3,7	9,2	10,2
3,8	8,9	9,9
3,9	8,6	9,6
4,0	8,4	9,4

5. Arveldus.

Varumispunktile üleantud piima ja piimasaaduste eest tasumine (kolhoosidele ja sovhoosidele) toimub vastavas vormis koostatud vastuvõtukviitungite põhjal (näidis - lk. 125). Neid loetakse ainukesteks makseoperatsioonide, s.o. arvel-duste sooritamise alusteks.

Kolhoosid müüvad varumispunktidele piima ja piimasaadu-si riiklike müügikohustuste katteks riiklike kokkuostuhinda-dega, sovhoosid - üleandehindadega. Piima riikliku kokkuostu hinnad kinnitab liiduvabariikide kohta NSV Liidu Ministrite Nõukogu. Liiduvabariikide ministrite nõukogud esitavad NSV Liidu Ministrite Nõukogule kinnitamiseks piima kokkuostu tsonaalsed ja sesoonsed hinnad. Näiteks Vene NFSV-s kehtib 8 hinnatsooni; nendes on veel eraldatud tsoonisisesed rajoo-ne, kes varustavad täispiimaga linnu, tööstuslikke keskusi ja kuurorte. Kõrgemad on varumishinnad oktoobrist aprillini, madalamad - maist septembrini. Eesti NSV-s makstakse saartel asuvatele kolhoosidele piima ja koore eest veidi kõrgemat hinda kui mandril asuvatele majanditele. Seega on üheks olu-lisemaks piima hinda mõjustavaks teguriks tootja territori-aalne paiknemine. Sellele lisandub teisi (tootmise-müümise sesoonsus, kvaliteet jm.).

Piima hinda mõjustab küllaltki oluliselt üks kvaliteedi näitajaid - happesus. Piima eest, mis on konditsioonilisest madalama happesusega, makstakse juurdehindlust 0,2 või 0,5 kopikat kilogrammilt (vastavalt sellele, keda majand piimaga varustab). Konditsioonilisest kõrgema happesusega piima hin-nast aga tehakse analoogilisi mahahindlusi.

Rõõsa koore juures sõltub hind otseselt koore rasvasi-saldusest. Nii makstakse Eesti NSV mandrikolhoosidele rõõsa koore kilogrammi rasvasisalduse iga 10 protsendi eest 36 ko-pikat. Hinnas tehakse vastavalt happesusele juurde- või ma-haarvestust. Või hind oleneb selle rasvasisaldusest, aga sa-muti sordilisusest ja konserveerimisest.

Maksamine piima ja piimasaaduste eest toimub üldises kor-

ras - sotsialistlikele majanditele arveldusarvete kaudu, kolhoosnikutele, töölisele ja teenistujatele sularahas. Piima eest sularahas maksmisel on teiste saadustega võrreldes üks märkimisväärne erand: maksta ei tarvitse kohe, vaid seda võib teha ka perioodide kaupa.

Piima ja piimasaaduste eest maksmisel tasutakse majanditele ka kohaleveo eest vastavalt veokaugusele (üldiste tariifide alusel). Sovhoosidele ja teistele riiklikele majanditele makstakse tasu koore separeerimise eest, kuid teostatakse ühtlasi väike kinnipidamine majandisse jäänud lõssi eest (koore andmisel). Piima koorimise eest ei arvesta vastuvõtupunktid kolhoosidele tasu, kuid koorimisel saadud lõssi eest ei tule majandell tasuda.

Kontraheerimislepingute põhjal kolhoosidele antud rahaline avanss peetakse piima ja piimasaaduste üleandmisel-vastuvõtmisel kinni üldises korras, kuid selle olulise iseärasusega, et piima tootmiseks antud avanssi hakatakse kustutama alates 1. maist.

Arveldus majanditega piima ja piimasaaduste müümisel vahetult kaubandusvõrku, laste- ja raviasutustele, puhkekodudele, sanatooriumidele ja teistele tarbijatele toimub vastavalt kontraheerimislepingule.

Teatavasti peavad võitööstusi omavaid kolhoose, sovhoose ja teisi sotsialistlikke majandeid varustama mitmesuguste valjalike materjalidega (taaramaterjalid, naelad, kastid, värvid, sool, pärgament jt.) varumisorganisatsioonid. Tasumine nende materjalide eest toimub inkasso korras varuja poolt esitatud maksenõuete alusel. Maksenõuete mitteõigeaegsel tasumisel on varujal õigus tasumata summad kinni pidada majandite piima ja piimasaaduste eest saadaolevaist summadest.

NSV Liit

oblast, krai, vabariik

rajoon

organisatsioon

vastuvõtupunkt, varumiskontor

VASTUVÕTUKVIITUNG

piima ja piimasaaduste kokkuostul kolhoosidest
ja teistest riiklikest majanditest

" " 196__ a.

Vastu võtnud 196__ a. kontraheerimislepingute arvel

kolhoosist

sovhoosist _____ rajoon

nimi

külanõukogu

saatelehe nr. ja kuupäev

Saaduse nimetus	Vastu võetud kg		Piima ja koore rasvasus (%-des kaalust)	Vastuvõetud saaduste arveldus	
	ümberarvestamata	ümberarvestatud		hind	summa
	lätterasvasusega piimaks				
Piim _____					
			Kokku _____	x	

Juurdearvestus madalama happesusega
piima ja koore eest (_____ kg-lt) _____

Mahaarvestus kõrgema happesusega
piima ja koore eest (_____ kg-lt) _____

Kokku juurde- ja mahaarvestusega _____ x _____

Kulude tasumine:

Kohaleveo eest (_____ km-lt) _____
_____ kg koore separeerimise eest
(sovhoosidele) _____

Kinnipidamised:

rahalise avansi eest _____

majandis järelejäänud lõssi eest

koore andmisel (_____ kg) (sovhoosidelt) _____

tagastatud lõssi (_____ kg) eest _____

Kokku väljamaksmisele _____

sõnadega

numbritega

Tööstuse direktor

Vanemraamatupidaja

7. t e e m a .

MUNADE VARUMINE.

1. Munade varumise organiseerimine.

Munad kuuluvad hinnatavamate toiduainete hulka. Eriti tähtsad on need laste toitlustamisel. Munade toitainete struktuur - valgud, rasvad ja inimorganismile vajalikud mineraalained (fosfor, raud, kaltsium), samuti väga kõrge kalorsus tõstavad esile nende põllumajandussaaduste tähtsust ja sunnivad pöörama väärilist tähelepanu munade tootmise ja varumise arendamisele.

Munade tootmise ja varumiskäibe struktuuris esineb kana-, hane-, pardi- ja kalkunimune. Täielikult domineerivaiks tuleb lugeda esimesi. Hane- ja pardimune nende inimorganismile mõneti kahjulike mikroobide tõttu ei lubata realiseerida jaevõrgus ja kolhoositurgudel; nimetatud on kasutatavad ainult leiva- ja kondiitritööstustes, kus tehnoloogilise protsessi kõrges temperatuuris kahjulikud mikroobid hävivad.

Munade tootmine areneb meie maal üldiselt kiiresti, eriti viimastel aastatel. Sellele vastavalt suureneb ka nende varumine. Kui näiteks ajavahemikul 1951 - 1955 osteti kokku keskmiselt aastas umbes 2,6 mljr. muna, siis aastail 1959 - 1962 oli see juba 5,0 piires. Eesti NSV kolhoosides ja sovhoosides suurenes munatoodang 1953. aastast kuni 1962. aastani kahekordseks, varumine vabariigis aga viiekordseks. Kolhooside ja sovhooside munatoodang tõusis 45 miljonilt 1958. a. 78 miljonile 1962. a., riigile müüdnud kanamunade arv aga tõusis 27 miljonilt 1958. a. 60 miljonile 1962. a., s.o. enam kui kahekordseks.

Vaatamata tähelepandavatele saavutustele ei vasta munade varumine veel kiiresti kasvavale nõudmisele. Seda arvestades on partei ja valitsuse poolt püstitatud ülesanne - tõsta 1965. aastaks munatoodang kuni 37 miljardi ja varumine kuni 10 miljardi tükini.

Munade varumise aastaplaani NSV Liidule kinnitab NSV Liidu Ministrite Nõukogu. Oblastite ja kraide täitevkomiteed ja oblastilise jaotuseta liiduvabariikide ministrite nõukogud määravad kolhoosidele munade müügi kohustused nendele kinnistatud põllumaa hektari kohta. Olenevalt kolhooside spetsialiseerimisest, looduslikest ja tootmistingimustest kõigub põllumaa ühe hektari kohta antud müügiülesanne 5 - 60 munani. Seoses diferentseeritud kohustuste andmisega on tühistatud endine kord, kus munade asemel ja arvel võis anda muid saadusi. Samuti on nüüd kaotatud senised soodustused munade müümise aegades, millega likvideeriti ebakindlus ja juhuslikkus kvartaliplaanide täitmisel.

Munade varumise aastaplaani diferentseerimise kvartalitele ja kvartali müügiülesannete jagunemise kuude kaupa määrab kolhoosidele liiduvabariigi ministrite nõukogu. Selle juures võetakse muidugi arvesse tootmistingimusi ja teisi tegureid. Nii ei anta tavaliselt müügiülesandeid põhjarajoonidele I ja IV kvartaliks; lõunarajoonides langeb I kvartalile aastaplaanist tavaliselt 10%, IV kvartalile - 15%.

Nagu mitmete teiste saaduste nii antakse ka munade varumisel kolhoosidele avanssi 30 % kontraheerimislepingus näidatud aasta müügiülesandest. Avansi kustutamine toimub samuti üldises korras - iga üleantud partii maksumusest (varumishinnas) peetakse avansi arvel kinni 60 % kuni selle täieliku kustutamiseni. Siin kehtib aga üks oluline erisus: jooksvaks aastaks antud avanssi hakatakse kustutama alates 1. aprillist.

Kolhooside ja sovhoosidega sõlmitavais kontraheerimislepinguis näidatakse üleantavate munade arv, kvaliteet, hankimise tähtajad, varumishinnad, varumispunkti kohustused taara alal juhul, kui kolhoosid suunavad riikliku kokkuostu korras müüdavad munad otse kaubandusvõrku, jne. Tootjad kinnistatakse kindlate varumispunktide külge. Kinnistamist teostavad territoriaalsed kolhoosi- ja sovhoositoetmise valitsused koostöös tootjate ja varumispunktidega.

Varumisplaani ning kontraheerimislepingus võetud müügi-

kohustuse täitmisel kolhoosi või sovhoosi poolt jätkub ta-
kistamatult üleplaaneline varumine kooskõlas kontraheerimis-
lepingu tingimustega.

Dieet- ja värskete munade kogused, mis kuuluvad saatmi-
sele üksikutest kolhoosidest ja sovhoosidest otse kaubandus-
organisatsioonidele ja mitmesugustele asutustele, määrab
kindlaks kooskõlas kaubandusorganisatsioonidega liiduvabarii-
gi põllumajandussaaduste tootmise ja varumise ministeerium,
oblastilise jaotusega vabariigis aga oblasti vastavanimeli-
ne valitsus.

Munade põhiliseks varujaks riiklikesse tsentraliseeri-
tud fondidesse on tarbijate kooperatsiooni süsteem oma rajoo-
niliste varumiskontorite ja tarbijate kooperatiivide jaekau-
bandusvõrguga.

Munade varumist kolhoosnikutelt, töelistelt ja teenis-
tajatelt viivad läbi tarbijate kooperatsiooni süsteemi koos-
seisulised varujad, kogujad ja kõrvaltegevusena letitöötajad.
Kuigi selle kategooria majanditele ei anta müügiülesandeid,
on nendel munade varumisplaanide täitmisel ja ületamisel
küllaltki oluline tähtsus. Seda arvestades tuleb tarbijate
kooperatsiooni süsteemi organisatsioonidel pöörata tõsist tä-
helepanu vastavale organiseerimis- ja selgitustööle, eriti
aga kogujate ja vedajate juhendamisele. Igale munade varumis-
se lülitunud töötajale on vaja anda kokkuostuülesanne aas-
taks, mis on jaotatud kuudele. Ülesanne tuleb vormistada le-
pinguga. Igal varujal olgu teada ligem üleandepunkt, olgu
käsutada kviitungiraamat, kaalud, taara, ovoskoop ja sulara-
ha koheseks maksmiseks, s.o. koheseks arvlemiseks kolhoosni-
kute, töliste ja teenistujatega.

On praktiline, et kolhoosnikute ja teiste kodanike ma-
jandite külge kinnistunud varujad ning kogujad teostaksid
teenindatavas rajoonis igapäevaseid marsruute. Varutud munad
tuleb võimalikult juba järgmisel päeval üle anda vedajale või
tarbijate kooperatiivi varumispunktile.

Tarbijate kooperatiivid ja rajoonide varumiskontorid suu-
navad kolhoosidelt, sovhoosidelt, kolhoosnikutelt ja teistelt

majanditelt varutud mune edasi munabaasidesse mitte harvem kui kaks korda nädalas. Varutud mune tuleb vastuvõtupunkti-des hoida (kuni nende ärasaatmiseni varumiskontori lattu või munabaasi) kuivas, puhtas ja jahedas ruumis, kusjuures munad olgu laotud spetsiaalsetesse restidega kastidesse. Mune ei tohi hoida tugevaid lõhnu eraldavate kaupade (petrooleumi, tükati, heeringate, seebi jt.) läheduses. Talvel tuleb valvata, et temperatuur hoidlates ei langeks alla -2°C .

2. Munade kvaliteet.

Munade kvaliteedi küsimusi reguleerivad vabariiklikud tehnilised tingimused. Eesti NSV-s toimub kanamunade kvaliteedi määramine EVTT 889-61 alusel.

Olenevalt ajast munemise ja realiseerimise päeva vahel, samuti kaalust, kvaliteedist ja säilitamise viisist liigitatakse kanamunad järgmiselt:

1) dieetmunad; nendeks loetakse mune, mis on toimetatud tarbijateni hiljemalt 5 ööpäeva jooksul pärast munemist (munemise päev välja arvatud) ja mida pole hoitud miinustemperatuuris või lubjalahuses;

2) värsked munad - hoitud vastavates laotingimustes mitte alla miinus 2°C temperatuuri juures või külmhooones mitte üle 30 ööpäeva;

3) külhooonemunad - hoitud külmhooones üle 30 ööpäeva;

4) lubjalahuses konserveeritud munad.

Olenevalt muna kaalust (dieetmunade juures) või kaalust ja kvaliteedist (värskete, külhooone- ja lubjalahuses konserveeritud munade juures) liigitatakse munad kahte kategooriasse - esimesse ja teise. Nõuded kummagi kategooria munade kaalu ja kvaliteedi kohta EVTT järgi on toodud tabelis 3 (lk. 131). Selle tabeli täienduseks tuleb märkida, et I kategooriasse kuuluvatel külhooone- ja lubjalahuses konserveeritud muna-del on lubatud õhuruumi vähene liikuvus ja selle kõrgus mitte üle 9 mm.

Munad, mis muidu vastavad kvaliteedinõuetele, kuid kaa-

luvad tükiviisi 35 - 39 grammi, realiseeritakse nimetuse all "väikesed" tööstuslikuks töötlemiseks või ühiskondliku toitlustamise ettevõtetele. Munad kaaluga alla 35 g kokkuostmisele ei kuulu.

Munade liiki ja kategooriat määratakse - olenevalt nende liikumise teest - mõnikord korduvalt: tootja poolt nende pakkimisel, edasi aga kokkuostmisel, vastuvõtmisel hulgiühingubaasides ja külmhoonetes, sealt kaubandusvõrku väljastamisel ja lõpuks kaubandusvõrgus tarbijatele realiseerimisel. Munade transportimine, ladudes hoidmine, korduv peale- ja mahalaadimine ja tarbijani liikumise aeg kahjustavad nende kvaliteeti. Seda arvestades on munade vastuvõtmisel turustusbaasides ja nende edasisel realiseerimisel lubatud mõningaid kõrvalekaldumisi varumisel kehtivatest nõuetest. Nii võib I kategooria värskete munade partiis olla kuni 5 % II kategooria, kuni 3 % mittetäisväärtuslike toidukõlblike ja kuni 0,5 % tehnilisi mune. Mittetäisväärtuslike toidukõlblike munade, mida ei tohi varumispunkt tootjalt vastu võtta ega jaevõrk elanikkonnale müüa, tunnusteks on:

- a) õhuruum on üle 1/3 muna kõrgusest;
- b) rebu on osaliselt segunenud munavalgega;
- c) muna ühe või mitme liikumatu koorealuse plekiga, kokku mitte üle 1/8 üldpinnast;
- d) koore külge kuivanud rebu;
- e) vigastatud (mõlkide ja möradega) koor, munasisu vähese väljavoolamise märke;
- f) kõrvaline, kergelt haihtuv lõhn.

Tehniliste munade alla kuuluvad:

- a) munad, millel rebu on munavalgega täielikult segunenud;
- b) haudetunnustega munad (läbivalgustamisel punakas vererõngas);
- c) munad koorealuste hallituslaikudega üle 1/8 pinnast;
- d) terava ja püsiva kõrvallõhnaga munad;
- e) täielikult roiskunud sisuga nn. "tukkmunad".

Tabel 3.

Kanamunade kvaliteedinäitajad
EVT 889-61 alusel.

Munade kate- gooria	Munakoor	Kvaliteedinäitajad		10	1
		Õhuruumi seisund ja selle kõrgus mööda suuremat telge mm	Munarebu	muna kaal	muna kaal
				g vähemalt	
I	Puhas, terve, tugev	Dietsmunad Liikumatu, mitte üle 4	Tugev, vähemärgatav, kontuurid ei ole nähtavad, asub keskel ja ei muuda asendit	550	54
II	sama	sama	sama	440	40
	Värsked,	külmuhoone- ja konserveeritud	lubjalahuses munad		
I	Puhas, terve, tugev	Liikumatu, mitte üle 7	Tugev, vähemärgatav, asub keskel, on lubatud väike kõrvalekaldumine kesk-asendist	480	47
II	Puhas, terve, tugev, vähene määrduvus üksikute punktides on lubatud	Liikuv, kergesti asendit muutev, mitte üle 1/3 muna kõrgusest	Nõrgenenud, selgelt nähtav, keskasendist kõrvalekalduv	410	40

3. Munade pakkimine ja markeerimine.

Kolhoosidele pakkimiseks vajalikku taarat ja pakkematerjali peavad vajaduse korral nendele andma munavarumispunktid. See nõue kehtib kõigi riikliku kokkuostu korras varutavate partiide suhtes ega olene sellest, kas partii antakse üle varumispunktis või kontrahendi korralduse alusel kaubandusvõrgus. Taaramaterjali eest tasub kolhoos varumispunktile hinnakirja alusel.

Sovhoose ja teisi riiklikke põllumajanduslikke ettevõtteid varustab taaraga ja pakkematerjalidega oma keskasutus.

Taara, milles kolhoosid ja sovhoosid annavad mune üle kontrahendile või tema poolt määratud saajale, tagastatakse tootjale franko vastuvõtupunkt. Juhul aga, kui ostja soovib standardset taarat jätta endale ja hankija sellele vastu ei vaidle, tasutakse hankijale (majandile) selle eest hinnakirja alusel, maha arvates kulumine poolte kokkuleppel.

Varumispunktidesse veetavate munade sorteerimine, pakkimine ja laadimine majandis toimub majandi tööjõu ja vahenditega.

Dieetmunad markeeritakse kahjutu värviga templi abil, märkides mune sorteerinud ettevõtte nimetuse, munemise kuu ja kuupäeva.

Templi tähtede ja numbrite kõrgus olgu 2 mm. Muud liiki mune ei markeerita.

Munad pakitakse eraldi liikide ja kategooriate järgi kas laudadest sõrestikkastidesse (GOST 8416-57) või lainelisest papist kastidesse (GOST 8254-56) 360 või 720 kaupa. Määrdu-
nud ja väikesed munad pakitakse eraldi kastidesse - realiseerimiseks toitlustusvõrgule või tööstustele. Kastides peavad munad asetsema kas munaridade vahele paigutatud puitvillas või papist pesades, kusjuures munakihtide vahel olgu pressitud või laineline papp. Pakkimise tihendamiseks tuleb kasti põhjale ja kaane alla panna puitvilla. Papp-pesadesse pandult olgu munad teravikuga allapoole.

Pakkimiseks kasutatavad kastid peavad olema puhtad, kui-

vad, hallituseta ja kõrvallõhnadeta. Puitvill olgu kuusest või nulust, niiskusega mitte üle 15 %, hallituseta ja kõrvallõhnata.

Igasse kasti asetatakse lipik järgmiste andmetega:

- a) mune sorteerinud ettevõtte nimetus;
- b) sorteerija number;
- c) pakkija number;
- d) munade sorteerimise kuupäev.

Kasti mõlemale otsale märgitakse vastupidava, lõhnata värviga või etiketi abil:

- a) munade liik ja kategooria;
- b) mune sorteerinud ettevõtte nimetus;
- c) mune sorteerinud organisatsiooni nimetus või kaubamärk;
- d) taara number hinnakirja järgi;
- e) munade sorteerimise kuupäev;
- f) "ENSV VTT 889-61."

Munade liiki ja kategooriat tähistatakse leppemärkidega järgmiselt:

	I kategooria	II kategooria	III kategooria
Dieetmunad	ДI	Д2	ДМ
Värsked munad	CI	C2	CM
Külmhoonemunad	XI	X2	XM
Lubjalahuses konserv. munad	ИI	И2	ИМ

Määratud munade kastile tehakse märke "määratud".

Ülalnäidatud korras sorteerimist, pakkimist ja markeerimist, mis on nõutav varumispunktides ja baasides, ei tarvitse kolhoosil ja sovhoosil tingimata alati teha, sest riiklikuks kokkuostuks mõeldud munade sorteerimine on majanditele kohustuslik ainult juhul, kui need suunduvad otse tarbijatele. Kuid tuleb rõhutada, et sorteeritud ja reeglikohaselt pakitud mune on parem vedada ja mugavam varumispunktis üle anda. Teisest küljest peab märkima, et sorteerimismasina olemasolul varumispunktis läheb seal kaalu ja kvaliteedi järgi sorteerimine mehhaniseerimise tõttu märksa kiiremini kui majandis käsitsitööga.

4. Munade vastuvõtmine.

Munad suunatakse vastuvõtupunktidesse majandi vastutava isiku poolt allakirjutatud saatelehega, millel on näidatud munade kogus liikide järgi. Partiiile, mis toimetatakse kohale ja saadetakse väljaspoole rajooni raudteel, vee-, õhu- või muu transpordiga, antakse kaasa kvaliteeditunnistus. Sellel olgu näidatud kohtade arv, munade kogus liigi ja kategooria järgi ja vormikohane veterinaartunnistus, millele on alla kirjutanud majandi veterinaararst või majandit teevõtte veterinaarvõrgu arst. Munade vastuvõtmine ja turustamine varumispunktide-kontrahentide poolt majanditest, mida on tabanud lindude nakkus- või teised haigused, toimub rajooni peaveterinaararsti kirjalikul loal ja vastavates veterinaaria-alastes eeskirjades ettenähtud korras.

Munade toimetamine kontrahendi vastuvõtupunktidesse või kontrahendi korraldusel kaubandusvõrku, asutustesse ja ettevõtetesse toimub tootja transpordiga koguses ja tähtaegadel, mis on kooskõlas kontraheerimislepingu vastavate sätetega. Mahalaadimist partii sihtkohas teostatakse kontrahendi või kaubandus- ja teiste ettevõtete tööjõu ja vahenditega ning nende arvel.

Munade transportimisel tuleb vältida järske pöurutusi. Raudteel veetakse mune puhtais, korras, jääta isotermilistes vagunites. Soojal aastaajal on vedu lubatud ka kinnistes avatud luukide ja luugikaitsetega kaubavagunites. Veetranspordis kasutatakse külmutusseadmetega laevaruume.

Tootjate poolt auto- või hobustranspordiga varumispunkti, kaubandusvõrku või asutustesse ja ettevõtetesse veetud munad tuleb sihtkohas koguseliselt ja kvaliteediliselt vastu võtta mitte hiljem kui kahe tunni jooksul pärast saabumist. Selle tähtaja ületamisel on ostja kohustatud need vastu võtma tootja saatedokumendis näidatud koguses ja kvaliteedis. Kui majandid saadavad mune ostjatele raudtee-, vee- või õhustranspordiga, siis on partii koguselise ja kvaliteedilise vastu võtu ajaks 48 tundi, arvates sihtjaama, -sadamasse või -len-

nuväljale saabumise momendist. Vastuvõtu hilinemisel tuleb partii jällegi vastu võtta saatedokumendi alusel. Dieetmunade saatmisel peab majand arvestama, et need jõuaksid kaubandusvärku või teistele tarbijatele hiljemalt 3 päeva enne nende realiseerimise tähtaja möödumist.

Munade kvaliteediliseks kontrollimiseks valib vastuvõtja 10 % kastidest. Igast valitud kastist võetakse 50 muna nii, et kontrollimine hõlmaks kõiki kihte nurkadest, keskelt ja külgedelt. Kaalu kontrollitakse 10 muna kaupa ja mitte vähem kui 10 % väljavalitud munade kogusest. Avatud kastidest mune võttes jälgitakse, kas need on sorteeritud õigesti. Juhul, kui esineb lahkuminekuid majandi saatelehe andmetest, on vastuvõtja kohustatud tootja esindaja juuresolekul kogu partii ümber sorteerima. Kui majand saadab mune kaugemale ostjale, kusjuures partiiga ei ole kaasas majandi esindajat, siis vastuvõtja on kohustatud lahkuminekute ilmnemisel saatelehe andmete ja kontrollimise tulemuste vahel sellest vastuvõtu päeval teatama telegraafi teel hankijale: seda aga ainult juhul, kui lahkuminekud ületavad tehnilistes tingimustes näidatud normid. Teate saatmisel jätkatakse munade vastuvõttu. Majand peab ühe ööpäeva jooksul, arvates telegrammi saamise momendist, informeerima ostjat telegraafi teel oma esindaja väljasõidust. Sellise telegrammi saamisel on kauba saaja kohustatud viie päeva jooksul pärast teate väljasaatmist säilitama partii tervikuna ja eraldi. Kui majandi esindaja viie päeva jooksul kohale ei ilmu, võetakse ostja poolt partii vastu riikliku kvaliteedi- ja kaubandusinspeksiooni või kaubaekspertiisibüroo esindaja osavõtul. Koostatud akt on arvelduse dokumendiks.

Juhul kui tootja esindaja juuresolekul teostatakse munade übersorteerimist põhjusel, et need olid majandis valesorti sorteeritud või et hälbed kvaliteedis ületasid vabariiklike tehniliste tingimuste norme, siis koostatakse eksperdi või erapooletu esindaja osavõtul übersorteerimisakt, mis jääb arvelduse aluseks.

Vastuvõetud munapartii kohta koostatakse vastuvõtukvii-

tung vorm nr. PK-4 (näidis lk. 137) kolmes eksemplaris, millest üks eksemplar jääb vastuvõtjale, teine läheb kolhoosile või sovhoosile ja kolmas - rajooni riikliku statistika inspektorile.

Riigile müüdavate munade eest tasutakse arveldusarvete kaudu järgmisel päeval pärast munade vastuvõtmist, kuid mitte harvemini kui üks kord viie päeva tagant. Kolhoosidele tasutakse tegelikes kokkuostuhindades, sovhoosidele - üleandehindades. Kui aga munad antakse otse kaubandusvõrku, siis sovhoosidele makstakse kehtivais tsoonilistes jaemüügihindades miinus kaubanduslik mahahindlus, andmisel asutustele ja ettevõtetele - tsoonilistes jaemüügihindades ilma kaubandusliku mahahindluseta; kolhoosidele makstakse munade andmisel otse tarbijatele (kaubandusorganisatsioonidele, lastekodudele jt.) tsoonilistes jaemüügihindades miinus mahahindlus 10 %.

5. Munade säilitamine.

Lühiajalisel, mõnepäevasel hoidmisel võivad munad olla temperatuuris $+10^{\circ}$, $+12^{\circ}$ C. Hoidmisel kuu kuni poolteist on vaja kuiva, hea ventilatsiooniga ruumi, kus temperatuur oleks $+4^{\circ}$, $+5^{\circ}$ C. Kauasemal hoidmisel tuleb kasutada külmutusruume temperatuuriga -1° kuni -2° C ja õhuniiskusega 85-88 %. Munakastid olgu laetud puidust alusrestidele virna, kõrgusega mitte üle 8 kasti. Sellistes tingimustes võib keevadisi mune säilitada 6-7 kuud, sügisesi - 2-3 kuud.

Pikemaajalisel hoidmisel kasutatakse ka munade säilitamist lubjalahuses. Sellekohased basseiniid mahutavad tavaliselt 150 - 170 tuhat muna. Basseini mõõtmed on: pikkus 3 m, laius kuni 2,5 m ja sügavus 2 m. Lahuse valmistamiseks võetakse ühe liitri vee kohta 5 g lupja. Vee temperatuur ei tohi olla üle $+7^{\circ}$ C. Lahuse nivoo peab ulatuma 25 - 30 sm üle munade taseme. Munad lastakse lahusesse ovaalse korvi või spetsiaalse restkastiga seda lahuses ettevaatlikult kummütades. Munad vajuvad kergelt põhjale. Varsti kattub lahus

oblast (krai) vabariik, rajoon " " 196__ a.

organisatsioon, varumiskontor, punkt

vastuvõtja perekonnanimi

Seeria

VASTUVÕTUKVIITUNG KANAMUNADE KOKKUOSTUKS

NR. _____

Vastu võetud 196__ a. kontraheerimislepingu arvel

kolhoosilt

sovhoosilt _____ nimi _____

asukohat _____

rajoon _____ külanõukogu _____

saatelehe nr. _____ " _____ " _____ 196__ a.

Munade kategooria	Hulk tk.	Hind	Summa
_____	_____	_____	_____

Esimene _____

Teine _____

Väikesed _____

Kokku _____

munade kogus sõnades _____

Juurdemaks kohaleveo eest (_____ km eest) _____

Kinnipidamine: rahaline avans _____

Väljamaksemiseks _____

summa sõnadega _____ numbritega _____

Müüja allkiri _____ Vastuvõtja allkiri _____

Märkused ülekandmise kohta _____

pealt killega, mis olgu ühtlane üle basseini. Lahusest välja-
võetud mune tuleb ettevaatlikult puhta veega loputada ja
siis varjualuses kuivatada.

Viimasel ajal kasutatakse munade lubjalahuses konser-
veerimise asemel ikka rohkem nende katmist mineraalõliga,
mida teostatakse spetsiaalse masina abil.

Munade hoidmisega on seoses kadusid: aurumisest muutu-
vad need kergeks, munakollane seguneb valgega jne., mistõttu
sordilisus langeb või mune koguni rikneb. Kadude vastu võit-
lemiseks, nende piiramiseks ja korraliku hoiurežiimi eest
hoolitsemiseks on kehtestatud kaonormatiivid varumisorgani-
satsioonidele ja hulgibaasidele järgmiselt (%-des):

Organisatsioonid	Toidu- kaod	Tehnil. kaod	Purunemised (sisuta koored)
	kuni		
Kooperatiivile - mu- nade üleandmisel ra- jooni varumiskonto- rile	0,45	-	0,05
Kooperatiivile - mu- nade üleandmisel mu- nabaasile möödumise- ga varumiskontori laost	0,75	-	0,05
Varumiskontorile - munade üleandmisel munabaasile	0,90	-	0,10
Munabaasile	0,50	0,05	0,02

VILLA VARUMINE.

1. Villa varumise tähtsusest.

Villaks nimetatakse kiudu, mis moodustab lamba, kitse ja kaameli karvkatte. Loomsest villast toodetakse lõnga, mida kasutatakse villaste kangaste, trikootoodete ja teiste rahvatarbekaupade valmistamiseks. Samuti kasutatakse villa vildi ja viltjalatsite valmistamiseks.

Üldisest villatoodangust kuulub 97 % lamba-, 2 % kitse- ja 1 % kaamelivillale. Tehnoloogilistelt omadustelt loetakse nendest parimaks lambavilla, mis ongi kujunenud villatööstuste põhiliseks tooraineks.

Tänu oma mitmesugustele headele omadustele kuulub villale rahvamajanduses märkimisväärselt suur tähtsus. Selle halb soojusejuhtivus võimaldab keha ümbritsemist riidealuse sooja õhukihiga; villa kiud on märksa tugevam puuvilla omast, teiste kiududega võrreldes on see vastupidavam niiskusele, elastsem jne.

1965. aastaks peab villa tootmine meil NSV Liidus tõusma umbes 548 tuh. tonnini, varumine - kuni 540 tuh. tonnini ehk 1,7 korda suuremaks kui 1958. aastal.

Partei ja valitsuse poolt püstitatud kõrge kasvutempo saavutamiseks villa tootmises ja varumises on käesoleval ajal üheks tähtsamaks eesmärgiks lammaste arvu kiire tõstmine Kasaahhi NSV-s, Kirgilsis NSV-s ja teistes Kesk-Aasia liiduvabariikides, samuti Lääne- ja Ida-Siberis, Põhja-Kaukaasias, Volga-aladel ja mujal, kus on kümneid miljoneid hektare karjamaid ja teisi soodsaid tingimusi lambakasvatuse arendamiseks.

Eesti NSV-s on lambakasvatus praegu veel suhteliselt madalal tasemel, kuid samal ajal on eeldusi olukorra järsuks muutmiseks juba ligematel aastatel.

Lähtudes villakiu jämedusest liigitatakse lambaid peen-

villa-, poolpeenvilla-, pooljämevilla- ja jämevillalammasteks. Praegu pöörataksegi Nõukogude Liidus suurt tähelepanu just suuretoodanguliste peenvillalammaste kasvatamise arendamisele, mis on parimaks garantiiks kõrgekvaliteediliste kangaste tootmise järsuks tõstmiseks. Nende lammaste kasuks räägivad juba järgmised andmed: ühe peenvillalamba aastasest villasaagist, mis on keskmiselt 4,7 kg, valmistatakse 5,6 m peenvillakangast; ühe jämevillalamba aastasest villasaagist (keskmiselt 2,2 kg) saab aga valmistada ainult 1,45 m jämevillakangast.

2. Villa varumise organiseerimine.

Villa varumise plaanid liiduvabariikidele kinnitab NSV Liidu Ministrite Nõukogu. Suuremates liiduvabariikides kinnitavad oblastitele, kraidetele ja autonoomsetele vabariikidele varumisplaanid liiduvabariikide ministrite nõukogud. Oblastid, kraid ja autonoomsed vabariigid omakorda jaotavad varumisplaani ülesanded rajoonidele, eraldades sealjuures ülesandmise plaanid sovhoosidele ja kokkuostuplaanid kolhoosidele ja individuaalmajapidamistele. Väiksemates liiduvabariikides jääb plaaniliste ülesannete andmise ahelast oblasti- (krai-) lüli välja.

Olenevalt lambakasvatuse suunast määratakse kolhoosidele ja sovhoosidele ülesanded villa müügiks kas peen-, poolpeen-, pooljäm- või jämevillas.

Villa varumine on täielikult pandud tarbijate kooperatsiooni süsteemi õlgadele. Sellega tegelevad varumiskontorid, samuti tarbijate kooperatiivide varujad ja kogujad. Viimased kaks töötajate gruppi teostavad villa kokkuostu kolhoosnikuvõlt, töölistelt ja teenistujatelt, kuid varumiskontorite ülesandel ka madala kaubatoodanguga kolhoosidelt ja sovhoosidelt.

Villa varutakse põhiliselt kolmel perioodil: 1) kevadel kevadise pügamise ajal; 2) juulis-augustis, mil pügatakse esmakordselt noorlambaid ja saadakse nn. voonavilla; 3) august-

tis-septembris - lammaste sügisese pügamise ajal. Põhiline osa villast laekub kevadisel pügamisel.

Varumise aastaplaanide täitmise tähtsajad kolhoosidele ja üksikisikuile-üleandjatele kinnitab kvartalite järgi liiduvabariigi ministrite nõukogu. Sovhoosidele kui peamistele peen- ja poolpeenvilla tootjatele on villa üleandmise piir-tähtsajad määratud järgmiselt: 1) kõikides villalikes kevadine pügamine - hiljemalt 1. augustiks; 2) pooljäme- ja jämevilla sügisene pügamine - 1. novembriks.

Villa tootmise ja varumise arendamisel ning varumisplaanide õigeaegse täitmise kindlustamisel on väga suure tähtsusega pügamise mehhaniseerimine. Sellel alal oleme saavutanud märkimisväärseid tulemusi. Lammaste niitmise mehhaniseerimine lühendab tunduvalt mainitud tööks kulutatavat aega, mis omakorda võimaldab lühendada varumisperioodi. Pealegi kindlustab mehhaniseeritud pügamine kõrgekvaliteedilise töö, suurema villasaagi ja kvaliteetsema villa.

Varumise teostamise seisukohalt on oluline, et pügamine toimiks antud piirkonna kõigi tootjate juures võimalikult üheaegselt. Seetõttu tuleb kolhoosnikute isiklike lammaste niitmist organiseerida ajal, mil vastav töö kulgeb kolhoosifarmides.

Rajoonide varumiskontorid peavad vajaduse korral osutama kolhoosidele abi kõige sobivamate pügamisaegade määramisel. Ei tohi lubada, et seda tööd teostatakse liiga vara, sest kevadel toimub villa kasv ja villaku kujunemine. Samal ajal on ka hilinemine halb, sest niitmata lambad kannatavad kuumuse käes ja jämevillalambaid varitseb vanumisest tingitud villakadude võimalus. Edasi on rajoonide varumiskontoritel vaja aktiivselt osa võtta niitjate ja villa klassifitseerijate väljaõppest. Selleks on praktiline korraldada varumiskontorite ladude juures vastavatele kolhoositöötajatele kursusi.

Lammaste niitmise ajal on varumiskontorid kohustatud jälgima, et ei setaks segi eri villaliike ega risustataks peenvilla jämevillaga. Samuti tuleb vältida jämevilla all olnud taara kasutamist peen- ja poolpeenvilla pakkimiseks.

Tarbijate kooperatsiooni varumisorganisatsioonid on kohustatud andma kolhoosidele rahalisi avansse ulatusega 30 % villa maksumusest. Viimane määratakse lähtudes kolhoosile kinnitatud varumisplaanist ja üksikutele villaliikidele kehtestatud kokkuostuhindadest. Saadud avansse tuleb kolhoosil kustutada üldises korras, s.o. iga varumispunktile üleantava villapartii maksumusest peetakse kinni 60 % kuni avansi täieliku katmiseni.

Põhilistes villavarumise rajoonides praktiseeritakse villa andjatele vastukaubandust viltjalatsite näol. Vastukaubanduse kord ja normid, samuti vastavad fondid määrab oblasti (krai) TSN täitevkomitee, väiksemates liiduvabariikides aga liiduvabariigi ministrite nõukogu. Vastukaupu realiseeritakse jaehinnaga, millest on maha arvatud hinnatäiend (kaubanduslik mahahindlus). Vastukaupu antakse nii kolhoosidele kui ka kolhoosnikutele, töelistele ja teenistujatele.

Villa varumise organiseerimisel on tähtis hoolitseda selle kiire liikumise eest tootjalt kuni töötleva ettevõtteni. Selleks peavad varumiskontorid suunama villa kolhoosidest võimalikult otse (varumiskontorite ladusid läbimata) tööstusse. Varutava villa niisuguse liikumise puhul on vajalik, et varumiskontori spetsialist võtaks kolhoosis osa villa kvaliteedi ning puhta villa väljatuleku määramisest. Kolhoosist raudteega tööstusettevõttele saadetud villa eest tasub tootjale varumiskontor, kusjuures arvelduse aluseks on raudteekviitung ja varumiskontori kaubatundja või villalaboratooriumi juhataja allkirjaga spetsifikatsioon. Hiljem, kui varumiskontor saab villa vastuvõtjalt üleande-vastuvõtuakti, mille koostamise juures peab viibima varumiskontori esindaja, tehakse vajaduse korral rahaline ümberarvestus, samuti täpsustus üleantud villa arvestuskaalus selleks, et määrata kindlaks kolhoosi poolt varumisplaani täitmiseks antud villakogus.

Sovhoosid annavad villa reeglina üle otse tööstusele, jättes kõrvale tarbijate kooperatsiooni laod. Selle vormi puhul teostavad varumiskontorid sovhoosidega nende poolt

tööstusele saadetud villa eest esialgse arvelduse, kusjuures puhta kiu väljatuleku protsendiks võetakse eelmise aasta näitaja. Lõplik arveldus teostatakse nende tulemuste põhjal, mis selguvad vabriku laos villa üleandmisel-vastuvõtmisel. Maksmine toimub üleandehindades. Sovhoosile tasutakse villa transportimise kulud sovhoosi keskusest kuni raudteejaamani (sadamani) või varumiskontori laoni juhul, kui sellist erandlikku sihitust esines.

3. Villa kvaliteet.

Varuja ja vastuvõtja on kohustatud teadma villa kohta standarditega kindlaksmääratud kvaliteedinõudeid.

Villa kvaliteet oleneb selle peenusest, kiu pikkusest, tõmbetugevusest, värvusest ja seisundist. Villa peenuse all mõeldakse kiu põikiläbimõõtu, mida väljendatakse mikronites, s.o. millimeetri tuhandikosades. Standardites näidatakse villa peenus mikronites ja tingnaitajas "kvaliteet". Kvaliteet iseloomustab vihtide arvu kiupikkusega ≈ 512 m, mida saaks ühest inglise naelast (453 g) pestud villast. Mida peenem vill, seda rohkem vihte võib saada ühest villanaelast ja seda kõrgem on kvaliteet. Ja vastupidi, mida jämedam vill, seda vähem saab vihte ühest naelast ja seda madalam on kvaliteet.

Kehtiva standardi järgi peab peenvill villaku põhilistes osades (küljel, seljal, abaluudel) olema 23,1 - 25,0 mikronit ehk mitte alla 60 kvaliteedi. Poolpeenvilla vastavad näitajad olgu 25, 1-31,0 ehk 58-50 ja ühelaadilisel pooljämevillal 31,1-37,1 ehk 48-46. Jämevillale ja mitteühelaadilisele pooljämevillale standardid kiu läbimõõtu ei määra.

Villa erinev peenus oleneb kiu tüübist, millest lamba villkate koosneb. Villa juures eristatakse järgmisi kiutüüpe: alus-, siird-, oga-, surnud kiud ja kuivkiud. Aluskiu läbimõõt on kuni 31 mikronit, siirdkiul 30-52, peenogal 52-75, jämeogal 75-90 ja surnud ning kuivkiul - üle 90 mikroni. Lammast villkattega, mis täielikult koosneb aluskiust,

leetakse peenvilla-, siirdkiuga - poolpeenvillalambaks. Kui villak koosneb oga- ja alus- või oga-, alus- ja siirdkiust, siis kuulub lammast kas pooljäme- või jämevillaliste hulka.

Peenvilla põhiliseks näitajaks on selle keerduvus.

Keerduvuse all mõeldakse keerdude arvu villakiu ühel sentimeetril. Mida peenem vill, seda rohkem on keerdusid ühe sentimeetri kohta ja seda kõrgem on villa kvaliteet. Nii on villal peenusega 22-25 mikronit ühe sentimeetri kohta 9-8 keerdu, peenusega 25-30 mikronit 7-6, peenusega 30-37 mikronit 5 ja peenusega üle 37 mikroni 4 keerdu.

Villa pikkust mõeldakse millimeetrites kiu loomuliku, mitte aga väljavenitatud asendi juures. Mida pikem kiud, seda kõrgem on villa kvaliteet.

Värvuselt on hinnalisem valge vill, mis võimaldab sellele anda ükskõik, millist soovivat värvitooni. Valgele järgneb helehall ja siis värviline.

Koostiselt jaotatakse villa:

- 1) normaalseks, rebimisele vastupidavaks, milles lubatakse metspuukide sügamisest ja muul põhjusel villakusse sattunud taimset, kergesti eralduvat prügi - olenemata selle asukohast villakus-, samuti raskesti eralduvat prügi (takjad jt.) villaku teisejärgulistel kohtadel (kaelal, kintsudel) kokku kuni 10 % villaku pinnast või kaalust;
- 2) I grupi prügiseks-takjaseks: kergesti eralduvat taimset prügi on 10-30 % villaku pinnast või kaalust või raskesti eralduvat taimset prügi (olenemata selle asukohast villakul) 10-15 %;
- 3) II grupi prügiseks-takjaseks: villakvill, mille prügisus ületab I grupi näitajaid;
- 4) I grupi defektidega: villak on kohati rikutud sügamise või metspuukidest tekitatud vigastuste tõttu ulatusega 10-30 % villaku pinnast või kaalust; siia gruppi kuulub ka vill, mis on otstest säukus või palmikus või põhiliselt seglaetud kihistusega;
- 5) II grupi defektidega: sügamise ja metspuukide vigastused ületavad 30 % villaku pinnast; säugud ja palmikud ulatu-

vad villakihi keskele; villa loomulik värvus ja vastupidavus rebimisele on kahjustatud;

- 6) prügiseks-takjaseks-defektidega: on samaaegselt prüginetajane ning defektidega.

Villkatet, mis on lambalt saadud kevadise niitmiseega tervikliku kihina ja vabastatud madalamatest sortidest, nimetatakse villakuks. Jämevillalammastelt sügisese pügiga villakut ei saa.

Peen- ja poolpeen-villa madalamasse sorti kuuluvad:

- a) äärevill - peened saastunud tutid, mis eralduvad villakust niitmisel või selle koristamisel;
- b) sabavill - vill, mis on niidetud sabalt, kintsude sisekülgedelt, põskedelt ja laubalt;
- c) jalavill - püगतud jalgade alaosadelt; siia kuulub ka niitmise kordamisest saadu;
- d) sõnnikune - väikesed villatutid, mis on reostatud uriini ja väljaheitega.

Pooljame- ja jämevilla madalamaks sordiks loetakse:

- a) salguline - väikesed saastatud villatutid, mis eralduvad pügamisel ja villaku korjamisel;
- b) sõnnikune - väikesed villatutid, mis on reostatud uriini ja väljaheitega.

4. Villa vastuvõtmine.

Iga villaliik võetakse varumispunktis vastu antud liigi kohta kehtestatud standardi või tehniliste tingimuste põhjal. Villa vastuvõtmine kolhoosidelt, sovhoosidelt ja individuaalmajanditelt toimub järgmises korras:

- a) peen-, poolpeen- või pooljamevilla puhul, mis on kolhoosist või sovhoosist kohale toodud klassifitseeritult, määratakse partii kvaliteet kindlaks klassifikatsiooni kontrollimisega 20 % ulatuses kogusest; jämevilla, kitse- ja kaamelivilla, samuti peen-, poolpeen- ja pooljamevilla madalamate sortide kvaliteedi määramisel võetakse klassifikatsiooni kontrollimiseks 10 % kogusest. Selleks valitakse igast villa-

liigist, klassist, alaklassist, -grupist ja -taksaadist iga viies peen-, poolpeen- ja pooljämevilla pall, ülejäänud liikidest aga iga kümnes pall.

Kui klassifikatsiooni kontrollimisel avastatakse villa kvaliteedis hälbeid ulatusega üle 10 %, võrreldes saatedokumendi andmetega, siis kas teostatakse kogu villa 100 %-line ümberklassifitseerimine või üldistatakse kontrollimise andmed poolte kokkuleppel kogu üleantavale villale;

b) tootjate poolt klassifitseerimata villa üleandmisel määratakse kvaliteet kindlaks kogu villa klassifitseerimisega üleandja juuresolekul. Üldise klassifitseerimise tulemused on muidugi villa eest maksmise aluseks;

c) kui vill antakse rajooni varumiskontori laole üle kooperatiivide või varujate poolt, kuulub kogu partii üleandja juuresolekul klassifitseerimisele. Vastuvõtt vormistatakse aktiga.

Vastuvõetav vill peab olema normaalse niiskusega, nn. õhukuiiv. Kõrgema niiskusega vill kuivatatakse, siis kaalutakse, määratakse kvaliteet ja taksaat, s.o. puhta kiu väljatulek pesemata villast.

Kvaliteedi määramiseks asetatakse vaatlusalune vill laialilaotatult, niidustega ülespoole, sellekohasele sõrestiklauale. Villakus vaadeldakse villa nii väljapoolt kui ka seestpoolt; vaatluse esimesel etapil eraldatakse villakust madalamad sordid; sääre-, saba-, jalgade, sõnnikune vill, salgud. Iga madalama sordi grupp pannakse eri ossa, sest nende hinnad on lahkuminevad. Tööstusele edasisaatmiseks tuleb nimetatud pakkida villakust eraldi.

Pärast madalamate sortide eraldamist villakust raputatakse seda kergesti eralduvate lisandite ja prügi eemaldamiseks. Järgmiseks määrab vastuvõtja villa liigi. Jäme- ja pooljämevilla juures määratakse peale selle veel niitmise periood: kas üleantav vill kuulub kevadise või sügisese põe alla.

Olenevalt villa kiu pikkusest jaotatakse iga villaliik klassidesse. Nii on peenvillal järgmised klassid: a) valitud; b) I klassi I alaklass; c) I klassi II alaklass; d) II klas-

si I alaklass; e) II klassi II alaklasse; f) III klass; g) eraldi veel tükiline vill, tallevill ja lühike vill. Poolpeen- ja pooljämevillal eristatakse I ja II klassi pluss tükilist villa, tallevilla ja lühikest villa. Jämevilla kevadise põe klassifikatsioonis esinevad I, II ja III klass ja tallevill. Pooljäm- ja jämevilla klassifikatsioonis tuuakse eraldi väl- ja sügisene pügi.

Klasside ja alaklasside õigeks määramiseks võetakse ja uuritakse proove villaku mitmest kohast: külgedelt, seljalt, kintsudelt. Et villa arvata ühte või teise klassi, peavad vastava klassi tunnused hõlmama vähemalt 50 % normaalolekus (väljavenitamata) villaku pinnast.

Klass ja alaklass määratud, selgitatakse villa seisund, s.o. uuritakse, kas see on normaalne, defektidega, prügine- takjane jne. Prügise või defektidega villa pinna või kaalu suhet üldisesse villaku pinda või kaalu kasutatakse villa seisundi määramiseks ühte või teise seisundigruppi.

Pärast klassifitseerimist rullitakse villak kokku järg- miselt: villak asetatakse korralikult lauale, välispinnaga ülespoole. Edasi keeratakse villak ühest servast ribana, mil- le laius on $\frac{1}{3}$ villaku laiusest, sissepoole; sama võte te- hakse ka teise, västasservaga. Kokku moodustub kolmekordne villakuriba. Saadud hakatakse kokku rullima nii pea- kui ka sabapoolsest otsast kuni kummagi rulli kokkupuuteni keskel.

Villakute kokkurullimisele järgneb vastuvõetava villa kaalumine. Villakud ja sellest eraldatud madalamad sordid kaalutakse kõik eraldi. Saadud kaale võrreldakse üleandja saatelehes või taaral näidatutega.

Naturaalsest, s.o. pesemata villast puhta villa välja- tuleku protsent ehk taksaat määratakse kindlaks kas üleanta- va partii igast villakust või kontrollimiseks valitud pakki- des olevatest villakutest.

Reas rajoonides, nagu näiteks Kasahhi NSV-s, Usbeki NSV-s ja mujal, pestakse lambaid enne niitmist voolavas vees. Sellistelt lammastelt saadud villa nimetatakse sõltuvalt pe- semise põhjalikkusest kas uhutud või pooluhutud villaks.

Tuleb rõhutada, et villa puhtusel ja puhta kiu väljatulekul kui küsimusel omaette on varumisel suur tähtsus. Selgitame seda ligemalt.

Pesemata vill koosneb puhtast kiust ja rasuhigist, kuid see võib sisaldada ka mineraalseid ja taimseid lisandeid. Rasuhigi hulk villas oleneb eeskätt lambatõust, loomade toitumusest, hooldamisest ja tervisest. Kui lammas põeb mingit haigust või sööb puudulikult, siis on tema villas rasuhigi märksa vähem kui tervel ja hästi toitud loomal. Rasuhigi hulk võib mõne peenvillalambatõu juures tõusta kuni 60 protsendini pesemata villa kaalust, jämevillalammastel - kuni 40 %-ni. Prügi, praht villas mineraalsete ja taimsete osakeste näol võib omakorda, olenevalt mitmesugustest teguritest, ulatuda kuni 30 %-ni ja isegi kõrgemale.

Eeltoodust järeldub, et varumispunkti võidakse tuua vägagi erinevate puhtuseastmetega villa. Rahvamajandust huvitab aga ainult puhas kiud ja selle kvaliteet. Et otsustada, milline kogus üleantavast villast lugeda riikliku kokkuostu plaani ning kontraheerimislepingu täitmiseks, tuleb juhinduda puhta kiu väljatuleku lähtenormidest. Need on üksikutele liiduvabariikidele kinnitatud NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt (näited - tabel 4).

T a b e l 4 .

Puhta kiu väljatuleku lähtenorme
(protsentides pesemata villaku kaalust).

Vabariik	Peen- vill	Poolpeen		Pooljäme		Jäme, keva- dine	Pooljäme ja jäme, sügisene ja talle
		I klass	II klass	I klass	II klass		
Ukraina NSV	38,0	43,0	46,0	51,0	53,0	53,0	56,0
Kasahhi NSV	39,0	44,0	47,0	52,0	54,0	52,0	57,0
Vene NFSV	35,5	41,6	45,0	50,5	52,3	55,0	58,0
Eesti NSV	38,0	43,0	46,0	51,0	53,0	56,0	58,0

Liiduvabariikide ministrite nõukogudele on antud õigus diferentseerida puhta kiu väljatuleku lähtenorme üksikutele oblastitele, kraidele ja autonoomsetele vabariikidele.

Üleantava pesemata villa puhta kiu väljatulek määratakse kindlaks laboratoorselt. Varumiskontorites, kus puuduvad laboratooriumid ja vastavad seadmed, tehakse seda üleandva majandi esindaja juuresolekul organoleptiliselt.

Kolhoosidest ja sovhoosidest varumispunkti toodud vill võetakse riikliku kokkuostu plaani täitmiseks vastu arvestuskaalus. Selle selgitamiseks paar näidet:

1) kolhoos annab üle 300 kg, millest tuleb välja puhas kiudu tegelikult 38 %; lähtenorm on 35 %. Sel juhul loetakse varumisplaani täitmiseks 325,7 kg ($300 \times 38 : 35 = 325,7$);

2) kolhoos annab üle 300 kg peenvilla, millest tuleb välja puhas kiudu tegelikult 33 %; lähtenorm on 35 %. Siin arvestatakse varumisplaani täitmiseks ainult 283 kg ($300 \times 33 : 35 = 283$).

Villa vastuvõtmine vormistatakse vastuvõtukviitungiga vorm nr. PK-21 (näidis - lk. 150). Üleandjale makstava summa arvutamise aluseks on ühest küljest villa kogus ja kvaliteet, teisest küljest üleandehinnad (sovhoosidele) ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt kogu NSV Liidule kehtestatud ühtsed riikliku kokkuostu hinnad (kolhoosidele, kolhoosnikutele, töölistele ja teenistujatele). Lambavilla riikliku kokkuostu hinnad on diferentseeritud liikide, klasside ja alaklasside järgi. Hinnad on antud 1 kg sellise normaalse kvaliteediga naturaalse villa kohta, millest puhta villa väljatulek oleks 100 %. Prügise-takjase, defektidega ja üldse madalamate villasortide puhul tehakse hinnast vastavaid mahaarvamisi.

N ä i d e . Kolhoos annab üle 50 kg lamba peenvilla, mis on normaalse kvaliteediga ja kuulub I klassi I alaklassi. Peenvilla sellele kvaliteedile kehtib 1 kg hind (kui puhas kiudu tuleb välja 100 %) 13 rubla. Üleantava villa tegelik puhta kiu väljatulek on 40 %. Siit saab antud villale 1 kg hinnaks rbl. 5,20 ($\frac{13 \times 40}{100} = 5,20$) ja kogumaksumuseks 260 rbl. ($50 \times 5,20 = 260$). Juhul kui sama vill oleks defektide-

ga, tuleks hinnast teha 5 % mahahindlust, s.o. 26 kop.

$\frac{5,20 \times 5}{100} = 0,26$). Sellele vastavalt kujuneks partii maksumuseks 247 rbl. ($4,94 \times 50 = 247$).

Arvutuste lihtsustamiseks kasutatakse vastavaid tabeleid.

5. Villa pakkimine, markeerimine ja hoidmine.

Villakud pakitakse rühmitatuna lambatõu, villa, värvuse, klassi, alaklassi ja grupi (seisundi) järgi. Täkivilla pakkimine toimub ainult rühmitusega värvus, klass ja grupp. Madalamad sordid pakitakse eraldi vastavate nimetuste all ("äärevill", "sabavill", "jalavill" või "sõnnikune vill"), kusjuures lamba tõugu ei märgita.

Villa pakkimiseks kasutatavad kotid peavad olema tihedad, terved, tugevad ja puhtad. Varem villa all olnud kotid olgu puhastatud endisest villast ja eelmisest markeeringust. Peen- ja poolpeenvilla ei tohi pakkida varem jäme- ja pooljämevilla all olnud kottidesse, samuti on keelatud pakkida valget villa värvilise villa alt vabanenud taarasse.

Pakkida tuleb tihedalt, pressitult, sest sellega võtab vill vähem ruumi nii transportimisel kui ka hoiul. Pealegi säilib villa kvaliteet paremini, tuleoht on märksa väiksem, kotte vajatakse vähem ja kaod lähenevad miinimumini. Villa pressitakse kotti kas käsitsi (sel juhul on soovitatav riputada kott lakke kinnitatud nõõride külge nii, et koti põhi oleks põrandast veidi kõrgemal) või mehhaniseeritult (hüdraulilise pressiga).

Pärast pakkimist tuleb iga koht kohe kindlalt sulgeda ja siis markeerida. Markeering kantakse tingmärkide ja lühenditena koti (kiilpa, palli) ülemisele osale trafareti abil. Tekst peab olema selge, märkimiseks kasutatagu veekindlat värvi. Markeeringu võimaliku sisu ja lühendite kohta toome alljärgneva näite:

Markeeringu sisu	Näitlikud vastused ja lühendid
Vabariigi, oblasti, krai nimetus Rajooni varumiskontori nimetus Sovhoosi või kolhoosi nimetus Lambatõu nimetus (või madalamate sortide nimetus) klass, alaklass, seisund värvus Lamba vanus (vana, tall) Koha (kiipa) järjekorranumber Koha (kiipa) kaal, bruto ja neto Puhta villa väljatuleku protsent GOST 7763-55	ENSV Tartu v-k kolh. "Kungla" nõuk. mer. peen I-I, norm. vlg vana Nr. 30 br. 110 kg n. 108 kg taks. 40 % 7763-55

Varumiskontorite ja teiste tarbijate kooperatsiooni süsteemi vastuvõtupunktide laod säilitavad varutud villa ainult võimalikult lühikest aega, s.t. saadavad edasi esimesel võimalusel. Sellele vaatamata tuleb silmas pida hoiu kohta kehtivaid nõudeid.

Villa hoitakse kinnistes, kuivades laoruumides. Kohad (kiipad) asetatakse puidust alusrestidele. Ei tohi lubada villa niiskumist ja soojenemist. Kui pideva kontrolli käigus ilmneb koha soojenemist, tuleb see viivitamatult avada ja rikkemisohus olev vill laialilaotatult tuulutada-kuivatada.

TOORNAHKADE VARUMINE.

1. Toornahkade varumise tähtsusest.

Varutavate toornahkade hulka kuuluvad veise-, hobuse-, kaameli-, eesli-, muula-, lamba-, kitse-, sea-, põhjapõdra-, samuti mõne metsloomade (põdra, metssea, metskitse) nahad. Nendest valmistatud pooltooted - pargitud nahad - on tähtsateks tooraineteks mitmesuguste rahvatarbekaupade tootmisel. Suuri nahku kasutatakse talla-, šeremett-, sadulsepa- ja tehnilise nahana; väiksemaid nahku kasutatakse eeskätt jalatsipealsete ja nahkgalanteriikaupade valmistamisel. Eespool nimetatud lambanahkadest kuulub teatud osa küll toornahkade hulka, kuid põhiliselt kasutatakse karusnahkadena ja on peamiseks tooraineks kasukatööstusele.

Toornahad jaotatakse kolme põhirühma: a) suured toornahad; b) väikesed toornahad; c) seanahad. Suurte toornahkade hulka kuuluvad täiskasvanud veiste, hobuste, eeslite, muulade ja metsloomadest põtrade nahad. Väikeste nahkade rühma loetakse lamba-, kitse- ja mitmete noorloomade nahad. Seanahkade hulka kuuluvad sea-, metssea- ja pörsanahad, kui viimaste kaal on üle 1,5 kg. Mõnede noorloomade (näiteks talle-) nahku tarvitatakse põhiliselt toorkarusnahkadena.

2. Toornahkade varumise organiseerimine.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu kinnitab igal aastal toornahkade varumise plaanid liiduvabariikidele - nende täitmiseks lihatööstuse ettevõtete poolt. Liiduvabariikide ministrite nõukogud annavad omakorda vastavad plaanid oblastitele, kraidele ja autonoomsetele vabariikidele. Oblastite (kraide) TSN täitevkomiteed ja oblastilise jaotuseta liiduvabariikide ministrite nõukogud kinnitavad toornahkade varumise plaanid lihatööstusele rajoonide järgi.

Varumise aastaplaani täitmine kvartalite kaupa peab tavaliselt toimuma umbes järgmiselt: suurte ja väikeste nahkade osas I kvartalil 20 %, II kvartalil - 15 %, III kvartalil - 30 % ja IV kvartalil - 35 %; seanahkade varumise aastaplaanist on I kvartalil vaja täita 30 %, II kvartalil ja III kvartalil a 15% ja IV kvartalil - 40%. Liiduvabariikide ministrite nõukogudele on antud õigus määrata varumise kvartalite ülesanded, lähtudes kohalikest tingimustest. Sellest tulenevalt ei tarvitse kvartalite osatähtsused rajoonides, oblastites ja vabariikides olla ühesugused.

Nagu eespool selgus, on toornahkade üheks varujaks rahvamajanduse nõukogude süsteem oma lihakombinaatide ning tapamajadega, kes varutud elusloomi tappes kogub nülitud nahad ja suunab need nahatööstusse. Teiseks toornahkade varujaks on tarbijate kooperatsioon. Tema ülesandeks on koguda riikliku kokkuostu korras tsentraliseeritud fondidesse neid toornahku, mis jäävad väljaspoole riiklike tapamajade tegevust.

Rajoonides, kus lihakombinaatide võrk pole küllalt tihe, peab tarbijate kooperatsiooni süsteem organiseerima ja majandama nn. tapapunkte. Nende arv peab 1965. aastaks ulatuma 5000-ni, kusjuures paljudel peab olema külmhooneid ja kõigil - soolamis- ning toornahkade esmase töötlemise osakonnad. Niisuguse tapapunkti tegevusraadiuse ning selle poolt teenindatavad asulad, samuti tasu ühte või teise liiki kuuluva looma tapmise eest määrab kindlaks kohalik täitevkomitee. Tapapunktil peab olema transpordivahendeid loomade toimetamiseks tapmisele ja liha tagastamiseks looma omanikule. Punkti teenindab sanitaararst või velsker. Arvestades asjaolu, et tapapunktides peaaegu ei esine nahkade vigastamisi ja rikkumisi ebaõigest tapmisest, nülkimisest ja esialgsest töötlemisest tingitult tuleb nende tegevust igati soodustada ja arendada. Üheks sellesuunaliseks praktikas rakendatud abinõuks on loomaomanikele preemiate maksmine juurdehindlustena nülitud nahkade kokkuostuhinnale.

Piirkondades, kus lihakombinaatide võrk on küllalt tihe (süü kuulub ka Eesti NSV) ja selletõttu tarbijate kooperat-

siooni süsteemi tapapunktide järele vajadus puudub, või piirkondades, kus asulaid teenindavad tapapunktid, kerkib sageli esile vajadus tappa ja nülvida loomi kohapeal, s.o. kolhoosides, sovhoosides ja teistes majandites. Et kindlustada korralikku tapmist ja nülgimist, selleks määravad sovhoosi direktsoon ja kolhoosi juhatus vastavale tööle vajalike oskustega isikuid. Tarbijate kooperatiivid, tarbijate kooperatiivide rajooniliidud ja varumiskontorid omalt poolt peavad lepingute alusel värbama ametisse tapjaid, kes tarbijate kooperatsiooni ülesandel ja liinis teenindavad nendele kinnistatud piirkonna majandeid.

Vastava väljaõppe ja vilumusega tapjad-nülgijad on tavaliselt ühtlasi ka toornahkade kogujateks, nende esmasteks töötlejateks ja varumispunktidele üleandjateks. Nimetatule täienduseks võib esineda töötajaid, kelle ülesandeks on ainult toornahkade varumine, esmane töötlemine, säilitamine ja edasisaatmine varumiskontori lattu. Kogujate ja kaubandusvõrku kuuluvate vastuvõtupunktide kohustusteks on:

a) teenindada kinnistatud piirkonda igati korralikult ja kindlustada varumise plaaniliste (ning lepinguliste) ülesannete täitmine;

b) teostada toornahkade vastuvõttu kooskõlas kehtiva korraga;

c) hoolditada varutud toornahkade hoidmise ja kvaliteedi säilitamise eest, selleks neid vajaduse korral esmaselt töödeldes;

d) kindlustada toornahkade õige ja õigeaegne äravedu määratud kogumispunkti.

Nahkade kogujatele tuleb anda:

a) rahalist avanssi - tasumiseks kolhoosnikutele, töölistele ja teenistujatele;

b) soola;

c) taaramaterjalid;

d) kaalud, mõõdulint;

e) standardid, hinnakirjad ja arvutustabelid;

f) kviiitungiraamatud;

g) lipikud markeerimiseks jm.

Marutaudist nakatatud koerte ja huntide puretud loomade nahad ei kuulu varumisele. Eriti ohtlike nakkushaiguste tagajärjel surnud või tapetud loomad kuuluvad hävitamisele koos nahkadega. Siberikatku võimaliku leviku vältimiseks teostatakse kohustuslikku askoliseerimist: varumiskontoris võetakse nahkadest proovitükikesi laboratoorseks analüüsiks Ascoli-Valenti meetodil.

Tuleb rõhutada, et tarbijate kooperatsiooni süsteemi varumisvõrgul ei tarvitse majanditelt nahku varuda ainult värskest nülituina, vaid on õigus oodata kolhoosidelt, sovhoosidelt ja teistelt sotsialistlikelt majanditelt, samuti ka sõjaväeosadelt konserveeritud nahkade üleandmist. Nimelt on kehtestatud kord, mille alusel peaaegu kõigis NSV Liidu rajoonides peavad sotsialistlikud majandid kogu aasta jooksul konserveerima nülitud veise-, hobuse-, sea- ja mõningaid teisi nahku märgsoolaselt. Ainult Taga-Kaukaasias, Kesk-Aasias ja Kasahhi NSV lõunaoblastites on lubatud nende konserveerimine kuivsoolaselt ja seda ainult 1. aprillist kuni 15. septembrini. Lamba- ja kitsenahku peavad rajoonid sügis-talvisel perioodil konserveerima märgsoolaselt; kuivsoolast konserveerimist võivad lõunarajoonid teostada 15. märtsist kuni 15. septembrini, teised rajoonid - 1. maist kuni 1. augustini.

3. Toornahkade vastuvõtt.

Toornaha vastuvõtul määrab varuja kõigepealt kindlaks selle liigi ja grupi. Teatavasti rühmitatakse toornahad, olenevalt looma liigist, vanusest ja naha kaalust, nelja gruppi. Need on järgmised:

I grupp - sündimata või surnult sündinud vasikate ja varssade, esimese karvakattega vasikate (piimavasikate) nahad; varssade nahad kaaluga kuni 5 kg (incl.), lammaste ja kitsede, samuti põrsaste ja sigade nahad kaaluga kuni 4 kg (incl.);

II grupp - karva vahetanud (täiskasvanud) vasikate na-

had; samuti hobuste, kaamelite, eeslite ja muulade nahad juhul, kui nende kaal ei ületa 10 kg; sea- ja metsseanahad kaaluga 4,1 kuni 7 kg (incl.);

III grupp - veiste, hobuste, kaamelite, eeslite ja muulade, samuti põtrade, jakkide jt. nahad kaaluga 10,1 - 17 kg (incl.);

IV grupp - toornahad kaaluga üle 17 kg.

Lambanahkade juures tuleb selgitada, kas on tegemist karus-, kasuka- või toornahaga. Karusnahkade hulka arvatakse peen-, poolpeen- ja pooljämevillanahad, kasukanahkade hulka aga jämevillanahad juhul, kui kiu pikkus on vähemalt 2 sm.

Vastuvõtul selgitatakse iga naha kaal või suurus. Kõik nahad peale lamba-, kitse- ja põhjapõdranahkade võetakse vastu kaalu järgi. Nahad kaalutakse täpsusega kuni 0,1 kg, kusjuures arvesse võetakse naha kaal ilma nülгимisel külge jäänud lisanditeta. Viimaste all mõeldakse sarvi, sõrgu ja kapju, pealuukonte, kõrvu, mokki, saba, samuti mustust, sõnnikut, lund jm., mis peavad olema nahast eraldatud enne selle kaalumist. Lamba-, kitse- ja põhjapõdranahad võetakse vastu nende pindala suuruse järgi. Pindala arvestatakse ruutdetsimeetrites. Selle mõõtmisel võetakse naha pikkuseks (paari erandiga) kaugus kõrva tagant kuni sabajuureni; naha laius mõõdetakse 3 - 4 sm tagapoolt esimesi jalgu.

Vastuvõtupunkti antavad nahad võivad konserveerimise viisilt olla kas värskelt nülitud, külmutatud, märgsoolased, kuivsoolased või kuivmagedad. Naha grupi määramisel lähtutakse värskelt nülitud nahkadest. Vajaduse korral arvestatakse konserveeritud naha kaal ümber värskelt nülitud naha kaaluks, selleks vastavaid koefitsiente kasutades. Nii on veise- ja seanahkade kaalukoefitsiendid järgmised:

värskelt nülitudel	-	1,00
külmutatudel	-	1,05
märgsoolastel	-	1,15
kuivsoolastel	-	2,00 ja
kuivmagedatel	-	2,50.

Üleandjaga arvelduse teostamisel selgitatakse naha konserveerimise viis ja arvutatakse sellekohase tabeli järgi naha hind vastavalt selle kaalule või suurusele ning kvaliteedile.

Kvaliteedi määramisel on vaja kindlaks teha naha sort. Viimane sõltub nahal leiduvatest vigastustest, olgu need siis tekkinud kas enne tapmist, selle käigus või nülgimisel ja hilisemal töötlemisel või hoidmisel. Nahkade juures eristatakse, olenemata nende konserveerimise viisist, nelja sorti (I, II, III, IV) ja reste. Iga sordi tunnused on fikseeritud standardites. Neid ligemalt käsitlemata vihjame ainult sellele, et naha sordilisus sõltub sellel esinevate vigastuste arvust, suurusest ja asukohast nahal.

Nahkade vastuvõtmine vormistatakse vastuvõtukviitungiga vorm nr. PK-22 (näidis - lk. 161).

Iga naha vastuvõtmisele järgneb kohe selle markeerimine külgekinnitatava lipikuga. Viimasele märgitakse:

- a) varumiskontori nimi;
- b) naha liik;
- c) sort;
- d) konserveerimise viis;
- e) naha kaal või suurus ruutdetsimeetrites;
- f) lambanahkade puhul villasus;
- g) vastuvõtukviitungi number;
- h) vastuvõtja allkiri.

Lipik kinnitatakse nõõriga kas silmsaugu (peaga naha puhul) või parema tagajala külge.

Andmed märgitakse lipikule lühendite ja tingmärkidena. Nii tuleks lipikut:

Пайдеская РЗМ

Ял. 1. С

М/с - 20,5

№. 107

lugeda järgmiselt:

Paide rajooni varumiskontori poolt on vastu võetud ja markeeritud veisenahk (ЯЛ-ЯЛОВКА), mis kvaliteedilt kuulub

esimesse sorti (1.C - 1. сорт), on konserveerimisviisilt märgsoolane (M/c - мокросолонa) ja kaalub 20,5 kg; vastuvõtt on vormistatud vastuvõtukviitungiga nr. 107.

Seoses nahkade vastuvõtmisega ja nende sordi määramisega tuleb juhtida tähelepanu ühele asjaolule: varumiskontori-le antakse igaks kvartaliks sordilisuse plaan, mis peab stimuleerima võitlust toornahkade kvaliteedi tõstmise eest. Niimetatud plaan antakse eraldi suurtele ja eraldi väikestele ning seanahkadele. Tegelikku sordilisust selgitatakse järgmiselt: nahagrupi I sordi nahk võetakse põhiühikuks (üheks), madalamad sordid arvestatakse vastavate koefitsientide abil ümber I sorti; tegeliku I sordi nahkade arvule liidetakse madalamate sortide nahad I sordina; saadud tingnahkade arv jagatakse tegeliku nahkade arvuga ja korrutatakse sajaga. Leitud sordilisuse näitajat võrreldakse plaanilisega. Nahkade (suurte või väikeste) tegeliku sordilisuse selgitamiseks toome järgmise näite:

Varumiskontor võttis kvartali jooksul vastu 250 suurt nahka. Need jagunesid sortidesse 5. tabeli 2. veeru kohaselt. Võttes abiks koefitsiendid näidatud tabeli 3. veerust saab esimese sordi nahkade tingarvuks 201,7 (veerg 4). Suurte nahkade tegelik sordilisus on seega $80,7 \left(\frac{201,7}{250} \times 100 \right)$.

T a b e l 5 .

Näide varutud toornahkade ümberarvestamisest
I sordi nahkadeks.

Sort	Varuti tk.	Koefitsient	Nahkade arv väljendatult I sordina
1	2	3	4
I	70	1,00	70 (70 x 1,00)
II	90	0,87	78,3 (90 x 0,87)
III	60	0,66	39,6 (60 x 0,66)
IV	30	0,46	13,8 (30 x 0,46)
	250	-	201,7

4. Toornahkade tšõtlemine.

Varumispunkti lattu saabunud värskelt nõlitud nahad kuuluvad konserveerimisele märgsoolaselt. Külmutatult vastuvõetud nahad sulatatakse üles õhu käes või soolalahuses. Esimese mooduse puhul on nahad õrtel või konksudel +12 kuni +15° C juures. Teise mooduse rakendamisel paigutatakse külmutatud nahad vähemalt +5° C temperatuuriga soolalahusesse kani 24 tunniks, kusjuures neid aegajalt liigutatakse.

Värskelt nõlitud ja ülessulatatud nahku soolatakse puidust alustel (laudadel), mille mõõtmed peavad võimaldama naha täielikku laiailaotamist. Soolamise laud peab soolvese nõrgumise soodustamiseks olema keskest veidi (10 - 15 sm) kõrgem. Enne soelamist riputatakse lauale ühtlase kihina soola, sellele paigutatakse nahk siseküljega üles. Naha peale pannakse antiseptikumidega segatud soola. Pärast esimese naha soelamist asetatakse sellele teine nahk samuti siseküljega üles, kuid nii, et nahkade pea- ja sabaosad oleksid hajali. Teise naha soelamisele järgneb kolmanda pealepanek jne. Selliselt laotud nahavirna kõrgus võib olla maksimaalselt 1 - 1,5 m.

Toornahkade soelamise-ladumise aeg ei tohi suvel, samuti soojapidavais kivist hooneis kesta üle 3 päeva. Soolamise lõpetamisel seisavad virnad veel 7 päeva, et nahad selle aja jooksul küllaldaselt soolduksid. Puust hoonetes laetakse virna soojal aastaajal 2 ja lastakse seista 5 päeva. Lamba- ja kitsenahad hoitakse soelamise virnas 3 - 4 päeva. Suuri ja väikseid nahku segamini virna ei laota.

Suurte nahkade konserveerimine peab toimuma kohe pärast nõlgimist või vastuvõtmist, kuid mitte hiljem kui 6 tundi pärast looma tapmist. Lamba- ja kitsenahkade konserveerimist tuleb teostada kohe pärast nende jahtumist, kuid hiljemalt 2 tunni jooksul arvates nende nõlgimisest.

Kui vastuvõtupunkti laekub nahku tagasihoidlikult, kasutatakse nende soelamiseks ka nn. pakendimeetodit. Sel juhul toimub soelamine nagu tavaliselt algul laual, kuid pärast 2-

- 3 päevast soolas seismist pannakse nahad üksikult pakki, neid sealjuures veel täiendavalt soolates. Pakkimine ise käib järgmiselt:

- a) nahk laotatakse lauale laiali, siseküljega üles;
- b) naha peaosad murtakse esijalgade joonelt naha keskkohta poole; sama tehakse sabaotsaga nii, et kokkumurtud osad oleksid servadega keskel kokkupuutes;
- c) pealekeeratud karvapooltele raputatakse soola;
- d) naha mõlemad küljed murtakse peale nii, et nende ääred oleksid selgroo joonel kokkupuutes;
- e) nahk murtakse selgroo joonelt kokku;
- f) saadud pakist keeratakse rull.

Nii hoitakse pakke rullidena 3 - 5 päeva, neid pakkimisele järgneval päeval sooldumise soodustamiseks ümber, s.o. vastasküljele pöörates.

Soolamisruumi temperatuur olgu talvel mitte alla $+5^{\circ}\text{C}$ ja suvel mitte üle 20°C . Soolakulu arvestatakse 400 g ühe kilogrammi naha kohta. Suurte nahkade puhul kasutatakse soola jahvatusega nr. 31, väikeste ja seanahkade puhul jahvatust nr. 2. Soola niiskus ei tohi ületada 8 %.

Nahkade soolamist teostatakse ka nende paigutamisega tõrtes või tsementeeritud aukudes olevasse kontsentreeritud soolalahusesse. Soolalahus olgu 25 - 26 %-line (34-35 kg soola 100 liitri vee kohta). Iga kilogrammi toornaha kohta tuleb arvestada vähemalt 3 l soolalahust. Nahku hoitakse lahuses 18 - 20 tundi, kusjuures selle temperatuur ei tohi häälbida vahemikust $+10^{\circ}\text{C}$ kuni $+20^{\circ}\text{C}$. Pärast lahusest väljavõtmist lastakse nahku tõrre (augu) kohal ritvadel umbes 2 tundi nõrguda. Sellele järgneb nahkade täiendav soolamine koos antiseptikumide lisamisega soolamislaual. Valmistatud soolalahust võib kasutada korduvalt, selle kontsentratsiooni langust soola lisamisega kervates.

5. Toornahkade hoidmine ja pakkimine.

Varumispunkt säilitab nahku oma juures võimalikult lühikest aega. Vajaliku suurusega partii kogunemisel või nen-

de ärasaatmiseks nõutavate tingimuste täitumisel suunatakse varutud nahad kohe edasi. Vaatamata üldiselt lühikestele hoiuaegadele tuleb täpselt täita küllaltki rangeid hoiurežiimi nõudeid.

Toornahkade hoidmiseks määratud ruumid peavad olema kinnised, jahedad, kuivad, suvel pimendatud akendega. Varutud nahad olgu eraldatud teistest kaupadest. Kuivad nahad peavad olema isoleeritud värskelt nülituist ja märjalt soolatuist. Askoliseeritud nahad hoitakse eraldi askoliseerimatuist. Väiksed nahad paigutatakse (10-kaupa pakis) tavaliselt restriiulitele, suured - põrandarestidele virna, kõrgusega kuni 1,5 või 2 m. Nahad rühmitatakse liikide ja konserveerimisviisi järgi. Hoidmisel on vaja jälgida nahkade kvaliteeti. Vajaduse korral tuleb teostada täiendavat soolamist. Näriliste tõrje olgu hea. Kuumal aastaajal kaetakse virnad kanges soolalahuses niisutatud kottide või roguskitega.

Ärasaatmiseks pakitakse nahad pallidesse (kimpudesse), kusjuures nahkade arv kohas on järgmine:

	Märgsoolaseid	Kuivsoolaseid ja -magedaid
Suured nahad kaaluga (värskelt nülitud) üle 30 kg	1	4
Suured nahad kaaluga 17 - 30 kg	2	4
Suured nahad kaaluga 10 - 17 kg ja seanahad kaaluga üle 7 kg	4	8
Mullika- ja hobusenahad üle 10 kg ja seanahad 4,1 - 7 kg	6	16
Lamba- ja kitsenahad, seanahad kuni 4 kg, muud väiksed nahad	10	40

Kategooriliselt on keelatud toornahkade ärasaatmine lahtiselt või halvasti pakitult. Ühte palli pakitakse ai-

nult ühte liiki, sorti ja ühe konserveerimisviisiga nahad. Pallid tõmmatakse tugeva nõõriga kokku ja markeeritakse. Markeerimislipik kinnitatakse sidumisanõõri külge; palli sisse asetatakse lipiku duplikaat. Lipikul näidatakse nahkade individuaallipikute alusel järgmised andmed: palli nr. lähtejaam, saatja ja saaja, spetsifikatsiooni nr., nahkade liik, konserveerimisviis, sort, arv (tk.) ja kaal (kg).

Vajaduse korral - eriti kuumal aastaajal - teostatakse nahkade ärasaatmise eel nende täiendavat töötlemist.

10. t e e m a .

TOORKARUSNAHKADE VARUMINE.

1. Toorkarusnahkade varumise tähtsusest.

Lähtudes loomaliikide gruppidest võib karusnahku rühmitada a) metsloomade ja b) koduloomade karusnahkadeks. Metsloomade osas omakorda eristatakse jahi- ja farmiloomade karusnahku.

NSV Liit on mitmesuguste karusnahaloomade rikkuselt esimesel kohal maailmas, mõnede hinnaliste karusnahaliikide (näiteks soobli-, orava-, lahitsa-, siberikärbi jt.) poolest maailmaturul koguni monopoolses või domineerivas seisundis. Kuna karusnahad on tähtsaks tooraineiks mitmesuguste massiliselt tarbitavate rahvatarbekaupade - riietusesemete (talvepalitute, kasukate, peakatete jt.) tootmisel ja väliskaubanduses olulisteks ekspordiartikliteks, siis sellele vastavalt on vajalik rõhutada jahinduse, karusloomakasvatuse ning karusnahkade varumise arendamise rahvamajanduslikku tähtsust.

Jahiloomade ressursside suurendamiseks ja karusloomade jahinduse edasise arendamise kindlustamiseks on NSV Liidus tehtud suurt tööd. Selles suhtes tuleb eelkõige märkida jahiloomade levikualade laiendamist nende ümberpaigutamisega uutesse elukohtadesse, kus on soodsaid eeldusi nende korralikuks toitumiseks ning paljunemiseks. Nii on ajavahemikul 1928. a. kuni 1958. a. leidnud endale inimese kaasabil uued elukohad üle 240 tuhande karusnahatööstusele tähtsa jahilooma. Eriti hästi on aklimatiseerunud ondatra, nerts ja pesukaru. Jahiloomade arvukuse tõstmisele on oluliselt aidanud kaasa ajutiste jahikeeluaastate ja -tsoonide kehtestamine, toiduvarude suurendamise eest hoolitsemine ja jahindust kahjustavate kiskjate hävitamine. Levikualade laiendamise ja jahinduse reguleerimise tulemusel on suurenenud selliste tähtsate jahiloomade, nagu sooblite, nugiste, biisamrottide jt. arv.

Nõukogude võimu aastatel kujunes välja ja arenes iseseisvaks põllumajandusharuks karusloomakasvatus. Selle rahvamajanduslikku tähtsust rõhutab alla juba asjaolu, et näiteks 1957. aastal moodustas karusloomafarmidele baseerunud karusnahatoodang 32 % üldisest metsloomade karusnahkade varumisest. Suureks karusloomade kasvatajaks on sovhooside ja kolhooside kõrval tarbijate keepeeratsiooni süsteem, kellel on praegu umbes 600 hõbe- ja polaarbase-, nerts- ja nutria-farmi. 1965. aastaks peab nende arv süsteemis ulatuma kuni 900-ni.

Jahindusele ja karusloomafarmidele baseeruva karusnahkade varumise kõrval on märkimisväärse tähtsusega koduloomadelt saadav karusnahatoodang, millest eelkõige väärivad rõhutamist karakullnahad.

2. Metsloomade karusnahkade varumise organiseerimine.

Metsloomade karusnahkade varumise plaanid vabariikidele kinnitab NSV Liidu Ministrite Nõukogu. Nendes on antud üles-

anded nii summa kui ka nahaliikide järgi. Oblastite ja kraide täitevkomiteed ja autonoomsete vabariikide ministrite nõukogud, oblastilise jaotuseta liiduvabariikides aga liiduvabariikide ministrite nõukogud annavad varumisplaanid rajoonidele. Samad organid kinnitavad rajoonidele ka jahimeeste kontingendid ja ühe jahimehe kohta nahkade üleandmise normid rahaliselt. Jahimeeste arv ja karusnahkade üleandmise normid on territoriaalselt diferentseeritud vastavalt konkreetsetele võimalustele.

Peamistes jahindusrajoonides eraldavad kolhooside juhatused vastavalt kontingendile kolhoosnikuid-jahimehi ja esitavad vastava nimekirja rajooni täitevkomiteele kinnitamiseks. Jahimehed on jahihooajaks vabastatud muudest tööddest. Jahihooaja alguse ja lõpu kalendrilised päevad iga loomaliigi kohta määrab oblasti (krai) täitevkomitee või väiksemates liiduvabriikides - liiduvabariigi ministrite nõukogu. Hooaja täpne algus, mis kuulub selgitamisele katseliste laskmistega, tehakse jahimeestele õigeaegselt teatavaks. Eriti hinnaliste karusloomade (sooblite, nertside, saarmaste) arvu tõstmiseks võib liiduvabariigi ministrite nõukogu jahihooaja pikkust piirata ja loomade laskmist normeerida. Normeerimise juhul sõlmitakse kolhoosiga, jahibrigaadiga või jahimehega leping, kus on näidatud laskmisele kuuluva loomaliigi isendite maksimumarv, jahiks lubatud ja keelatud alad jt. Üle normi lastud loomade nahad kuuluvad konfiskeerimisele, jahimehel tuleb aga maksta trahvi ja kuritarvituste puhul veel lisaks loobuda jahiloast.

Jahiloomade - samuti ka koduloomade - karusnahkade varumist teostab tarbijate kooperatsiooni süsteem. Mõnes rajoonis, näiteks Novaja Zemljase, Kolõma polaaraladel ja Magadani oblastis, tegelevad sellega ka riiklikud kaubandusorganisatsioonid. Kontrolli jahimajanduse üle teostab igas liiduvabariigis jahimajanduse valitsus ja riiklik jahinduse inspeksioon.

Metsloomade karusnahku laekub ka jahinduse kui spordi-ala liinis, kus jahindusklubide liikmetele antakse karusloo-

made laskmise lubasid.

Jahiloomade karusnahkade varumiseks sõlmib tarbijate kooperatsiooni varumiskontor kolhooside, jahimeeste brigadide või üksikute jahimeestega lepinguid. Need võivad vormilt olla neljasugused.

Esimese vormi puhul sõlmitakse leping kolhoosiga, kusjuures varumisorganisatsioon maksab kolhoosile tema poolt tehtavate jahinduskulude hüvitamiseks 8 % (Kaug-Põhja rajoonides 20 %) kolhoosist üleantavate karusnahkade maksumusest varumishindades. Nahkade eest, mis antakse üle lepingulise kohustuse, makstakse täiendavalt 20 % varumishinnast. Seda lepingu vormi kasutatakse peamiselt jahindusrajoonides.

Teine vorm on mõjutamise iseloomuga. Seda kasutatakse nende kolhooside puhul, kus jahindusel ei ole kolhoosiökonoomikas kuigi suurt tähtsust. Siin võtab kolhoosi juhatuse endale ainult lepingulise kohustuse eraldada jahihooajaks teatud arvu jahimehi-kolhoosnikuid. Viimastega sõlmib varumiskontor juba detailsemad lepingud.

Lepingu kolmandaks vormiks on varumiskontori leping jahimeeste brigadiga. Sel juhul kogu jahinduse organiseerimine ja arveldustöö käib brigaadi kaudu, kellele nn. juhtimistasuks makstakse 5 % üleantud nahkade maksumusest.

Neljandaks lepingu vormiks on varumisorganisatsiooni leping üksiku ja iseseisvalt jahti pidava jahimehega.

Lepingute sõlmimisel kolhoosi, jahindusbrigaadi või jahimehega annab varumisorganisatsioon lepinglasele rahalist avanssi 30 % karusnahkade varumise lepingus näidatud varumishinnast. Avansi kustutamine toimub üldises korras.

Varumisorganisatsioonid sõlmivad lepinguid ka vabatahtlike jahimeesteühingutega, kelle mobiliseerimine karusnahkade hankimiseks soodustab varumisplaanide täitmist ja ületamist. Ergutusena makstakse nendele hinnalisa määraga 5 % naha varumishinnast.

Igal aastal enne sügistalvise hooaja algust organiseeritakse rajoonides jahimeeste kokkutulekuid, kus tehakse kokkuvõtteid eelmisest hooajast, vahetatakse kogemusi, antak-

se juhendeid ja informatsiooni, tšetatakse esile paremaid jne. Ühtlasi tehakse sellistel kokkutulekutel ettevalmistusi uueks hooajaks: moodustatakse brigaade, sõlmitakse lepinguid, jaotatakse jahimaid ja varustatakse jahiks vajalikuga.

Metsloomade karusnahkade juures eristatakse talviseid ja kevadisi nahku. Talviste nahkade hulka kuuluvad nende jahiloomade nahad, kellel need on kõige kvaliteetsemad talvekuudel. Kevadise (ja suvise) karusloomade jahi ning karusnahkade varumise vajaduse tingivad mõnede loomaliikide eluviisid - talveunes viibimine urgudes või sügaval maa sees. Sida rühma kuuluvad suslikud, koopaoravad, mutid, hamstrid, vesiretid jt. Metsloomade karusnahkade varumises ulatub talviste nahkade osatähtsus 75 - 80, kevadiste oma 20 - 25 %-ni.

Kevadsuvistest karusnahaloomadest kuulub enamik näriliste-põllukahjurite hulka. Näiteks suslik sööb aastas kuni 16 kg teri, hamster - kuni 10 kg. Seda arvestades on paljudes NSV Liidu rajoonides jahinduse organiseerimine nimetatud loomadele tarbijate koöperatsiooni varumisorganisatsioonide üks tähtsamaid ülesandeid, mille lahendamise edukus sõltub otseselt kõige tihedamast koostööst kolhooside ja sovhoosidega.

Mõningaid loomi (rebaseid, hunte, Eesti NSV-s kährikkeeri jt.) on lubatud jahtida kogu aasta. Seetõttu varutakse ka nn. suviseid nahku.

Tarbijate koöperatsiooni süsteemi varumiskonteritel on karusloomade jahinduse ning karusnahkade varumise organiseerimisel üheks vastutusrikkamaks ülesandeks jahimeeste korralik varustamine jahindustarvete, toiduainete ja muu vajaliku. Seda teostatakse vastukaubanduse põhimõttel, kusjuures jahimeestele realiseeritakse kaupu jaehindadest madalamate hindadega. Nii müüakse püsse mahahindlusega 30 %, laetud padruneid mahahindlusega 36 % jne.

3. Koduloomade karusnahkade varumise organiseerimine.

Koduloomadest tuleb karusnahkade varumisega seoses nimetada lamba- ja kitsetallesid, varssu, küülikuid, lambaid teatava villapikkuse miinimumiga, kasse ja koeri. Eristatakse talviseid ja kevadisi nahaliike.

Koduloomade nahaliikidest on rahvamajanduslikult tähtsamateks karakullnahad, mille varumine on territoriaalselt paiknenud peamistese lambakasvatuse rajoonidesse. Sellistes rajoonides annab nimetatud nahkade varumise plaanid rajooni täitevkomitee igale kolhoosile, kus on lambafarme. Territoriaalse kolhoosi- ja sovhoositootmise valitsuse juhtimisel sõlmib rajooni varumiskontor kolhoosiga lepingu, mille alusel kolhoos on kohustatud karakullnahkade saamiseks ning varumisplaani täitmiseks tapma teatud miinimumarvu talleid hiljemalt kolme päeva jooksul pärast sündimist ning nülitud nahad kuivsoolaselt (Krimmis märgsoolaselt) konserveerima.

Varumiskontorile üleantud karakullnahkade eest tasub tootjale kontor esialgse arvlemise korras. Lõplik arveldus toimub vastuvõtuakti alusel, mis on koostatud nahkade koguselisel ja kvaliteedilisel vastuvõtul neid keguvas baasis või töötlevas ettevõttes.

Küülikunahkade varumine elanikkonnalt ja kolhoosidelt toimub nii lepingute alusel kui ka ühekordsete tehingute korras. Küülikute kasvatamise arendamiseks teeb tarbijate kooperatsiooni süsteem aastast-aastasse märkimisväärset tööd, s.t. realiseerib oma küülikufarmidest kolhoosidele, kolhoosnikutele, töölistele, teenistujatele, koolidele ja lastekodudele igal aastal umbes 300 tuhat tšu- ja suguleoma. Varumiskontorid ja tarbijate kooperatiivid abistavad küülikukasvatajaid ka puuride muretsemisel ning annavad nendele loomade hooldamiseks vajalikke juhiseid. Kõik see on oluliseks panuseks laialdaste võimaluste mobiliseerimisel ja karusnaharesursside suurendamisel. Ühtlasi peab märkima, et sellesuunaline organiseerimis- ja selgitustöö tarbijate kooperatsiooni poolt võiks olla veelgi tõhusam, eriti Eesti NSV-s.

4. Toorkarusnahkade vastuvõtt.

Toorkarusnahkade kvaliteediline vastuvõtt toimub üleliiduliste standardite alusel. Karusnahku vastuvõttev kaubatundja-spetsialist peab üleandja soovil teda tutvustama standarditega ja selgitama täpselt põhjused, miks üks või teine nahk kuulub ühte või teise sorti.

Vastuvõtja peab kindlaks tegema naha liigi, mõne liigi juures selgitama ka hankimise rajooni, määrama naha sordi ja defektid. Mõnel puhul tuleb hinnata ka naha suurust ja värvust.

Sort oleneb karusnaha karvkatte seisundist, viimane omakorda sõltub aastaagadest. Sordi määramisel on põhitunnusteks karuslooma tapmise aeg, naha karuse ja lihapoole seisund. Defektide olemasolu nahal vähendab selle väärtust, kuid ei avalda mõju sordile.

Enamik metsloomade karusnahku jaotatakse kolme sorti, mõned (soobel jt.) ka kahte sorti.

I sorti kuuluvad talvel tapetud loomade nahad. Nendel nahkadel on okaskarvad pikad, läikivad ja üksteisest eemal. Karvkate on tihe, vanumata, lihapoolel on puhas.

II sorti kuuluvad hilissügisel ja varakevadised karusnahad. Nendel kas talvine karvkate pole veel täielikult välja arenenud või see hakkab asenduma suvisega. Mõningad naha osad lihapoolel on sinaka värvusega, mis näitab lõpetamata karvaajamist.

III sordi moodustavad sügisel tapetud loomade nahad. Karvkate on hõre ja ulatub ainult pooleni oma normaalsest pikkusest; okaskarv on lühike. Nahkade lihapoolel on sinaka värvusega.

IV sorti kuuluvad selliste karusloomade nahad, kes on kütitud aastaringsest ja tapetud suvel. Nende nahkadel on väga madal, hõre ja kare karvkate.

Aastaringsest mittekütitud karusloomade tugevate karvaajamise tunnustega nahku loetakse praagiks, s.o. mittestandardseiks.

Suuruse järgi sorteeritakse karu-, ilvese-, kärbi- ja tuhkrunahku põhjusel, et nimetatud loomade suurus on vägagi kõikuv, oleneb peamiselt loomade vanusest ja soost. Eristatakse nelja suurusejärku eriti suuri, suuri, keskmisi ja väikseid.

Värvuse määramisel võetakse arvesse okas- ja udukarvade ja üldist karuse värvust. Värvuse järgi sorteeritakse peamiselt neid karusnahku, kus ühe liigi piires see on väga kõikuv (näit. hõberebased, tuhkrud jt.).

Sorteerimisel defektide järgi rühmitatakse karusnahad peamiselt nelja kategooriasse:

- a) defektideta (silia kuuluvad hoopis ilma defektideta ja normaalsetele nahkadele lubatud defektidega nahad);
- b) väikeste defektidega;
- c) keskmiste " ;
- d) suurte " ,

Nahk, mille rikked ületavad kategooriale "suured defektid" lubatud normi, kuulub praagi hulka.

Koduleomade karusnahkadest küülikute, koerte, kasside nahad sorteeritakse tõu (küülikute puhul), sordi, suuruse ja defektide järgi. Ülejäänud koduleomade karusnahad (karuslamabanahad, kitsenahad) sorteeritakse konserveerimisviisi, värvuse, sordi, suuruse ja defektide järgi.

Koduleomade karusnahkade sordi all mõeldakse peamiselt karuse seisundit sõltuvalt vanusest. Iga karusnahaliik jaguneb mitmeks sordiks, varsanahad näiteks kaheksaks, tallenahad neljaks sordiks jne.

Karusnahkade vastuvõtt vormistatakse samasuguse kvii-tungiga nagu toornahadki, s.o. vormiga nr. PK-22.

5. Toorkarusnahkade töötlemine.

Toorkarusnahkade töötlemine jahinduse ja varumise sfääris koosneb reast operatsioonidest - nahkade nülгимisest, puhastamisest, rasvatustamisest, sirutamisest ja konserveerimisest. Nendest nülгимise ja osalt teisigi operatsioone

sooritavad nahkade hankijad. Juhul, kui varumispunktile antakse üle nahku, mille esialgne töötlemine pole veel lõpetatud, tuleb seda teha varujal ja viivitamata, sest konserveerimata nahad võivad kergesti rikneda.

Teatavasti võidakse karusnahku, olenevalt loomaliigist, anda varumispunktile üle kolmel viisil nülitult:

- a) sukana nülitult, lõikega suuavause ümber;
- b) tupena nülitult, lõikega sabapoolel;
- c) vaibana nülitult, lõigetega kõhualuse keskel ja käppade alumisel poolel.

Sukana nülitakse näiteks kärbinahku, tupena - orava-, hundi-, jänese-, rebasenahku, vaibana - suurte karusloomade (karu, ilvese jt.) nahku.

Nahkade puhastamine seisneb konserveerimist raskendavate lisandite (liha, kelmete, kõõluste, käppadest ja sabast luude ja küünt) eraldamises. Rasvatustamisel eraldatakse konserveerimist segav liigne rasv. Seda teostatakse kas mehaaniliselt või keemiliselt. Nahkade sirutamise ülesandeks on anda nendele tagasi loomulik kuju ja suurus ning kõrvaldada kuivatamist raskendavad voldid.

Kehtivate standardite järgi on igale karusnahaliigile määratud kindel konserveerimisviis. Metsloomade karusnahkade talvised liigid konserveeritakse kuivatamise teel, kevadised - kas kuivatamise või hapetega soolamise teel. Koduloomade karusnahad konserveeritakse:

- a) kuivatamisega (varsa-, vasika-, kassi- jt. nahad);
- b) kuivatamisega või kuivalt soolamisega (talle- ja kitsenahad);
- c) kuivatamise, kuivalt soolamise või märjalt soolamise teel (karuslambanahad, koeranahad).

Karusnahku kuivatatakse talvel soojas ruumis, suvel aga väljas (katusealuses). Nahad asetatakse kuivama sirutatult kas liistudele, raamidele või ritvadele. Raamidil kuivatamisel laotatakse nahad laiali lihapoollega üles ja kinnitatakse äärtelt raami külge. Ritvadel kuivatamisel sirutatakse nahkade ääri keerdumise vältimiseks pilbaste abil. Ruumis

kuivatamisel olgu temperatuur pidevalt +20 kuni +30° C, suhteline õhuniiskus kuni 60 %. Õhuniiskuse tõusmisel tuleb ruumi hoolsamini tuulutada.

Karusnahkade konserveerimist kuivalt ja märjalt soolamise teel teostatakse analoogiliselt toornahkadega.

Hapetega soolamisel võetakse kindlas vahekorras keedusoola, maarjajääd ja kloorammooniumi, esimest tavaliselt 90%, teist ja kolmandat 5 %. Karuslambanahkade soolamiseks võetakse keedusoola 85 %, kloorammooniumi ja maarjajääd kumbagi 7,5 %; kloorammooniumi puudumisel võetakse ainult soola ja maarjajääd vahekorras 90 ja 10 %. Hapetega konserveerimisel asetatakse nahk laialilaotatult puitalusele lihapoollega üles, raputatakse peale soola ja happe segu ja hõõrutakse see kätega naha sisse. Esimesele nahale pannakse peale teine, mille juures tehakse sama tööprotsess. Nii laotakse nahku konserveerimiseks üksteise peale virna kuni 50-ni, kusjuures kõige pealmine asetatakse karvapoolega üles. Virnas hoitakse nahku kuni täieliku sooldumiseni, kuid mitte vähem kui 1 ööpäev; karuslambanahku aga mitte vähem kui 7 päeva.

Karusnahkade konserveerimist külmutamise teel ei soovitata - mõjub nahkade kvaliteedile halvasti.

6. Karusnahkade hoidmine, pakkimine ja markeerimine.

Karusnahku säilitatakse varumisorganisatsioonide ladudes võimalikult lühikest aega. Kuivalt konserveeritud nahku hoitakse kuivades kinnistes ruumides. Märjalt soolatud karusnahkade paremaks hoiukohaks on kivist poolkeldriruum.

Suuri kuivatatud nahku hoitakse virnas puitrestidel. Virna paigutamisel tuleb iga nahk naftaliiniga üle raputada. Väikseid ja keskmise suurusega karusnahku hoitakse tavaliselt kaanestatud puitkastides, neid enne kasti asetamist naftaliiniga töödeldes. Umbelt nülitud nahku hoitakse rippuvais kotides, mille põhja on pandud naftaliini.

Kuivatatud nahkade hoidmisel tuleb hoolega jälgida, et

ruumidesse ei ilmuks koisid ega nahatõuke. Samuti peab karusnahku hoolikalt kaitsma nääriiliste eest.

Karusnahku pakitakse vastavalt standardite nõuetele. Kõik karusnahad (välja arvatud karuslambanahad) pakitakse, neid liikide, suuruste, kvaliteedi ja konserveerimisviiside järgi sorteerides, tervesse, puhtasse ja heakvaliteedilisse taarasse - kottidesse või kinniõmmeldud pressitud pallidesse. Karuslambanahad pakitakse pallidesse ilma taarata, kusjuures sorteerimise aluseks on liik ja konserveerimisviis. Mõningad nahaliigid, nagu orava-, nirgi-, tuhkru, muti- ja teised nahad, seotakse enne palli pakkimist 10-, 20-, 25- või 50-kaupa kimpudesse.

Markeering karusnahkade pallidele tehakse veekindla värviga. Markeeringu sisu: koha (palli) nr., sihtjaam, kauba saaja, nahkade konserveerimisviis, spetsifikatsiooni nr., brutokaal, lähtejaam ja saatja nimetus.

S i s u k o r d .

1. teema. MUUTUSI VARUMISE JUHTIMISES AASTAIL 1962 - 1964	3
2. teema. KARTULI JA KÖÖGIVILJADE VARUMINE	18
1. Tooterühma rahvamajanduslik tähtsus	18
2. Kokkuostu organiseerimine	20
3. Sovhoosidelt kartuli ja köögiviljade varumise iseärasusi	26
4. Kartuli ja köögiviljade kvaliteet, pakkimine ja vedu	27
5. Kartuli ja köögiviljade kvaliteedi määramine.	38
3. teema. PUUVILJADE, MARJADE, SEENTE JA MEE VARUMINE	41
1. Aedviljade ja -marjade varumine	41
Tooterühma rahvamajanduslikust tähtsusest	41
Varumise organiseerimine	43
Puuviljade ja marjade kvaliteet	45
Pakkimine ja markeerimine	50
2. Metsikult kasvavate puuviljade ja marjade varumine	56
3. Seente varumine	60
4. Mee varumine	64
4. teema. TERA-VILJA JA ÖLIKULTUURIDE VARUMINE	68
1. Teravilja varumine	68
2. Ölikultuuride varumine	74
5. teema. LIHA VARUMINE	78
1. Tooterühma rahvamajanduslik tähtsus	78

2.	Liha varumise organiseerimine	80
3.	Loomade ja lindude saatmine	83
4.	Loomade ja lindude vastuvõtmine varumispunktis.	92
	Vastuvõtu üldine kord	92
	Veterinaarne vastuvõtt	93
	Loomade toitumus	94
	Loomade kaalumine	98
	Arveldus	101
5.	Metslinnuliha varumine	104
6.	teema. PIIMA VARUMINE	108
	1. Piima tootmise ja varumise tähtsusest	108
	2. Piima varumise organiseerimine	110
	3. Piima taarastamine ja transportimine.	112
	4. Piima ja piimasaaduste vastuvõtt	113
	5. Arveldus	123
7.	teema. MUNADE VARUMINE	126
	1. Munade varumise organiseerimine	126
	2. Munade kvaliteet	129
	3. Munade pakkimine ja markeerimine.	132
	4. Munade vastuvõtmine	134
	5. Munade säilitamine	136
8.	teema. VILLA VARUMINE	139
	1. Villa varumise tähtsusest	139
	2. Villa varumise organiseerimine	140
	3. Villa kvaliteet	143
	4. Villa vastuvõtmine	145
	5. Villa pakkimine, markeerimine ja hoidmine	150
9.	teema. TOORNAHKADE VARUMINE	152
	1. Toornahkade varumise tähtsusest	152
	2. Toornahkade varumise organiseerimine	152
	3. Toornahkade vastuvõtt	155
	4. Toornahkade töötlemine	159
	5. Toornahkade hoidmine ja pakkimine	160

10. teema. TOORKARUSNAHKADE VARUMINE	163
1. Toorkarusnahkade varumise tähtsusest	163
2. Metsloomade karusnahkade varumise organiseerimine.	164
3. Koduloomade karusnahkade varumise organi- seerimine	168
4. Toorkarusnahkade vastuvõtt	169
5. Toorkarusnahkade töötlemine	170
6. Karusnahkade hoidmine, pakkimine ja markeerimine.	172

Vastutav toimetaja F. Sauks
Korrektor E. Võhandu

TRÜ rotaprint 1964. Trükipoognaid 11.
Arvestuspooznaid 9,3. Trüdarv 400.
Paljundamiseks antud 4.VII 1964.
MB O4424. Tell.nr. 1460.
Hind 28 kop.

Hind 28 kop.

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00474525 5